

Finchelstein Leizer
Reporter: Francisca Solomon

Decembrie 2006

IC_A_001

Reporter: [ăăă ...] Aș-i vrea să vă întreb care este numele Dumneavoastră.

Finchelstein Leizer: Numele meu este Finchelstein Leizer. Sunt născut în anul 1923, 20 noiembrie [...]

X: Iași.

F. L. : În Iași.

R: Și ați mai trăit și în altă parte în afară de Iași?

F. L. : Nu. În Iași m-am născut, în Iași am rămas. Atât eu, cât și ceilalți frați ai mei, întreaga familie eram născut în Iași și nici unu n-am plecat din Iași, decât când o început emigrarea spre Izrael o plecat în Izrael. Până atunci am fost grămadă toți. Și mă trag dintr-o familie destul de numeroasă, familie evreiască compusă din nouă copii, dintre care șase eram băieți și trei erau... și trei fete.

Reporter: Si acum ajung aici si o să vă întreb acum în detaliat. Și care este nivelul Dumneavoastră educațional, adică [...]

F. L. : Educațional este școala, este cele patru clase elementare care l-am făcut ăsta și în rest am mai făcut în sistemul socialist am mai completat câteva, în rest cu asta am rămas, nefiind [ăăă] fiind o casă cu

X: Autodidact

F. L. : [...] cu mulți copii. De abia așteptau părinții să ajungem la putere, la un anumit putere, ca să putem să ne poată lega la căruță, să ajutăm căruța să meargă înainte. Ne-au dat la meserii, imediat ce s-au terminat cele patru clase elementare. Ne-a dat [ăăă] tata o avut un mic atelier de tâmplărie și m-o dat și pe mine la tâmplărie, așa se obișnuiește [ăăă] fiecare [...]

X: Familie.

F. L. : părinte vrea să-și moș ... moștenească, să-i moștenească un fiu afacerea. Nefiind bancari, adică bancher, sau negustori, ne-a dus la meserii.

R: Deci, după ce ați, ați făcut ucenicia asta, ați lucrat ca și tâmplar? Sau care a fost meseria?

F. L. : Numai de tâmplar am lucrat. Toată viața nu mi-am schimbat meseria deloc. Mi-o plăcut oarecum această meserie. Când m-am apucat de copil, acasă și mi-a plăcut această prelucrare a lemnului care este o meserie care [...] eu știu [...] am avut și eu un hobby io. Tot ce am făcut și la cine am lucrat am adus bucurii în casă. N-am avut o meserie dintre aia care existența mea să fie asigurată din nevoi, ca un avocat, un procur sau politică. Eu când făceam ceva în casă simțeam bucuria cetățeanului care îi făceam, indiferent dacă era vorba de o ușă de la apartament, că era vorba de o leacă de mobilă sau ceva, auceam numai bucurii în casă.

R: Și puteți spune unde ați lucrat sau de când ați început să lucrați, până când?

F. L. : De când am început să lucrez...

R: [...] adică cam în ce an?

F. L. : [...] dacă eu m-am născut în '23 cu patru ani, [ăăă] adică șapte înseamnă treizeci, cam din '33-34 am terminat școala și m-am dus imediat la meserii. N-am avut nici o vacanță, nici un, nici la mare nici la munte n-am plecat.

R: Nu?

F. L. : Nu.

R: Și ați lucrat într-un atelier [ăăă] [se supravorbesc, nu se aude clar]

F. L. : Întâi m-au dat întâi la un alt patron ca să fac o leacă de șmotru ca să fie și eu obișnuit așa [...]

R: Erau evreu?

F. L. : Poftim?
R: Erau evrei?
F. L. : Da. Numai evrei. Majoritatea meseriilor înainte de război, [ăăă] erau numai evreilor. Început cu tâmplăria, croitoria, cizmădia, [ăăă] **dogăria**, zugrăvia, zugrav, zugravii [ăăă], dulgheria totul erau numai în mâna [...]
R: Și magazinele [...]
F. L. : Poftim?
R: Și magazinele.
F. L. : Bine noi vorbim de meserii. Toate meseriile în majoritate erau, 99,9% erau numai evreilor .
X: Strada Cuza **Vodă**, Târgu Cucului I.C.Brăteanu, Costache Negri, [...] să dai cu tunul n-a fost un creștin [...]
F. L. : Nu vai vorbesc jos pe voi, la Strada **Roșcani**, adică era Aron Vodă se chema înainte.
X: 50 de mii de evrei au fost în Iași.
F. L. : Până și hederul ne-am învățat primele voci, toți era în cartier.
R: Părinții dumneavoastră erau religioși? V-au crescut [...]
F. L. : Erau religioși dar nu fanatici, adică pe cât ere posibil să fii, să fii religios pentru că la o așa o casă cu copii nu era timp să te uiți în **sider** prea mult. În rest să dai din noi, trebuia să scoale dimineața la șase era deacum în atelier, dar însă în schimb vinerea după masă până sâmbăta seara era [...]
X: Era sâmbătă.
F. L. : era sâmbătă. Tata o murit și a trecut prin toate [ăăă] ăstea, greutățile din prin perioada nu mai vorbesc de holocaust, din toată perioada asta antievreiască o reușit să păstreze să nu lucreze sâmbăta. Și sâmbăta era un obicei, [ăăă] aproape din tot cartierul, indiferent de situația materială pe care o aveai, vineri seară și sâmbătă trebuia casa să arate cu totul altfel, masa cu totul altfel, și eu pot să spun până în ziua de astăzi, sâmbătă parcă mi se pare altfel în casă, și altfel mâncarea și altfel, deci e aceeași mâncare făcută de aceeași bucătăreasă.
R: Da. Care este limba dumneavoastră maternă?
F. L. : Poftim?
R: Care este limba dumneavoastră maternă?
F. L. : Limba maternă îi idișul. Însă în schimb înveț românește pentru că am lucrat, fiind salariat a CFR, obligat prin serviciu să vorbesc [...] nici n-am avut cu cine vorbii evreiește, chiar singur evreu, și acasă cu nevasta mea tot românește, numai când mai sunt nepoții și vin acasă mai dăm două pe englezește, pe idiș.
R: Și e alte limbi mai vorbiți? Ați zis idiș, românește.
X: Atât.
F. L. : Da, idiș și românește. Alte limbi nu se mai legat, io știu computerul cam ... nu mai ține așa de mult . Dar nici n-am [ăăă]
X: [nu se înțelege clar]
F. L. : eram atât de ocupat cu meseria, dumneavoastră nici nu vă puteți închipui cum s-a muncit înainte, eu n-am știut de opt ore, n-am știut decât de după, după 23 august am știut ce înseamnă opt ore de [...] de muncă la o întreprindere, că după aia mai lucram . Pentru că mi se părea opt ore puțin, mai ales vara când plecam de la, la ora patru la CFR , și era soarele sus, mi se părea că e [...] cum, cum să mă duc acasă așa devreme. Dar înainte de război, programul de lucru era cel puțin zece, 12 ore. Numai vorbesc de meseriile astea, croitorie, astea care, acumă știți voi, și bunicu, stătea, nu știa când îi, când trebuie terminat lucrul.
R: Dacă ați fost în armată, unde ați făcut?
F. L. : În armată, n-am făcut, în perioada armatei am fost la muncă [ăăă] la muncă forțată, muncă obligatorie, unde am făcut doi ani de zile de muncă obligatorie.
R: Unde ați fost în perioada holocaustului? În Iași sau [...]

8/4/2008 12:26 AM

Comment [1]:

F. L. : În perioada holocaustului întâi am fost în vagoanele morții. Am stat șapte luni de zile în lagăr la Pod Iloaie în de la din 29 iunie până în, la sfârșitul lunii noiembrie, am stat la Pod Iloaie.

R: 41

F. L. : Poftim, în 41. După ce am venit acasă, în mai 42 am fost luat chiar de pe stradă la o razie și m-o dus la cercul de recrutare unde o spus că tre să recrutez și de acolo m-au urcat din nou în vagoane și m-au dus direct la muncă și n-am mai, n-am mai trecut pe acasă.

R: Și unde ați făcut munca asta?

F. L. : Munca am făcut-o [...] prima perioadă de muncă am făcut-o în Basarabia, în Cetatea Albă, la Șaba, la nivel, la limanul Nistrului la o carieră de piatră. Și după aia am fost transferat la Predeal unde am stat până în 23 august '44.

R: Și după perioada asta v-ați întors în Iași și ați [...]

F. L. : După perioada asta m-am întors în Iași, și mi-am adunat înapoi familia și apoi încet încet am căutat să ne apucăm de treabă. Când eram [...] la venirea mea din [...] din [...]

R: [nu se înțelege]

F. L. : Fiind detașabil, am venit cu un fel de loaden [nu se înțelege clar] legat cu cu sfoară, în picioare aproape nu mai aveam ghetе, erau învelite și cu sac. Spatele de puteri, era fără, fără să treci prin aparatul Rotgen, așa de, aș de slab eram. Plus că am venit acasă toți hai să spunem, să spunem și păduchi, am venit numai plin de păduchi din din detașament. Noroc de americani care n-au trimis imediat după '44, au trimis DDT-ul, dacă ai auzit de, de acest tratat. Care ne-au salvat, ne-au curățat, altfel nu știam, nu ajuta nici petrolul, nici baia, nimic n-o ajuta decât DDT-ul. Deci, ulterior s-a spus că nu e prea sănătos, dar mulțumesc că deja am ajuns și cu DDT-ul până la vârsta asta a mea.

R: Acum aș dori să vă întreb câte ceva despre frații dumneavoastră. Și mi-ar trebui numele lor.

F. L. : Păi o fost [nu se înțelege clar]. Numele mic dă, de la, de la [...]

R: [...] de la [...]

F. L. : [...] de la cel mai mare până la cel mai mic. Pe ăla mare îl chema Elișa, pe al doilea Moîșe, a treia era fată Liza, a patra iarăși fată Clara, pe urmă a cincea era tot fată Mina, pe urmă o venit, băieți Iosel Lă... Leon, adică Haim îl chemam, îl strigam io, Haim, pe urmă Leizer și pe urmă îi Hari.

R: Și știți cumva cam când s-au născut fiecare?

F. L. : Păi asta n-aș putea să țin minte. Doar să facem o socoteală.

X: Din doi în doi ani.

F. L. : Tu ești mai bine, dacă [...]

X: Da.

R: Măcar aproximativ, adică nu trebuie dată exactă.

F. L. : Adică io îs născut în '23, trebuie să coborâm [ăăă] înapoi din doi în doi, cam așa o fost. Parcă era cronometrată [ăăă] diferența între vârsta lor. Deci dacă io îs născută în '23, celălalt următorul îi născut în '21 celălalt în 19 și tot așa înapoi până la [...]

R: Deci dau tot timpul înapoi cu doi ani.

F. L. : [...] cu doi ani. Și ăsta ...

X: Mai mic.

F. L. : mai mic ca mine, îi mai mic ca mine cu, cu doi ani.

R: Atât.

F. L.: Atât.

R: Micui ultimul.

F. L. : Și astai ultimul, mezinul.

R: Și sau [...]

F. L. : Din [...] și dintre ei mai trăim numai trei acuma, io, ăla mai mic care e bolnav, îi mezinul, și o soră care e cea mai mare, care peste 90 de ani și care e în Izrael.

R: Și toți s-au născut în Iași?

F. L. : Toți. Toți născut în Iași și nu la maternitate, acasă mă născut mama, cu moașă, era moașă ...

X: [...] comunală.

F. L. : cartierului, care ne-a moșit pe toți , și atâta mulțumim lui Dumnezeu, că am fost copii sănătoși, și n-am dat

X: Probleme.

F. L. : probleme părinților. N-am , nu s-a știut cum se știe acum că doctorul trebuie să aibă grijă cu de ăla ...

X: Cu ecografie.

F. L. : De când devii gravidă, de când mama o conceput copilul până la naștere, nimic, n-am știut ce înseamnă doctor, și mulțumesc lui Dumnezeu, și în continuare ne-am născut cu toții sănătoși și [...]

R: Care era limba maternă a fraților?

F. L. : Limba maternă în casă era idișul. Mama nici nu știa românește. Pe vremea, pe gene [...] pe vremea generației lui mama, fetele în special nu erau, nici la școală nu erau duși, nici să înveți altă limbă decât ei au avut. Născut și crescut pentru a mărita și a mări populație evreiască

R: Care era nivelul educațional al fraților? Mă rog dacă cineva o făcut clasă.

F. L. : Numai unu singur, ăla mai mare o fost contabil, el o făcut liceul, și pe urmă o făcut la seral comerțul, și o fost contabil expert, restul toți trăiesc numai la meserii am făcut.

R: [nu se înțelege clar]

F. L. : Adică doi o fost funcționari de magazin.

R: Așa. Și puteți așa în, spuneți-mi scurt cam fiecare cu ce se ocupa.

F. L. : Da. Unu, uff, ăsta, fratele ăsta contabil cum era atunci lucra pentru diferite [...]

X: Magazine.

F. L. : [...] diferite magazine, diferiți proprietari care aveau ceva nevoie de contabilitate, că nu era atunci să fie angajată undeva contabil la stat, și toate trei surori ale mele erau croitorese, era, singura, prima mese [...], singura meserie care imediat puteai să muncești ceva, să câștigi ceva, un frate era funcționar la un magazin de mățăsuri, Galia se chema, alt frate era funcționar la un magazin de încălțăminte, care se chema la Doi Lei, [ăăă] alt frate tot o mai învățat puțin tâmplărie, și se mai ocupa tot cu tâmplărie, și io la fel tâmplar, și cel mai mic, o fost rihtiutor știți ce înseamnă asta, care ca și fețele pentru pantofi, înainte nu era fabrici de încălțăminte, ăsta [ăăă] ei făceau fețele, pe urmă vor veneau cizmarii și luau fețele, și le trăgeau pe calapoade și făceau încălțăminte, nu era fabrică de încălțăminte pe vremea aia.

R: Frații dumneavoastră au trăit toți în Iași, sau au trăit și în alte părți?

F. L. : Nu toți au trăit în Iași și din au plecat în Izrael.

R: Deci toți frați au plecat?

F. L. : Mai toți frații au plecat. Unu, numai io am rămas aici, un frate îl am mort din pogrom care fără să vrea o rămas tot aici, și unu, fratele cel mai mare a plecat în concediu de odihnă, și o vrut să traverseze șoseaua, o fost lovit de o mașină și o murit într-un accident, la 63 de ani. Aștia sunt care îi am aicea în, să mai am grijă din când în când să mă duc la mormântul lor.

R: Si restul, ceilalți frați sunt în Israel?

F. L. : Rest, toți o fost în Izrael, și părinții tot în Izrael.

R: Au avut copii frații?

F. L. : Da, frații au copii, au avut copii. Am nepoți, și acum ne ținem foarte bine cu nepoții, și nepoții sunt ca și copii mei. Dacă aveam copii mei, nu știu dacă aveam atâta respect din partea lor cum am din partea acestor nepoți. Fie din partea mea, fie din partea nepoților, din de la din partea soției. Să, să spun. Nu există săptămână să nu deie telefon, să nu mă întrebe imediat dacă am nevoie de ceva sau cumva. Si când vin acolo se ceartă la cine să stau. Vă ascult [...]

R: Da, mai am aici o întrebare, când și unde au murit frații, deci ar trebui [...]

F. L. : Poftim?

R: Mai am o întrebare, când și unde au murit frații?

F. L.: Păi categoric, am spus, în afară de ăsta [...]

R: Eventual dacă îmi puteți spune și numele la fiecare.

F. L. : Da. Ă, fratele care a murit în pogrom se chema Iosel, și o murit la 22 de ani, o fost omorât. Și restul, ceilalți [...]

X: Elișa [...]

F. L. : Elișa a murit aicea, în [...] el o murit la unde o fost în, la Băile Felix, o fost într-o excursie la Ciucea și acolo s-o întâmplat accidentul, și l-am adus io personal, cu o mașină l-am adus aici.

X: S-a dus să vadă castelul Goga cu [...] și o vrut să traverseze strada, și a venit a mașină străină și l-o luat înainte și [...]

F. L. Îi înmormântat la Iași.

X: '64

F. L. : Fratele care o murit în pogrom nu știu unde este înmormântat. Când îi se face ăăă, să fac o pauză.

R: Acuma să vă întreb câte ceva despre soția dumneavoastră, să-mi spuneți numele, data nașterii, unde s-a născut ?

X: Tot la Iași.

F. L. : Soția mea pot să spun [...]

X: Stai, numele, data nașterii.

F. L. Da, o cheamă, Devora, ca fată o chema Faierștain, pe mine Finchelstein, pe ea Faierștain. Ne-am cunoscut în cartierul nostru evreiesc, m-am îndrăgostit de dânsa, și s-o îndrăgostit, și până la vârsta asta deci după 56 de ani de conviețuire io cu nevastă-mea încă n-am avut un schimb de cuvinte, sau să spun mări dute colo săraca. Când vin acasă și sun și-mi deschide ușa, parcă se aprinde un reflector în toată casa. Și datorită acestei, io știu, dragoste și comportarea nevestei sau viața noastră în casă, mi-o făcut viața mult mai plăcută și am ajuns la vârsta asta în depline, io știu, putere încă, și m-i dragă casa, nici măcar nu doresc când nevasta pleacă în deplasare fără, fără să plec cu soția. Dacă am plecat dimineața, și vin [ăăă] când plecam la lucru și veneam acasă îmi era oarecum dor de ea, că n-am văzut o zi.

R: Și unde s-a născut, tot în Iași?

X: Iași, Iași.

F. L. : Îi născută tot în Iași. Născută în 1925 în ianuarie, în ziua 9, ăsta știu că, ăsta țin minte pentru că [nu se înțelege clar] mai aduc câte ceva, cât de puțin, cât de modest, dar să am grijă de ziua lui nevastă-mia.

R: Și a mai trăit și în alte orașe în afară de Iași?

F. L. : Nu, nu. Soția tot născută în Iași, și căsătorită în Iași, și io știu, terminăm....

X: Și la ora de față.

F. L. : Poftim?

X: Și la ora de față tot în Iași.

F. L. Tot în Iași.

R: Care este limba ei maternă?

F. L. :Limba maternă a ei tot idiș. Idiș, da vă spun, faptul din, din motive că suntem în România și serviciul ne obligă, adică [...]

X: În general.

F. L. : este și limba, este a doua limbă, care e tot maternă se poate spune.

R: [ăăă], care este cel mai înalt grad de școlarizare?

F. L. :Poftim?

X: Șapte clase. Elementare.

R: Și cu ce s-a ocupat după aceea?

X: Cu croitorie.

R: [ăăă] știți ceva despre frații sau surorile ei, dacă a avut?

X: Am avut cinci copii acasă.

F. L. : Vorbește mai tare să se audă.

R: Se aude.

X: Trei fete, și doi băieți.

R: Și îmi puteți spune numele?

X: Da. [ăăă]

R: Și eventual când s-au născut, cu ce s-au ocupat?

X: Soră cea mare, **Faierștain Șifra** născută în 21, o făcut liceul comercial și a făcut facultate de drept, s-a ocupat cu ziaristică.

R: Și a stat în Iași sau a plecat în [...] ?

X: La Iași, la Iași, pe urmă, după 23 august a, a fost mutată la București cu serviciul, la Casa **Scânteii**, dar asta nu trebuie [...]

R: [ăăă] erau religioși?

X: Nu.

R: Toți frații sau [...]?

X: Nu, nici unu.

F. L. : Adică religioși,

X: Erău evrei.

F. L. : erau religioși, [ăăă] religioși cu perciuni sau cu ștraml

[vorbesc toți în același timp]

F. L. : S-o păstrat oarecum religia. N-o existat, io pot să spun, că încă n-o existat eu să nu postesc de Iom Kipur sau să lucrez de sărbători de toamnă, chiar dacă am lucrat la CFR, am reușit în zile de sărbătoare să nu lucrez, să fiu acasă. Și de sărbători mergeam la sinagoga, dar așa dacă mergem în fiecare zi la sinagogă, nu ne permitea nici serviciul, nici munca. Că, la lucru trebuia să fii dimineața la 6.

X: Am știut că toți suntem evrei, am cunoscut și limba evreiască, adică idișul. Dar în general, în societate se vorbea numai românește.

F. L.: De paști, [ăăă] de paști din paștele [...] [se supravorbesc]

X: Sărbătorile erau respectate, sărbătorile erau respectate ca sărbători.

R: Și celelalte surori sau frați [...]

X: Tot, toți așa.

R: Dar tot să-mi spuneți așa la fiecare.

X: Da ăăă frații [...]

F. L. : În limita posibilităților care erau în special după 23 august în [...]

X: Fratele s-a născut în 23, Puiu.

F. L.: Da

X: Așa, [ăăă] tot a făcut patru clase primare, pe urmă a fost funcționar la un magazin, și după aceea s-a făcut șofer, și cu șoferia [...] până la pensie. Și până la urmă [...]

F. L. : Și mai e **Beti**.

X: Ca pensionar a lucrat la comunitar.

F. L.: Nu da **Beti** era.

X: După, după Puiu sunt eu, după fratele. Așa. Care-i scris în 25 născută și pe urmă Beti, soră mea care a făcut [ăăă]

F. L. : Ea o făcut liceul și [...]

X: Sigur, câțiva ani de facultate și o lucrat ca desenator tehnic la CFR până când a ieșit la pensie.

F. L.: Și pe urmă ăla mai mic.

X: Și fratele cel mai mic, născut în '28, până la [...]

R: Cum îl cheamă?

X: Poftim?

R: Cum îl cheamă?

F. L. : Cum îl cheamă.

X: Eli, Eli Faierștain. El a rămas la 12 ani fără tată, care o fost o făcut în pogrom ș-a mai lucrat câte ceva, și la 16 ani a plecat în Izrael.

IC_A_002

F. L. : Tot plimbam, când mergeam la Copou și ne așezam pe o bancă așa mai retrasă și ne mai ciuguleam oleacă, era mai plăcut decât să te uiți la internet[râde].

R: Păi acum aș vrea să întreb de tatăl dumneavoastră, numele, și când și unde s-a născut, mă rog, aproximativ, dacă nu vă aduceți aminte.

F. L. : Păi stai să facem socoteala. Când s-a născut? Crede-mă că nu știu când s-a născut.

R: Măcar aproximativ [...]

X: Acuma gândește-te, dacă Liza are peste 90, sora lui cea mai mare, tatăl trebuie ...

F. L. : vreo [...]

R: O mie opt sute...

F. L. : cu vreo șase ani

X: Prin optzeci și nouă, o mieopt sute nouăzeci sau nouăzeci și ceva, cam așa.

F. L. : Tata o murit la 84 de ani.

X: Ei bine.

R: Numele.

F. L. : Numele, îl chema David, David Finchelstein.

R: Și s-a născut tot în Iași?

F. L. : Tot în Iași.

X: Da?

F. L. : Nu, el, tata-i născut în Pașcani, tata-i născut în Pașcani. Da bunicii îs tot din România, și o stat în Pașcani, el s-o născut în Pașcani, și pe urmă s-o căsătorit în Iași.

R: Și unde și unde a murit?

F. L. : Poftim?

R: Unde și când a murit?

F. L. : Când a murit? În Izrael a murit, și anul nici dacă numai țin minte.

X: 69, 1969.

R: Și câte, ce fel de educație a avut? Cu ce s-a ocupat?

F. L. : Era [...]

X: Analfabet.

F. L. : [...] concret, adică o învățat singur să scrie [...]

X : Știa, știa [...]

F. L. : și să citească. Era, așa era un om

X: Pedagog cu școală.

F. L. : foarte deștept, foarte cult, citea foarte mult, însă, el era așa de [...]

X: [...] totuși a reușit să obțină singur o cultură generală să spunem, citea ziare evreiești și ziare românești, știi și știa și să explice ce a citit. Și a avut un frate în America și ăla-i trimitea ziare evreiești din America și prin distracția în curtea lor cu vecinii se așeza vineri sera, vineri după masă și le citea poveștile din ziare.

F. L. : Da. Și tata era socotit în cartier ca unul din deșteptii cartierului, foarte mulți care aveau mici probleme care erau cerți între ei, sau probleme de afaceri, nu se mergea la avocat, ori se mergea la rabin cu diferite litigii, ori la un om mai în vârstă, care era renumit ca știe să cântărească, și așa cum cântărea, ăsta, se pleca de la înpăcat, sau cu problema cu litigiul ...

X: rezolvat.

F. L. Rezolvat

R: Și cu ce se ocupa?

F. L. : Citea foarte mult. Cu toate munca lui prin care era obligat să muncească de la din răsăritul soarelui până la apus soarele ca să poată întreține această trupă care eram noi. Și numai toamna, spun, nici nu ne putem închipui cât trebuia, ce pregătiri se făcea toamna, pentru a putea furaja acest nouă copii toată iarna. Mama începea tot ce se putea conserva, începând de la **magiun**, io știu grăsimi, că atunci nu se prea se găsea prea mult ulei, grăsimile pasării [...]

X: [nu se înțelege clar]

F. L. : [ăăă] io știu, nuci, miere, asta [...]

X: Fasole.

F. L. : [...] cartofi, cartofi era mâncare de bază, trebuia o căruță de cartofi pentru pentru iarnă. Și magiun, până și usturoi, tot ce se putea, tot ce se putea conserva pentru asta, și era pentru că [...]

X: Până de Paști.

F. L. : [ăăă] tâmplăria pe care o lucra tata și faptul că o fost legat din construcții, iarna era aproape mort sezon, că ați auzit de, de poate acuma, acuma din nou revine mort-sezonul, acuma cât o fost sistemul socialist, n-am prea știut ce înseamnă mort-sezon, dar acum știm din nou ce înseamnă. Când venea iarna nimenea numai construia, nu bătea un cui, și trebuia să ai pregătit de la lemne până la fasole, cum s-ar spune, ca să putem [...] Seara masa câteodată masa de bază era io știu, câteva felii de pâine cu unt, ceva nuci dacă erau și astea, și un ceai două care era întotdeauna pe sobă [...]

X: și magiun.

F. L. : [...] pe sobă. Ceainicul era întotdeauna pe sobă, și asta era mâncarea de seară. Sau niște cartofi cojiți, din astea, cu oleacă de grăsime pe deasupra, nu erau nici mezeluri, nu erau știi tu cu mezeluri, cu astea. Aproape nici nu-i, nu țin minte, că acasă la noi să fii pătruns mezeluri, nu mai vorbesc de mezeluri de astea de porc, sau de astea de, nici n-am auzit de ele până după 23 de august când ne-am căsătorit și noi și ne-am mai modernizat, cum s-ar spune, dar acasă nu știai ce înseamnă.

R: Era religios tatăl dumneavoastră?

F. L. : Ți-am spus, în limita posibilităților nu existat vineri seară și sâmbătă să nu se ducă la **șil**, dar în cursul săptămânii nu a avut timp să se ducă să se ocupe, că nu era parnusa în sider, știi cei aia sider, [...]

R: Și limba lui maternă era tot idiș?

F. L. : Idiș, numai idiș. Păi chiar înainte, generațiile lui mama mea și a lui tatălui meu nu se ști în casă să vorbească altceva decât idiș.

R: Știți cumva dacă tatăl dumneavoastră o făcut armată și unde?

F. L. : Asta nu, nu pot să spun, că nu țin minte. El când [ăăă] io m-am născut, nu mai era, eram mult după armata lui. Dar cred că o făcut, că înainte evreii făceau armată, bineînțeles că nu, pă asta [ăăă] știa, să știi că înainte de unele legi, care s-au făcut după războiul din 1918, și s-o mai, evreii nu aveau drepturi, nici la armată nu erau recunoscuți ca cetățeni.

X: Nu erau cetă...

F. L. : Poftim?

X: Nu erau [...] după 20, 21 [...]

F. L. : De abia cetățenia s-a recomandat după aia, ce făcea armată, înainte nu era, ei nu erau socotiți, n-aveau cetățenia română.

R: Îmi puteți povesti câte ceva despre frații sau surorile tatălui?

X: Ale tatălui?

F. L. : Da.

R: Cu nume, eventual [...]

F. L. : Un frate l-a avut, avut o mică cârciumă prin strada Abator.

R: Și cum îl chema?

F. L. : **Haim**.

R: Și știți cumva cam, când s-a născut aproximativ?

F. L. : Nu. Trebuia să-mi ceri chestia asta poate încercam să mă gândesc mai și [ăăă] și acest frate o avut vreo patru copiii, deci erau veri, erau foarte apropiați și cu asta, mai avea un frate în America, care era croitor de meserie când o plecat și o lucrat și în America, tot croitoria, până la moarte.

R: Și cum îl chema?

F. L. : **Strul, Strul, Feter Strul** așa i se spunea, însă era un om deosebit vreau să spun, nu știu, câteodată americanii io știu, câteodată, unii nu prea iubesc americanii, dar eram un frate, care avea grijă, nu exista o sărbătoare să nu trimită câte ceva știind că la noi situația este destul de grea, mai ales când venea înainte de Paști, trebuia îmbrăcăminte pentru atâția copii. Pentru că așa se obișnuia înainte, erau două sărbători când se cumpăra hăinuțe pentru copii, bineînțeles dacă aveai cu ce. De să...de Paști, când ieșeai din iarnă și de sărbătorile de toamnă. Asta se înnoiau copii ca să fie la șil îmbrăcat cu haine noi. Nici nu știi ce bucurie era pentru noi, un copil când îți aducea o pereche de ghetuțe noi, erau luni de zile unde dădeai îți cu cremă și pe talpă să nu se murdărească, atât avei grijă de ele, de ...

X: Ghete.

F. L. : Numai ca acuma, mâncăm, ai [...]

R: Deci numai ăștia doi frați erau, sau?

F. L. : Nu, avea și o soră, trei erau Meme Honă, Feter Haim și Feter Strul și mai era și o soră, care tot în Iași stătea.

R: Și sora presupun că era casnică sau nu?

F. L. : Poftim? Da asta femeile nu era, nu erau puternice, nu aduceau nici un aport în casă. Nu ca acuma cum femeile câteodată câștigă mai bine ca bărbații, femeile, io spun erau casnice, aveau grijă de copii, toate casele erau, majoritatea, foarte puține case erau fără copii.

R: Deci toți frații s-au născut în Pașcani, ca și tatăl, sau [...]

F. L. : Frații lui tata nu știu dacă, cred că tot în Pașcani s-au născut. Da, și pe urmă au venit la Iași când s-au făcut mai mari.

R: Și au murit tot în Iași sau au plecat unii?

F. L. : Și fratele, numai sora lui Meme Honă o murit aicia la Iași, [ăăă] fratele ăsta care era o plecat tot în Izrael cu copii, am spus, fratele o, o fost, o plecat în America, el o plecat din armată în America, nu știu cum s-o certat el cu un mic superior acolo, el o tras câteva palme și o fugit din armată și o venit acasă, și o spus, fratele, frate dragă io armată în România nu mai fac. O plecat la Constanța, și de acolo s-o dus. Tata nu știu, l-o mai ajutat cu ceva bani, dar pe atunci nu știu cu ce, cam așa am auzit vorbind prin casă, că io n-am fost pe atunci. Și o plecat în America și pe urmă au plecat toți. Și s-o văzut după 52 de ani, s-o văzut în Izrael, tata cu frații. Tot în [...]

R: Tot în America.

F. L. : În America, adică fratele ăsta [...]

X: Din America

F. L. : o venit în Izrael, special ca să vadă cu ăștia doi frați, că mai trăiau amândoi.

X: În 70.

F. L. : Și unchiul Haim și unchiul, și tata și s-o văzut acești trei frați, toți spun ca într-un telenovelă s-o văzut cu cincezi și ceva de ani.

R: Și după aia [...]

F. L. : Și chiar după aia n-o durat mult și s-au dus toți.

X: Da.

F. L. : N-o durat mult și s-au dus toți, toți trei frați.

R: Ce a făcut tatăl dumneavoastră în timpul holocaustului, o rămas în Iași?

X: Nuuu.

F. L. : În timpul holocaustului o fost în Iași, o fost și el în vagoanele morții, în lagerul din Călărași, din Ialomița. El cu un frate a fost acolo, și eu cu patru frați am fost la Pod Iloaie, în trenuri de morți. Și am scăpat din, din șase sau din, șase frați unu o murit în pogrom. Restul, mama mea era cea mai fericită mamă din cartier, când ne-am întors atâția bărbați, când celălalte case, care noi am stat într-o curte

unde o fost 14 locatari, și de unde s-au plecat doi sau trei, nu s-o mai întors nimeni, sau dacă s-o întors, s-o întors unu. Și mama mea o fost una din, cu toate că deci ne-am întors din șapte bărbați câți am plecat ne-am întors șase, tot o plâns continuu până moarte, până o murit [plânge], sperând că o să apară de undeva.

R: Și tatăl dumneavoastră după aia o rămas în Iași?

F. L. : O rămas în Iași și din Iași o plecat în București.

X: În 52.

R: Când se făceau plecările.

X: Da, la început.

F. L. : O fost cu emigrația aia mai mare, mai numeroasă.

X: Bine, a plecat oficial.

F. L. : Da, oficial. Și atunci se mai trimiteau copii din Izrael care erau plecați, trimiteau certificate așa zis prin [...]

X: Chemare.

F. L. : Chemare de acolo, și pe baza acestei chemări îți dădea aprobarea.

R: Vă aduceți [...]

F. L. : și se pleca cu vaporul, nu se pleca cu avionul, nu exista. Chiar eu am condus și la București, am condus până la Constanța.

R: Vă mai aduceți cumva aminte câte ceva despre bunicul dinspre tatăl, cum îl chema?

F. L. : Bunicul dinspre tată îl chema Avrum și era croitor de damă la Pașcani.

R: Și Aproximativ, știți când s-o născut?

F. L. : Ei, nu pot să vă, și io spun pe atunci dacă acuma se mai ține cont de aniversări, dar noi, noi acasă nu ne-am sărbătorit niciodată ziua de naștere, sau... De abia acuma cum m-am bătrânit, prima mea aniversare o fost la 60 de ani când am ieșit la pensie mi-am făcut și io o aniversare. Și în restul noi nu ținem la chestii dinastia, n-am avut nici posibilități, nici, nu era, nu era obiceiul. Acuma de abia aștepti o, o ocazie o [...]

X: La 60 de ani când a ieșit de la CFR la pensie, întâi i-o făcut onomastică la CFR, onomastică grozavă, și cu muzică, și cu fotograf, în cadrul CFR-ului și pe urmă am făcut noi acasă.

R: ăăă, știți cumva când o murit bunicul de pe tată?

X: Bunicul [...]

F. L. : O murit în timpul, în timpul războiului, că tata n-avea voie să plece cu trenul la Pașcani, cam în 42 sau 43, cam așa ceva. Că era o problemă ca să plece tata la înmormântare, că în timpul **progoanei rasiale** în [ăăă], din 40 până în 44 noi n-aveam voie să plecăm cu trenul, decât însoțit. Io am, am avut o da..la o, un singur concediu din, din detașament și am venit însoțit de câte un jandarm, de câte un [...] Și tata o reușit să ajungă la Pașcani, să ducă la înmormântarea lui taică-so, adică a bunicului meu și a tatălui său.

R: Nu știți cumva dacă a urmat [...]

F. L. : Și bunica poate n-a mai apucat-o, numai țin minte, deloc nu țin minte, nici figura ei, nici, apoi nici cum o chema.

R: Revenind la bunicul de pe tată, știți cumva dacă a avut ceva, mă rog dacă o mers la școală, sau [...]?

F. L. : Poftim?

R: Bunicul de pe tată.

X: Dacă o mers la școală.

F. L. : Nu, n-are ce școală. La heder.

R: Și știți cu ce sa ocupat? Croitor ați spus că era.

F. L. : Croitor de damă o fost, mare specialist în ...

R: Și limba maternă era tot idiș.

F. L. : Idiș, atunci nu se știa altceva, în cartierele evreiești nu știau altceva decât idiș, și mulți mulți evrei la, la generația aia nu o știut românește, cu toate că eram născut și crescut aici, faptul că se lucra împreună, sau stătea în același cartier, vorba nu mai evreiește, numai idiș.

R: Știți ceva [...]

F. L. : Și bătrânii, adică bunicii erau mult mai religioși decât noi. Bunicul din partea lui mama avea barbă, avea barbă și ăstea. Atâta mai țin minte cu barbă, dar așa altceva numai, eram noi de acum , eram încă mici, și au trecut atâția ani de zile și, dar atâta țin minte că era cu barbă, că noi venea, și-mi pune pe masă când eram mici, și noi trăgeam de barbă. Era plăcerea lui.

R: Știți cumva dacă bunicul de pe tată a făcut armată, sau nu vă aduceți aminte?

F. L. : Nu știu, nu știu, nu știu dacă atunci o făcut, făceau evreii armată, n-aș putea să spun, nu-mi place să spun ceva în care nu sunt sigur, numai, nu țin minte dacă o făcut armată sau nu.

R: Și despre frații [...]

F. L. : Frații mei au făcut armată.

R: Nu, despre frații bunicului de pe tată, vă aduceți aminte dacă avea frați sau surori?

F. L. : Nu.

R: Deci nu a avut, sau nu vă aduceți aminte?

F. L. : Nu-mi aduc aminte. Mama, mama tot o avut surori și frați, și tot, mama tot se trage de undeva din evrei, trei fete și trei băieți. Băieții au plecat în Anglia, la Manchester.

R: O să ajung atunci. Acuma vroiam să vă întreb de fapt despre bunica de pe tată.

F. L. : Ți-am spus, eram prea mic, nu-mi, aproape nu mi-a rămas nici [...]

X: Imaginea ei.

F. L. : Nici imaginea ei. Știu că atâta știu, că era o bunică bună, cum povestea [...]

X: Ie.

F. L. : frații mai mari, că o fost o bunică bună.

R: Bun, acum să trec la mama dumneavoastră, dacă îmi puteți spune numele, și când a fost născută și unde?

F. L. : De născută o fost la Iași, dar când o fost, în ce an o fost născută nu mai știu, nu mai știu. Hai, dacă tata o fost născut în, cam o fost de aceeași vârstă mama cu tata. Deci dacă ai spus 1900, 1988...

R: 90 și ceva?

X: Da, cam așa.

F. L. : Și o murit în 60 [...]

X : și patru.

R: În Iași?

F. L. : Nu, în Ame... în Izrael.

R: Numele?

F. L. : Numele o chema, Haia Risla.

R: Numele de fată?

F. L. : Numele de fată o chema Haia Risla.

X: Nu.

F. L. : A, Vaserman, că numele de familie Vaserman.

X: N-am auzit niciodată.

F. L. : Da, știi de ce mi-am amintit, că pe tanti Sură o chema Vaserman că ea și-o luat înapoi numele de [...]

R: Și cu ce s-a ocupat mama dumneavoastră?

X: Casnică.

R: Era casnică?

F. L. : Ooo, naștere de copii, [...]

X: A avut o ocupație foarte bună.

F. L.: În orice caz, atâta pot să spun, că nu-mi aduc aminte ca mama mea să fi culcat odată cu noi, sau să fi sculat odată cu noi. Întotdeauna lăsam în casă, avea, noi ne culcam, și ea tot mai avea treburi, și dimineața se scula mult înaintea noastră să ne pregătească [ăăă]

X: câte ceva.

F. L.: Câte ceva. Ori ne duceam la școală sau ne duceam la lucru, sau cumva, ne pregătească ceva, ca să ... și așa că niciodată nu țin minte când se culca și când se scula. Noi o găseam întotdeauna unde o lăsam, și o găseam sculată. Și nu uita că atunci nu exista nici mașină de spălat, spăla singură [...]

X: Nu numai mașină de spălat, dar apă exista?

F. L.: Și nici apă, n-avem, wc-ul era la mama dracului, pot să spun, că ne-am mutat [...]

X: Era o meserie atunci, erau oameni speciali care cărau cu coromâsla adică [...]

F. L.: Da, era, așa se chema [...] Wasserträger pe nemțește, [...] Wasserträger se chema. Adică, Vosertreger pe idiș [...]

X: și cumpărai apă, aveai acasă un butoi, și el îți aduceau de câteva ori, până umplea butoiul și asta era o meserie specială, care cărau apă.

R: Vă aduceți aminte ceva despre frații sau surorile mamei, dacă a avut?

X: Da

F. L.: Cum să nu, mama avea trei surori și trei frați.

R: Și numele?

X: Numele [...]

F. L.: Numele pot să spun, adică a fratelui, el o plecat mult, nici nu mai sunt conștient ca să, nici nu știu dacă am cunoscut-o, dacă țin bine minte, dar surorile, lui asta lui mama o stat în Iași, din cauza asta îi știu io. Era tanti Pesl și tanti Sură ...

X: ... tanti Pesl.

F. L.: și tanti Sură și atât. Asta erau

X: Două surori.

F. L.: Da, păi tanti Sură și tanti Pesl.

X: Da

F. L.: Atât. Și frații erau plecați.

R: În Anglia toți?

F. L.: În Anglia toți. Unu l-o tras pe celălalt.

R: Și știți cumva anumite date biografice despre soții?

F. L.: Ei?

R: Nu despre soții suroriilor mamei.

F. L.: A, despre surorii mamei știu. Una era căsătorită tot cu un croitor, avea atelier în, chiar vizavi de Turnul Golea, unde era pe urmă [...]

X: Cuza Vodă.

F. L.: da, pe Cuza Vodă.

R: Și cum îl chema?

F. L.: Vigder, Vigder îl chema pe soțul lui tanti [nu se înțelege clar] și tanti Sură era divorțată, ea era căsătorită cu un Bu, cu un evrei din Bulgaria, care nu știu de care o fost motivele, care o lăsat-o și o dispărut, unde s-o născut doi copii, am avut doi veri din partea acestei mătuși, care erau cam de o vârstă cu mine. Unul din veri a murit chiar la Pod Iloaie în pogrom și l-am înmormântat cu mâinile mele. Și unul din ei [...]

X: E în Izrael.

F. L.: e în Izrael, și acuma stă destul de bine, mai comunicăm pe telefon, când venim acolo suntem oaspeții lor, oaspeții lui, și ăsta, tanti Pesl a avut și ea doi, doi băieți, care s-au născut handicapați, erau surdomuți, cu toate că erau copii așa ca inteligent și ca fizic erau foarte bine reușiți, dar erau surdomuți. Și doi copii o avut soțul, că ea ea o luat, ea s-o căsătorit cu un bărbat cu doi copii, și o mai făcut doi copii cu el, dintre care amândoi erau surdomuți și amândoi au fost omorâți în pogrom.

R: Ce sa întâmplat cu mama în timpul holocaustului, a rămas în Iași?

F. L. : Mama a rămas în Iași cu cele trei surori, dar ... [o pauză, între timp se aude un zgomot]

R: Mă rog, asta [...] dacă o rămas în Iași?

F. L.: Noi când m-am, în holocaust când ne-o scos pe noi toți din casă, ne-o scos împreună cu surorile. Io cu mama și cu cele trei surori o fost scoși din coloană și trimiși înapoi acasă.

X: Cu cele trei fiice, nu cu cele trei surori.

F. L.: Cu cele trei surori ale mele, cu cele trei fiice ale ei, și luați după ea. N-aș vrea nici o mamă nu vrea copilul să vadă cum iau copii de acasă, îți spun, nu pot să uit figura ei ca în, de groază care l-a avut-o, și pe urmă săptămâni întregi nici n-o știut de noi, mai trăim sau nu, de abia după aia aveam, am reușit să intrăm în legătură cu ei. Tata și cu frate ți-am spus era la Ialomița, unu o fost omorât, și io eram singur, ca pe apă cum se spune, n-a avut nici, pe atunci nu existat nici alocații nici, și o rămas muritor de foame aproape, nici nu știu cu ce s-o întreținut. Foarte puțin am reușit eu să-i ajut pentru el la Pod Iloaie, fiind de meserie am reușit să lucrez la adică m-o dat șeful de post la un tâmplar să lucrez și el o fost foarte umilos, și mi l-o plătit, și cu banii ăștia am reușit să mai trimit acasă și prin el să mai trimit [ăăă] niște alimente [ăăă] de acolo din Pod Iloaie să trimit la Iași. Și cu asta cred că s-o întreținut. Altceva nu știu dacă a avut cu ce să mai [...]

R: Și după holocaust mama dumneavoastră a rămas în Iași, nu [...]

F. L. : Nu, tot în Iași, până s-o plecat în, până la emigrare în Izrael. Bine eu m-am mai văzut, adică pe mama n-am mai văzut-o [ăăă]

X: În Izrael.

F. L. : Nu s-o mai putut, încă pe atunci nu s-o putut ca turist în Izrael. Când o venit mama, io n-am mai, n-am mai reușit, pe tata l-a mai, a mai fost ca turist, și l-am mai prins înainte de o murit, l-am l-am prins pe, cât mai era în viață când am reușit să ajung în Izrael, tatălui.

X: 68.

F. L. : În 67, 68.

X: Lică a fost în 66, 67.

F. L. : În anul când am plecat io, a fost și el.

X: Actual, Lică a fost, și când a plecat Lică acasă ți-a dat aprobarea și [...]

F. L. : Da, exact, tot mi se pare în același an dacă nu mă înșel. În fine, nu-i, un amănunt care nu contează. Și a fost, am reușit să, să trec cu primul eșalon, prima [...]

X: Care s-o dat voie.

F. L. : Care s-o dat voie, de plecat în, când s-o reluat, s-o luat legături cu Izraelul, și o început turismul și tur-retur. Și am reușit să plec cu primul avion care a plecat din România, cu turiști din România. Și atunci l-am mai prins pe tata.

R: Vă aduceți [...]

F. L. : [...] după aia gata, nu l-am mai văzut.

R: Vă aduceți ceva aminte despre bunicul de pe mamă?

F. L. : Foarte puțin pot să-mi [ăăă] atâta știu, ca meserie a fost sobar de meserie, știi că înainte erau sobe cu lemne în toate casa. El era mare specialist în sobele alea de colț, tu ai mai prins sobe de colț în case?

R: Nu.

X: Nu, ea n-a prins nimica, nu [...]

R: Teracotă și sobă cu lemne, da [...]

F. L. : Nu era sobă cu lemne așa făcute, în înainte n-o existat sobă de teracotă și în case de ălea mai bine, se făceau sobe de colț.

X: Zidite.

R: Nu, n-am prins.

F. L. : Se făceau niște sobe foarte frumoase, erau cum s-ar spune [...]

X: Specialiști care se ocupau.

F. L. : Și până la , veneau moșiri, care aveau moșie, veneau să-l ieie de acasă cu docarul, și să admită de multe ori să plece și bunica, că tata, bunicu mânca numai cașer, ca să-i facă mâncare cașer acolo, ca să nu mănânce, să nu fie obligat să mănânce mâncare necașer. Așa de mare specialist era în sobele astea. Știi că erau foarte complicate sobele astea. Întâi erau partea aia de jos până la [...]

X: În sus.

F. L. : Și aia erau niște colțuri așa făcute cu niște, [ăăă ...]

X: Stâlpi.

F. L. : Stâlpi, niște coloane așa rotunde și aveau un sistem de prin, de să meargă fumul prin, un fel de așa, se încălzea grozav. Și, Și era o mare specialitate să conduci fumul prin toate, ăăă unghiurile astea, ca toată soba să încălzească.

R: Și cum îl chema pe bunicul de pe ta [...] de pe mamă? Și a murit în Iași, sau ...?

F. L. : În Iași o murit, da.

R: Știi cam în ce an?

F. L. : Știu că eram copil, adică dacă el s-o născut în 23 și eram copil, cam prin 30, cam așa ceva, eram deja un băiețel mai mărișor când se juca cu mine.

R: Limba maternă presupun că era tot idiș.

F. L. : Idiș, știau și românește, dar limba maternă era idișul.

R: Știi dacă avea frați sau surori?

F. L. : Ce?

R: Dacă avea frați sau surori bunicul de pe mamă?

F. L. : N-aș putea să spun.

R: Acuma o să trec la bunica de pe mamă, dacă știi ceva.

F. L. : Asta aproape pe an, io spun, că io n-am, bunicile au murit mai înaintea bunici, bunicilor și aproape nu-mi, nu-mi amintesc nici figura lui. Atâta parcă mi-o spus când povestea mama, că bunica semăna exact cu dânsa, parcă erau surori gemene nu fiică și [...]

R: Dar știi măcar dacă e mormântat în Iași sau [...]?

F. L. : Poftim?

R: E înmormântat în Iași?

F. L. : Da, mormântat în Iași, la cimitirul din Păcurari.

IC_C_003

R: A-și vrea să-mi povestești câte ceva despre bunici, mă rog, despre locuința în care trăiau, sau cum arăta locuința lor, ce fel de mobilier avea ?

X: [nu se înțelege clar].

F. L. : Era o locuință foarte modestă și foarte sără... sărăcăcioase, ca și cum erau în toate cartierele, nu numai în cartiere evreiești, ca și în cartierele românești. Blocurile au început să fie după 23 august. Noi, faptul că eram înghesuți în majoritatea [ăăă] orașelor, la mai la marginea orașelor, majoritate din populație. Mai erau și evrei mai stăteau mai la centru, dar majoritatea populației stăteau în cartiere evreiești fără nici un confort cum s-ar spune. Nici de apă caldă, nici de apă curentă, nici de lumină electrică, nici [ăăă] wc cu apă, wc-ul era în fundul curții [...]

X: Și frigiderul.

F. L. : Nici frigider, nici, da' ce, nici un, ceva din utilajul ăsta electro-casnic, care este acuma în dotare în fiecare casă, fie mai săracă, de asta. Atuncea nu exista. M-am născut cu lampă de gaz, am învățat la școală cu lampă de gaz, am învățat meserie la lampa de gaz, până după 23 august, când m-am mutat într-o locuință unde era deja lumină electrică. Până atuncea am stat numai cu lampă de gaz. Și cu apa adusă de la cișmeaua din [ăăă] publicul care era în stradă. Apa se aducea cu căldarea sau mai era asta care ți-am că mai era [...] Wasserträger care aducea apă, și în rest aduceam noi, când ne-am făcut mai mărișori.

X: Sigur.

F. L. : Căram noi apa de la cișmea. Era, nu exista o casă să nu aibă două căderi de mers la la cișmea după apă.

X: Depinde.

F. L. : Ce?

X: Depinde, cât de aproape era cișmeaua.

R: Și ce fel de haine purtau bunicii, purtau haine tradiționale sau [...]?

F.L. : Măi, haine obișnuite, nu știu la haine tradiționale evreiești purtau numai ultra religioși cum s-ar spune și populația obișnuită care, nu se putea spune că nu sunt religioși, dar nu purtau nici **lapțedekl**, nici sau **perciuni** dintre atâta. Purtau haine obișnuite.

R: Măcar purtau ceva pe cap bărbații?

F. L. : Bărbații nu exista să fie cu capul gol.

R: Deci purtau [...]

F. L.: Nici noi aproape, când eram copii la masă trebuia să punem ceva în, pe cap.

R: O șapcă.

F. L. : Mai aveam un unchi, care stătea cu noi în curte, care ăla era cea mai religios, când vedea, imediat, când ne vedea în cap, gata, trebuia să punem fiecare ceva în cap, nu exista să stăm la masă cu capul descoperit. Nu spun cu capul gol. Cu capul descoperit.

R: Și dacă mi-ați spus că locuiau la casă, bunicii cultivau ceva, aveau animale în curte?

F. L. : Nu, nu, nu, nu. Nu aveai loc pentru animale în curte, pentru că majoritatea erau case înghesuite una la alta și nu era spațiu de ținut animale în special animale, hai că mai țineai poate o pasăre știi pe lângă casă dar în rest nu aveai unde să crești animale mai mari.

R: Și cum erau respectate tradițiile evreiești?

F. L. : Tradițiile evreiești era [...]

R: Se mergea la sinagogă?

F. L. Se mergea la sinagogă, să, să, în casă se pregătea pentru sărbători, depinde de sărbători. De Purim cea mai vesel era de Purim, noi toți copii, la spart nuci, și pe urmă la mâncat humănășn și ăsta. Restul pregătea, pasca nu era încă fabrică de pască, nu venea pasca din Izrael, acum cum [nu se înțelege clar]. În Iași erau vreo două atelier în care se făceau pască, și se aducea cu rogojina, nu știu știți ce înseamnă rogojina? Ei, erau niște împletituri din [ăăă]

X: papură

F. L. : trestie, papură, și te duceai acolo, și luai cu kilogramul, după posibilitatea familie, după numărul, membrilor de familie. Ăăă făină de pască se făcea singur, era ... șteisl pe românește cum se spune ?

R: Da, știu.

F. L.: Știți.

R: Da

F. L. : Îl bătea așa, și pe urmă cernea, ăsta prin sită făina mai fină făceai [ăăă] lotkes sau alte mâncări, și din alea mai mari făceai supă ăăă, un fel cum [...]

X: Farfolăh.

R: Știți dacă cumva bunicii sau părinții [...]

F. L. : Poftim?

R: Știți dacă bunicii sau părinții erau membrii ai vreunui partid sau organizații?

F. L. : Nu, nu pe atunci nu exista nici, evreii nu prea se ocupau de politică pe vremea aia.

R: Mă rog dacă erau [...]

F. L. : Și nici tata, deși am fost atâtea copii mici, nici unu n-am făcut politică, și nici n-am fost nici membrii de partid, nici în, în perioada sistemului socialist n-am fost membră de partid, nici un copil, nici tata, nici noi.

R: Care era relația cu vecinii? Vecinii erau [...]

F. L. : Vecinii erau toți evrei, era, fiecare știa durerile fiecăruia și ăla și câteodată bucuriile fiecăreia. Mai năștea un copil sau la o bar-mițvă la ăsta, la o nuntă. Asta era viața noastră în [...] Pot să spun că săptămâni întregi, mai ales când am început să lucrez în atelier cu tata, atelierul era mai puțin mai în jos de casă, era în legătură. Erau săptămâni aproape când nu ieșeau în oraș, știți cu [nu se înțelege clar] atelier și te culcai în, nici n-aveai, n-o dădeai drumul nici la radio, nici la televizor.

X: Da.

R: Atunci când părinții, bunicii ieșiau, unde se duceau?

F. L. : Păi unde se duceau, cum era atunci, ieșiau la o grădină.

X: Mai târziu.

F. L. : Mai târziu, sau io știu, poate se mai duceau și ei la vreo cinematograf, dar bunicii nu știu dacă, pe atunci încă cinematograful mut. Era liniște în cinematografii. De abia ulterior au ajuns. În rest la teatrul idiș se mai ducea. Când venea vara, era bucurie când venea teatrul la Pomu Verde sau chiar în Rufeni mai era mai un teatru idiș. Asta era toată [...] în rest numai în, erau cum era la noi [...]

X: Vineri seara se făcea baie.

R: La baia comună?

X: Depinde, dacă puteai să te duci, și dacă nu, făceai oleacă de apă acasă și făceai baie și te așezai pe un scăunel în fața casei și mai [...]

F. L. : Cu vecinii [...]

X: Cu vecinii. Și se cumpăra semințe și se mânca.

F. L. : Nu se pleca nici la munte, nici la mare, nici n-am, tu știi că prima, prima mea, primul meu concediu unde am plecat o fost în 51, deci am avut deja [...]

X: Nu uita 51, prima dată cu trenul ai pecat în vagonale morții [...]

F. L. : În vagoanele morții a fost primu, primul meu mers cu trenul. Pe urmă primul meu concediu care l-am luat a fost în 51 și am plecat cu nevastă-mea la Sinaia, în restul n-am știut ce înseamnă munte sau mare, nu văzusem munte, nu văzusem mare până atunci. Acuma un copil dacă nu duci la mare la doi ani, n-o să crească.

R: Acum aș dori să aflu mai multe despre locul natal, despre Iași, cam câți locuitori avea, câți evrei trăiau acolo?

F. L. : Păi, ha să, păi tot cifre aproximative, nu știm niciodată. Se spune că o fost în jurul de 50.000.

Eram cam 50 la sută din populația.

X: O fost înainte de pogrom.

F. L. Ah[...]

X: Dar până atunci [...]

R: Da, înainte de război.

F. L. : Înainte de război. Am fost cam 50 la sută din populația Iașiului, și ne ocupam toți cu, ți-am spus, 90 la sută ne ocupam cu meserii, 10 la sută ăăă, 5-6 la sută cu negustoria, restul mai erau și vreo doi bancheri atunci. Restul, nici n-am știut altceva decât meseria. Ne sculam dimineață, eram bucuroși, că este treabă, că este de lucru. Erau luni de zile când nu era de lucru și era foarte rău săăă...n-aveai [...]

R: Și vă aduceți aminte cumva dacă marea majoritate a evreilor erau foarte religioși, sau erau [...]

F. L. : Nu, nu, nu. N-aveau timp să, ți-am spus, la noi cu religia este așa: ori te ocupi de religie, și trăiești din religie, cum s-ar spune ești rabin, sau hozn sau ruf sau șomăh sau la șil sau astea, unde trăiesc dinastea ori te ocupi de meserie și ai treabă cu meseria, să asiguri existența.

R: Erau multe sinagogi în Iași?

F. L. : Poftim?

R: Erau multe sinagogi în Iași?

F. L. : Da, erau vreo 50 de sinagogi în Iași, sau 52 de sinagogi erau în Iași. Și chiar în Iași era o stradă care se chema strada Sinagogilor.

X: Păi strada acolo e strada sinagogilor unde e șilul mare era în strada sinagogilor.

F. L. : Da, mi se pare că și acum, sau acum nu mai e stradă.

R: Tot strada sinagogilor.

F. L. : Da, era sinagogă lângă sinagogă.

X: Fiecare meserie, cetățenii se adunau și-și făceau o sinagogă. Și așa că era după, cum să spun, după meserie: sinagoga cizmarilor, sinagoga croitorilor, sinagoga măcelarilor, până și sinagoga muzicanților. Toți, toți aveau câte o sinagogă, care de sărbători aproape că nu ajungea, așa se umpleau sinagogile astea. Dar până de sărbători nu prea se mergea.

R: Da.

F. L. : Se mergea vineri și sâmbătă. Dar de sărbători nu exista un [...]

X: [Se supravorbesc, nu se înțelege]

F. L. : un părinte să nu-și ieie [ăăă], băieții ăăă după el la sinagogă.

R: Era un rabin, sau un cantor în Iași, vă aduceți aminte?

F. L. : Erau, sigur că da erau.

X: Mulți erau.

F. L. : Erau și rabini, erau și cantori, și fiecare sinagogă avea un cantor. Care de, de, în special în preajma sărbătorilor de toamnă era angajat, în restul anului și trebuia să vină să dea probă.

X: Uite cum spune aicea, că [...]

R: Vă aduceți aminte de vreo persoană reprezentativă a comunității religioase, mă rog, poate un șef de comunitate dinainte de război.

F. L. : Nu, eu eram copil atunci, n-am, n-am avut treabă și atunci n-am avut treabă cu comunitate. Comunitate de abia acum o fost organizat în sistemul ăsta, când veneau [...] Dar înainte nu erau, fiecare ne vedeam de treaba noastră, foarte rar aveam treabă cu comunitatea. Poate io știu, poate părinții noștri erau, erau ceva societăți pe atunci de binefacere, care erau patronate de evrei, era spitalul izraelit, patronat de, de, și sponsorizat de oameni mai cu stare în Iași. Erau ăștia care se ocupau cu înmormântările

X: De fapt și aici îți pune întrebările din timpul ocupație nemțești, din timpul războiului.

R: Păi da, asta este un model. ă, ce-mi puteți povesti despre **mikva** din Iași, despre **heder**, talmud-toire.

F. L. : Hederul nu exista în Iași, o fost heder așa pentru copii începători, pentru copii mici. Pe urmă era hederul mare, care era chiar pe, pe [...]

X: Talmud-Tora mică, Talmud-Tora mare, și pe urmă era **Ieșiva**.

F. L. : Ieșiva la Iași n-am avut.

X: Aproape.

F. L. : Se chema cam Talmud-Tora mare, asta vizavi lângă la, pe [...]

X: Cuza Vodă.

F. L. : Care acum este ăăă, sunt handicapății acolo, acolo o fost un heder.

X: Talmud-Tora,

F. L. : Talmud-Tora mare, heder o fost al nostru, unde mergeam io la heder, era chiar în curtea **șilului**, unde mergea tata era și heder. Nu exista un copil al unui rău, care cum să nu mergea la heder. Înainte de școală.

R: Și de mikvă, exista, sau [...]

F. L. : De mikvă , da, exista, la baia publică din cartier, la Zisu Hermna cum se chema baia, și era mikvă, și era mikvă, nu exista [...]

X: Păi n-ai ai putut să te căsătorești, dacă nu te duceai la mikvă, asta era semnificația mikvei. Mireasa trebuia [...]

F. L. : Nu, da asta era pentru fete, dar rabini, ăștia religioșii se duceau la mikva, nu numai, nu pentru toate, așa era, trebuiai să ai mikva. Avem și acum mikva în Iași.

R: Exista la școală primară evreiească?

F. L. : Da, exista.

X: Da, mai multe școli.

F. L. : Erau mai multe școli la Iași.

X: Steaua, Ort.
F. L. : Ort, Junimea.
X: Junimea unu și doi.
F. L. : Da. Și aicia pe sfântu Lazăr nu mai țin minte.
X: Aici era Junimea.
F. L. : Da.
X: Numărul doi. Și numărul unu era pe Sărărie, pe lângă [...]
F. L. : [ăăă] a lui Vachtel.
R: Și copii evreiești se duceau mai mult la școală evreiești, sau la școli [...]?
F. L. : Poftim?
R: Copii se evrei se duceau mai mult la școli evreiești sau la [...]
F. L. : Păi atuncea se mergea la școli evreiești.
X: Se mergea.
F. L. : Numai io, generația mea de acum am început a merge la, dar înainte era numai la, se mergea numai la școli evreiești. Pentru că mulți părinți își dădeau [...]
X: Steaua era pe Elena Doamnă și era o școală evreiască, dar acuma [...]
F. L. : Numai de fete.
X: Mai bogătașii, nu chiar **saxanimii mahalalii**, și erau profesori de idiș foarte buni. Era un profesor Frenkel, care pe urmă a predat și la liceul românesc idiș.
F. L. : Și în special copii [ăăă] generațiile ăștia înaintea mea își dădea copii la școli evreiești, pentru că nu se învăța sâmbătă. Și sâmbăta nu se ducă la școală. Dar erau, erau pe aproape până, până la, până la liceu, era școală evreiască.
R: Îmi puteți spune despre Iașiul de înainte de război sau chiar din timpul războiului. Nu exista lumină și apă curentă, străzile erau pietruite, erau mașini?
F. L. : Mașini nu erau deloc înainte de război.
X: Trăsuri.
F. L. : Erău trăsuri, [ăăă] erău căruțe, care făceău transporturile mai grele, tot ce era necesar în construcții sau la mutăro, se făcea cu căruțele cu cai. La gară nu erău atuncea taxiuri, erău trăsurile astea stău la gară, chiar și la căsătorii nu, nu defilăi cu mașină, venea, erău trăsuri speciale, mai luxoase, cu aia te duceai la salonul unde se făcea nunta. Ă pe atuncea asta era, până și morții erău [...]
X: Povestește frumos, dar din București.
F. L. : Și morții erău duși cu căruțele, nu exista cu mașină sau așa. Numai cu căruța erău duși. Erău dricuri speciale, erău dricuri evreiești, și mai pentru mai bogați, și mai săraci.
X: Am avut unu din primele telefoane din București.
F. L. : Nu mă pot lăuda nici cu asta.
R: Și în Iași exista piață?
X: Da.
F. L. : Și... Piață? Da exista.
X: Da.
R: Piață.
F. L. : Da, piață exista, piață de când mă știu.
X: Piața **Halei**.
F. L. : Erău [...]
X: Unde veneau țărani.
F. L. : Noi la piața Halei [...]
X: Nu, nu mergem până acolo.
F. L. : Aici erău piața Halei, tot cartierul știa când trebuie să meargă la piață.
R: Și aveăți familia dumneavoastră aveă vânzători comercianți preferăți, la care își făceău cumpărăturile, mă rog dacă se duceau [...]

F. L. : Păi asta n-aș putea să spun, era oarecum, special pentru aprovizionările de iarnă, erau, te duceai, că atuncea ăștia care aveau fructe și legume, se chema, la **Bulgării**, [ăăă] așa.

R: Și erau evrei, se duceau mai mult la evrei?

F. L. : Mi mult erau evrei, erau evrei pentru că erau angroșiștii, ei cumpărau ăștia și ei vindeau andetail, cum s-ar spune. Și restul, fel de cumpărători, cumpăram direct de la producători, de la țărani, că țărani veneau cu marfă în piață.

R: Țineți minte vreo paradă militară, sau ?

X: Da. De ziua eroilor.

F. L. : Ziua eroilor, de 10 mai.

R: Și ce se întâmpla atunci?

F. L. : Păi ce se întâmpla?

X: Se pleca armata spre cimitir, foarte frumos, elegant îmbrăcată, și cu [...]

F. L. : Aia era de ziua eroilor.

X: De ziua eroilor, și cu [ăăă], cum se cheamă, cu muzică [...]

F. L. : Fanfară.

X: Fanfara militară.

F. L. : Și pe urmă erau de ziua de 10 mai era paradă militară în oraș, ca orice paradă militară, cu cai, cu, cu [...]

X: Păi la noi, pentru copii era o bucurie, când îi vedeai frumos îmbrăcați, și cu călare pe cai albi, și cu muzică. Din cauza muzicii, și toți copii se adunau și mergeau după armată, știi.

R: Vă amintiți un eveniment major politic în copilărie, de exemplu uciderea unor personaje politice?

X: Foarte frumos ne aducem aminte, că erau legionarii, în 38. Atunci eram copii de școală.

F. L. : Veneau, spărgeau geamuri la magazine evreiești.

X: Au fost niște evenimente grozave. Și trebuia să ne ascundem în casă. Și mama spunea, gata, nu mai ieșiți, copii. Studenții au venit să spargă geamuri. În Târgu Cucului erau cu gândul la magazinele evreiești. Și magazinele aveau vitrine, și veneau legionarii și spărgeau geamuri. Legionarii și cuziștii. Așa că am avut niște amintiri grozave din copilărie.

R: Vă amintiți cum, dacă părinții au aflat, atunci când Hitler le-a luat puterea, dacă, ce se discuta în casă, sau cum au reacționat, sau dacă au conștientizat asta?

X: Cu ce, adică ce se întâmpla?

R: Da.

X: Păi asta. Ne ascundeam, ne era frică. Altceva nu puteai să faci.

F. L. : Noi nu ne ocupam atuncea, eram scoși complet din politica, începând cam de când o început perioada antisimită și asta noi evreii nici nu, căutam cât mai mult să, să nu ne afișăm, să nu fim în, în centrul lor de atenție. Încă noi am avut o, o copilărie foarte grea, pentru că, aproape adolescența noastră noi n-am avut-o, am cunoscut numai **prigoana rasială** aproape, decând, de când ne-am văzut mai așa mai [...]

X: Și aici pune întrebări.

F. L. : Hai că mai merge, dar faci întreruperi.

R: Acum a-și vrea să vă întreb ceva despre situația financiară a familiei, sau părinților. Făceau economii?

F. L. : Era destul de grea situația economică a familiei, a familiar, nu, totdeauna se lupta pentru existența și pentru asigurarea existenței acestei familii numeroase în care eram. Tata muncea din greu, era din tâmplărie, câștigurile nu erau chiar așa de mari, și atunci se mai plăteau și impozite, impozitele erau greu de plătit, veneau preceptorii și puneau sechestru pe anumite bunuri din casă, dacă nu plăteai. Și era destul de greu. Singurul [ăăă] care [ăăă] câștiga era tata. Până când ne-am făcut noi mai mari și am reușit și noi să mai câștigăm ceva. În rest era numai tata, care era câștigător în familie. Și asta nu era o meserie care să fie, io știu angajat lunar, să-ți vie [...] Depinde cum era sezonul, după cum primea de lucru, și asta era sistemul. Nu era un sistem de bază, că vine, trece luna și leafa vine.

R: Și pe ce se cheltuiau mai mult bani în casă?

R: Pe ce se cheltuiau banii?

X: Mâncare.

F. L. : Tot ce se câștiga mergea în special mâncare și foarte puțin și pentru îmbrăcăminte, pentru că atâtia copii trebuiau îmbrăcați cât de cât, ăștea mici mai purtau hainele ălalor mai mari, dar pe urmă la ăștia mari trebuia să-i cumperi, că altfel creșteau și numai, numai încăpea haina. În orice caz era situație economică foarte grea. Și nesigură, cum s-ar spune. Nu știai niciodată ziua de mâine, mâine dacă ai de lucru, sau ai să câștigi.

R: Sprijineau pe cineva părinții dumneavoastră, sau erau ajutați chiar ei, mă rog, de cineva ...?

F. L. : Nu, nu, nu erau ajutați de nimeni. Singuri.

X: Erau mulțumiți.

F. L. : Înainte, înainte nu era, te-ai căsătorit, ți-ai luat nevastă, ți-ai făcut copii, treaba ta. Trebuia să te înhami în jug și să te ții. Nu exista ca părinții să te ajute, bineînțeles dar nu la nivelul lor. Poate io știu în alte nivele poate se ajutau, dar la noi, nici părinții nu aveau. Chiar și noi când ne-am căsătorit, să știi că noi ne-am căsătorit cu atâta, nici linguri și furculiță aproape n-am avut. Noi am început-o de la zero, aproape.

R: Apropo [...]

F. L. : Și mama, mama era [...]

X: Francisca, ia și bea oleacă și gustă un biscuit.

F. L. : Soacra mea era văduvă și ne-am căsătorit, și [...]

X: Munca.

F. L. : Am început să muncim, și încet încet, azi ne-am făcut cutare, mâine cutare, și poimăine asta și până când s-a ajuns la perioada din, perioada socialistă, care am căpătat și casă, și am început cu ceva mobilă să ne facem, ceva articole electrotehnice care apăreau pe motiv ce treceau anii.

R: Cum s-au cunoscut părinții dumneavoastră. S-au cunoscut prin pețitoare, printre prieteni?

F. L. : Ei , nu, nu știu dacă prin pețitoare. Sunt chestii care nu mai țin minte, nu ne-a povestit, sau nu știm, da.

X: Aici mai mult [ăăă]

F. L. : Când te căsătorești primul lucru să ai grijă să vezi bordeiul. Indiferent de mărimea lui sau de ăsta.

X: După posibilități.

F. L. După posibilități, să naști copii în casa ta, proprietatea ta, să nu fii chiriaș. Dar o fost și mulți cu chiriași, era, se mutau din, din casă-n casă și ...

R: Nu vă aduceți aminte când s-au căsătorit părinții dumneavoastră?

F. L. : Nu știu de asta, nu eram pe atunci.

X: Nu erai. N-ai dansat la nunta lor?

F. L. : În orice caz atâta pot să spun că în casa noastră o fost totuși o relație între mama și tata foarte bună, cu toate că eram atâtea copii și când sunt copii întotdeauna poate mai există neînțelegeri în privința acestei [...]

X: Ia și bea Francisca, hai, gustă un biscuit rusesc.

F. L. : Însă relațiile între părinți o fost bună și am moștenit această relație și între noi frați o fost bună. Ne-am căsătorit și la fel o, [...] n-am știut ce înseamnă [...]

X: Mama mea cu tatăl meu s-au cunoscut în 913. Și imediat tata a plecat pe front, adică o început războiul și a făcut șase ani armată pe front. Și atunci regele Ferdinand sau Carol al doilea sau treilea, nu mai țin minte

F. L. : Carol întâi.

X: Carol întâi, așa. Sau, o fost ocupat Bucureștiul de nemți, și toți s-au refugiat la Iași. Și mama o avut ocazia, în sat pe unde o fost mama la o vecină să vie în vizită regele și vecina aia în spune, vezi să-l vezi pe rege? Uite dă la o parte perdelela în colț și uită-te înăuntru și ai să-l vezi pe rege. Și mama o

fost foarte curioasă, și s-a dus și o dat la o parte perdeluța și l-o văzut pe rege. Și atunci, vorbește cu vecina aia care a chemat-o. N-aș putea să cer ceva la acest rege? Și atunci vecina i-a spus că da. Și da' vrei vorbești frumos liniștit, că mama vorbea românește țărănește. Și atunci mama s-a dus și i-a spus dacă vrea să-i deie o aprobare, ca să plece pe front la tata, să-l vadă. Și i-o dat. Și atunci [ăăă] mama s-a urcat așa în tren, așa cum era țărăncă, foarte puțină carte, pentru era pe timpul lui, zi...

F. L. : Cu, [ăăă], Cuza.

X: Alexandru Ioan Cuza. A văzut că copiii din sate nu au școală și nu știu carte, și atunci Alexandru Ioan Cuza o făcut prima școală și atunci o adunat toți copiii din sat, indiferent de vârstă și o dat pe toți împreună în clasa întâia. Și după ce o terminat clasa întâia, totuși probabil că mama a vrut să învețe, cu o singură clasă a învățat să scrie și să citească. Și când o venit să meargă în clasa a doua, s-au răscurat boierii evrei din sat și au spus că dacă nu permite copiii evrei să nu meargă sâmbătă la școală nu mai au voie să se ducă la școală. Și nu s-o mai dus la școală. Aia care erau mai bogați, au mai luat profesori acasă și au învățat copii acasă. Cum o fost farmacistul Kaufmann, cum o fost [ăăă], cum o chemat, părinții lui doctorița, de la noi, de la CFR, care o stat pe Bărboi.

F. L. : Îmi scapă numele.

X: Așa. Și erau mai mulți evrei bogătași în Sculeni, că mama era din Sculeni, și aia au învățat și au mers chiar destul de departe, dar le-a luat profesor acasă. Și atunci mama o știut puțin și să se descurce cu scrisul și cu cititul și a reușit să ajungă la gară și a reușit să plece pe front la tata, și să aleargă cu tata, în timpul războiului. Și după șase ani, în 919, 20, când s-o semnat de acuma pacea și o venit tata acasă, atuncea s-au căsătorit. Și în 21 s-a născut sora mea cea mare. Care-i acuma la Bucu...[ăă], acuma la București, acuma-i la Izrael.

F. L. : Mergem mai departe.

R: Da. Îmi puteți povesti ceva despre tata, ce fel de om era?

F. L. : Am mai spus, tata era un om deosebit.

X: Gospodar.

F. L. : Foarte gospodar, foarte muncitor, și era socotit și un om deștept. El era dintre puținii vecini de acolo din curte care citea foarte mult, și faptul că fratele ăsta din America el aproviziona cu, [...]

X: Ziare.

F. L. : cu, cu ziare, și astea erau niște ziare săptămânale foarte interesante, cu multe chestii și din religii, și [ăăă]

X: Sună telefonul? mi s-o părut înaintea.

F. L. : Și multe povestiri, multe ane... ăsta...

X: Din viața evreiască.

F. L. : [Se supravorbesc, nu se înțelege] era foarte, și tata ți-am spus, veneau forte mulți la el, cu niște litigii că el să rezolve, să vadă cine are dreptate, și cui le dădea dreptate, așa rămânea. Și spun, io [...]

X: Și hai să mai spun o poveste frumoasă. Am avut o vecină, gard în gard cu noi, care a avut mai mult spațiu și lua chiriași. Știi ce înseamnă?

R: Da.

X: Și când primea un chiriaș îi explica ce închiriază. Că ea îi dă camera. Beciul îi la vecină, dacă vrea să ție mâncare. Rufe, se agățau vizavi, era sinagogă Zvolover s-a chemat și o fost o curte mare cu mulți copaci, și dacă vroia să atârne rufe, lega acolo frânghii la copacii ăia și uscau rufe. Dacă o vrut apă, era un alt vecin care era bodler, care lucra butoaie, și zice: bam bodler nemt'n voser, bam zvolover hengt'n greit, bam suhn fun a bai iz du der keiler, adică beciul, așa ...

F. L. : Ea pe scăpate mai înțelege și nemțește.

X: Da, da. Și bunicul meu era veighele maher, făceau căruțe, și zicea: bam veighele maher stelt'n dem esn in keiler, bam bodler nemt'n voser, bam zvolover hengt'n greit. Așa închiria casa [...]

F. L. : Confort unu.

X: Confort unu. Așa era pe timpul ăla, ca să-ți dai seama cum s-a trăit.

R: Asta în Târgu Cucului.

X: Da. Și câți oameni erau închiriau o casă, dacă mai era și o bucătărie, și dacă dădea Dumnezeu, și WC-ul era hăt departe în curte, știi că era fără apă așa și trebuia să fie cât mai departe de locuință. Și așa că era foarte plăcut.

F. L. : Wc-ul era format dintr-o gaură în pământ, și o [...]

X: Pe deasupra un selaj de scândură [...]

F. L. : Un pătrat de scândură și pe deasupra un fel de acoperiș, și asta era. Câteodată nu avea nimica, nici unde să te așezi, făceai direct în groapă. Vă spun, nici, [...]

X: Foarte confortabil.

R: Și de mama dumneavoastră, ce îmi puteți spune?

R: Cum era mama dumneavoastră?

F. L. : Ăăă ...

X: O femeie muncitoare. Chinuită, și când s-o făcut fetele mai mari, o început soțul s-o scoată la plimbare, mai ieșea vara la o grădină cu ea. Dar până când s-au făcut mai mari fetele, ca să poată să-i preia unele misiuni de gospodărie, era hamal de lux.

F. L. : Ți-am mai spus [...]

X: Așa era în toate casele, nu numai în casa noastră.

F. L. : Mama nu avea timp niciodată, nici să-și steie de [...]

X: Ce timp?

F. L. : Asta tot timpul și era, pe atuncea, numai să speli pentru atâția copii, să-i dai asta, să faci mâncare pentru atâția copii.

X: Atâta. Și se mânca mâncare gătită, prânz și seara. Și se făcea supă. Și se spunea că 14 supe pe săptămână.

F. L. : Ce ne, nu ne putem închipui ce viață au dus părinții noștri. Așa ne-o crescut și așa o fost **datina**, că trebuia să ai copii.

X: Și la noi, la noi mai era și o altă problemă, că toți eram la școală și mama vroia ca să fim foarte eleganți la școală și se scula cu noaptea în cap și ne călca uniforme și le spăla și scrobea gulerașele, și ca să nu îmbrăcăm sub palton gulerașul, ni-l pune într-o carte și când ajungem la școală să-l îmbrăcăm. Și pe urmă aveam păr lung, și trebuia să ne facă codițe, și să ne calce fundele la codițe și a avut trei fete, nu numai una.

R: Ăăă aveai aju... ajutor cumva în casă?

F. L. : Nici un ajutor.

R: Mă rog, spălătoreasă, sau dacă venea cineva să-i ajute pe părinți.

F. L. : Nimic, nimic. Nu știu, poate câteodată, când situația economică din casă era mai bine, mai lua câteodată o femeie la spălat ca atunci strângea rufele pentru, de o săptămână sau două și când venea, reușea să ieie o femeie la spălat, spăla toate rufele, se uscau, tot, se întindeau în curte. În sistemul ăsta numai, erau toate curțile erau pline numai de [...]

X: pline cu [...]

F. L. : Numai de rufe. Țăsta era vara. Iarna era destul de greu. Se mai, in, se mai întindeai în casă ...

X: Fratele, fratele lui bunicu, Rafael, l-ai cunoscut, că nu mai țin minte.

R: Da.

X: Din Izrael.

R: Da.

X: Rafael s-o căsătorit tot cu o verișoară, că familia lui bunica toți s-au luat în familie. Și el tot era croitor. Și a stat pe Mârzescu, a semnat deacuma, știi mai, mai înalta societate și a luat femeie la spălat, și spăla de două ori pe an și vroia să vadă că are garnituri cu broderii colorată și toată lumea, vecinii să se uite ce rufe are.

F. L. : Nu știu, a spălat rufele, erau cazane în care se spăla rufele în curte, știi. Erau pe niște, [...]

X: [nu se înțelege clar]

F. L. : Niște **pistii**, așa se chema și nu exista să nu se piardă rufe. Erau numai rufe albe, nu existau atuncea rufe colorate.

X: Color.

F. L. : Sau spălai în casă în bucătărie, fiecare nu exista o gospodină fără un cazan de rufe din asta. Și asta l-am avut și noi, până am intrat la bloc.

X: Da, și noi am avut cazan de rufe.

R: Erau cărți în casă, aveai vreo bibliotecă, sau ce fel cărți, sau împrumutați cărți?

F. L. : Nu, mai mult împrumutam și pe atuncea când eram mai mici, nu prea citeam așa. Când ne-am făcut mai mare am început a împrumuta și a citi cărți. Dar la început erau, cum se chema ăla cu fascicole.

X: A, **Vareno Dox**.

F. L. : Io nu mai țin ma mult, erau și ăăă ...

X: Optzeci de leghe în jurul pământului.

F. L. : ... polițistii care erau ca fascicole, în fiecare săptămână apărea un episod.

R: Asta după război?

X: Fascicole s-a chema.

F. L. : Nu, înainte de război.

R: Înainte de război.

F. L. : După război ne-am mai civilizat oleacă. Am mai, am început a mai citi [...]

X: Mai mult.

F. L. : Am mai dorit să citim mai mult, și n-am mai citit atâta, toate prostiile pe care le citeam atuncea, că atuncea n-aveam [...]

X: La noi acasă, sora mea cea mare a intrat în orga ... organizația sionistă **și** era Hașomer, un fel de stânga, Hașomer Hațair, nu?

F. L. : Ăhă.

X: Și era mai civilizată, că era la liceu, și aducea tot felul de cărți. Și așa în copilărie am citit atâtea, că nu mai știu câte cărți am citit. Nopti întregi în timpul războiului stăteam, că era camuflaj, cu o pătură peste cap și cu o baterie sub pătură, și în fiecare noapte citeam o carte, până se termina bateria. Și am citit toate cărțile, care atuncea au apărut. Majoritatea a lui Tolstoy, alea rusești [...]

F. L. : A lui Zola, lui [...]

X: Zola și [...]

F. L. : Dickens.

X: Și am citit toate cărțile atunci. Anna Karenina. Toate erau interzise. Crimă și pedeapsă, și am avut și un prieten, care stătea cu o tarabă de cărți, și ăla mă aproviziona în fiecare săptămână.

F. L. : Taraba de cărți era tot după 23 august.

X: Nu mai țin minte când a fost. Da, parcă în timpul războiului am citit că era camuflaj. Așa că am citit tot ce a fost de citit.

R: Vă mai întreb dacă părinții mergeau la teatru sau la cinema?

X: Mai încet.

F. L. : Mergeau, dar mai rar.

X: Mai mult, mai mult se mergea la teatru evreiesc.

R: Și luau și copii cu ei, mergeau împreună cu părinții, sau ?

X: Nu prea, nu, nu, noi n-am mers cu părinții. Când am fost în clasa întâia primară, am fost prima dată la teatrul național, și atuncea se pare că am văzut Rodia de Aur, nu țin minte.

F. L. : Deci la teatru evreii nu prea mergeau înainte. Nu prea [...]

X: am câștigat de la școală să trag la loterie biletele, așa și am câștigat eu biletu, și m-am dus cu mama la teatrul național. Dar ce ai putut să vezi atunci la teatrul național, mai mult la **loje**, toți cu **astrahane** și cu bijuterii, și era ceva ne mai văzut. Dezbrăcai pantofii cu care veneai de pe stradă și te încălțai pentru teatru. N-ai avut voie să intri.

F. L. : Păi în cartierele noastre noroiul nu se termina. Când începea să ploaie nu se mai termina noroiul.
X: Nu, dar nici n-ai putut să intri cu încălțăminte de pe stradă.
F. L. : Majoritatea străzilor nu erau pavate ca acum.
X: Ce ai spus?
F. L. : Că, înainte [ăăă] străzile nu erau pavate și dacă erau pavate, era cu [...]
X: Piatră.
F. L. : piatra aia de râu așa, care era noroi între ele, destul de mult.
X: Da.
R: Cu cine se împrieteneau părinții, cu vecinii?
X: Vecinii, vecinii, vecinii.
R: Care tot erau evrei.
X: Da, da.
F. L. : Toți erau, nu mai [...] relațiile erau numai între evrei.
X: Uite, strada **Cucu**, unde am stat eu, cât am stat în stradă, dintr-un capăt în altu n-a existat un creștin, numai ăla, care venea să curețe canalele.
F. L. : [râde] Ce să mai ...

IC_A_004

F. L.: Despre părinți, atâta pot să spun. Că părinții mei, fiind [ăăă] din generațiile lui, părinților lor, mersul la școală nu era obligatoriu. Tata, ca, ca copil, el era născut în Pașcani, în Pașcani.
R: În ce an?
F. L. : În ce an? Am să-ți spun, dar tre să fac socoteala. Tata în ce an îi născut?
X: Cine?
F. L. : Tatăl meu. I [...]
R: Aproximativ.
F. L. : Aproximativ. Stai să vedem. Dacă el o murit acum vreo 10 ani și avea 84 de ani, ia să dăm înapoi.
X: A murit, cât ai spus, 10 ani?
F. L. : Mai mult de ...?
X: Ani bun a murit în 70.
F. L. : 70, stai când am fost și eu acolo. În 70 avea 84 de ani.
R: Deci în 90, cam așa ceva, 1800.
F. L. : Și mama cam tot, era de o vârstă cam [...]
R: Și erau născuți în Iași?
F. L. : Da, mama era născută în Iași, dar tata era născut în Pașcani. Și tata o învățat numai hederul cum se era obligat atunci copii să învețe, și el știa bine ăăă în idiș, era foarte bine învățat, citea și scria în limba idiș. Dar oprește-l, dacă [...]
[Se supravorbesc, nu se aude clar]
R: Na, da o să faceți [...]
F. L. : Da, și ca băiat, era trimis la heder, și o învățat acolo idișul, așa cum se învăța pe vremea aia un, un copil de evrei nu exista să nu învețe la heder, la hederul
X: La șil.
F. L. : La hederul mic cum se spunea pe urmă. Și că hede, hederile era pe diferite nivele, era hederul mic, pe urmă hederul mare, pe urmă hemeș, alte [ăăă]. Și tata, în privința asta, în privința idișului era foarte bine învățat, citea și scria la perfect idiș, și chiar continua să citească, că [...] Fratele, tată-l meu avea un frate în America, care l-o abonat la ziarele [ăăă] săptămânale, care apăreau în evreiește la, în America și le trimiteau cu poșta. Și tata era mare cititor al acestor ziare, pentru că el era foarte bine, săptămânalele astea erau foarte bine scrise și cu [...]

X: Documentate.

F. L. : Documentate de, da, avea întregii vieți evreiești din America, plus povestiri de marele scriitori evreiești și [ăăă] Și chiar tata, sâmbătă [ăăă], noi stăteam într-o curte cu vreo 14 locatari și era o plăcere pentru toți locatarii să ne strângem sâmbătă seara sub un salcâm care era în curte și la ceai tata trebuia să povestească, să citească câte o poveste mai deosebită din, din aceste ziare. Și altă școală nu a avut, [ăăă]

X: La muncă.

F. L. : La muncă. Faptul că eram o familie cu 9 copii, dintre care șase eram băieți și trei fete, și tata, mama eram 11. Și la noi în casă mai trăia o soră de a lui mama, care era văduvă cu încă doi, doi copii al lor, a ei așa că eram o echipă serioasă. Și tata trebuia să muncească, era singurul câștigător în casă, mama era casnică, nici [...]

X: Nu a mai putut să față cu atâți oameni în casă, numai să spele.

F. L. : Și atâta pot [...]

X: N-au avut mașină de spălat și a trebuit să spele manual.

F. L. : Și atâta pot să spun, că mama mea, n-am să uit niciodată efortul ei de a ne crește. Cred că erau condiții foarte grele, nu era nici apă curentă în casă. Apa nu știu dacă cine își aduce aminte, noi în cartierele mai săraci și astea, era cișmea pe stradă, în stradă, în care se alimenta toți cetățenii care stăteau în...

X: În cartier.

F. L. : În stradă. Și fără lumină electrică am învățat la școală, toți copii am învățat la lampă, am învățat meserie la lampă, și până după [ăăă] eliberarea României în 23 august, că noi, nu spunem eliberare, că noi cunoșteam foarte bine [nu se înțelege clar]. [ăăă] noi n-am avut lumină electrică în casă. Și închipuie-ți în condițiile astea, și cu sobe asta, pentru totuși, trebuia spălat, trebuia încălzit apă. Singurul noroc al nostru era, că stăteam lângă baia **Zisu Hermann**, care era o baie publică, și tata încă mai lucra la această baie, pentru că asta era, și asta din, de la baie avea mulți copiii și la toți le-o făcut casă și tata fiind tâmplar de meserie o trebuit, o lucrat mai la toate casele acestor copii, și noi aveam intrare liberă la baie. Vineri, tata lua băieții la baie, și seara, adică vineri dimineață era pentru bărbați, și spre, de după-masă, era pentru femei, și mama lua fetele, și tata lua băieții la baie. Acasă o făceam când dacă nu era, nu se mergea la baie, se făcea în **balie**, dacă știi cei aia balie, era o balie mare de lemn, și mama făcea un cazan de apă caldă, șiăștia, câțiva mai mici așa când eram, m-a mutat foarte aproape unu de altul, de un an jumate, doi ani cel mult. O băgat doi trei în în balia aia, și ne, ne zdringiam tot în [...]

X: În cada cu jacuzzi.

F. L. : Și cu săpun numai fă, și palmoliv. Păi atuncea, domnule, chiar nu știu cum [ăăă]

X: [nu se înțelege clar]

F. L. : Și igiena asta acuma, cu diferite săpune, cu diferite combinații, atuncea era săpun de rufe, care cu ăla se spăla rufele și din ăla se tăia o bucată de, că era la kilogram, nu era cu, tăia o felie și cu asta făceai baie și la baie și cu asta te spălai. Și asta era sistemul. De [...]

X: Condițiile de trai.

F. L. : Condițiile. Însă totuși, la sfârșit de săptămână, mama știa, trebuia să pregătească schimburi, noi nu ne schimbam de trei-patru ori pe săptămână.

X: Nu.

F. L. : Nu. Ne schimbam odată pe săptămână, era pregătiri și asta în special vineri, că la evrei vineri era ceremonia de șabat, și, și mama trebuia să pregătească pentru șabat începând din joi. De joi se ducea în piață, sau aducea o pereche de găini, vreo câteva kilograme de carne de pasăre, pește, sau după după posibilitățile câștigului, care era atuncea. Dacă era câștig mai bine, mâncarea era mai bună, dacă era câștigul mai slab, și și mâncarea era mai slabă. Și mama începea să gătească de joi, de asta, și până [...]

X: Îți închipui, atâtea persoane, numai câte o farfurie de supă la fiecare.

R: Și ce gătea în mod special?

F. L. : Pofțim?

R: Ce gătea în mod special?

F. L. : Nu mai gătea, nu mai [ăăă], nu se mânca salamuri, sau pastramă de purcel. La noi în casă, pot să spun, că n-o pătruns [ăăă] mezeluri [ăăă] necașer. Era o fabrică de mezeluri care era unui Leibovici îl chema și făcea mezeluri cașer și se mai intercala, că tot era un client de a lu tata, [ăăă] se mai intercala în cursul săptămânii niște crenvuști cu cartofi pire, asta era mâncarea așa mai [...] În restul, mezeluri, n-am știut ce înseamnă mezeluri, să mănânci mezeluri în casă. Totul era mâncare, numai mâncare gătită. Și nu, pentru sâmbătă se gătea câteva feluri de mâncare. Dacă era pește, se făcea pește gătit, [ăăă] și supă pe urmă supă, ceva dulce, un compot sau ceva după masă.

X: Un kigl.

F. L. : Nu, sâmbătă era kigl. Pentru sâmbătă dimineată se făceau copturi, chiar cum se spune kigl pe românește.

X: Cum?

F. L. : Kigl pe românește.

X: Ei, o budinca.

F. L. : Un fel de ah [...] . Și asta era după felul de câștig. Dacă anul asta era un kigl un pic mai mai sofisticat, restul era din, din [ăăă]

X: Tăiței.

F. L. : Din tăiței, să [...]

X: Din macaroane.

F. L. : Din macaroane, dar fără kigl nu se putea. Și pe sâmbătă era obișnuit și fasole bombe făcute dulci. Nu știu dacă și la voi acasă se mânca ...

X: La iarnă.

F. L. : Adică la, la bunica.

X: La bunica.

R: Morcovi dulci.

F. L. : Nu, la noi fasole, erau niște fasole bombe mari.

X: Fasole bombe, era năhud, se făcea [...]

R: De sărbători ceva deosebit?

F. L. : Oh, de sărbători era. Fiecare sărbătoare avea specificul [...]

R: Și-mi puteți povesti puțin?

F. L. : Specificul lui. Ă, pentru sărbători se pregătea, și pot să spun, că mama era bucuroasă când cădeau sărbătorile sâmbătă și duminică, știi că la noi sunt două zile de sărbătoare. Și dacă cădea de sâmbătă, sau vineri și sâmbătă, adică trecea dintr-odată, știi și pregătirea și de sâmbătă, și de sărbători.

X: Sărbători.

F. L. : Și de sărbători, după specificul sărbătorilor, se pregătea de toate, mâncare gătită de pasăre, de pește.

R: De exemplu de Paști?

F. L. : Pofțim?

R: De exemplu de Paști?

F. L. : Oh, de Paști era o ceremonie întreagă. De Paști începea cu vreo două săptămâni înainte curățenia în casă, se văruia, se [ăăă] paturile erau aerisite, și și ele dezinfectate, că din toate iarna închise în casă. Și se spăla totul, în ajun de pa [...] în ajun de Paște era o ladă în pod cu toată, [ăăă] toată vasele speciale de Paști. Erau date jos din pod [...], de ăsta. Și aranjate, și cum se spune, când se făcea cașer. Se făcea cașer.

X: Ei, bine, cașrut. Dar aicia nu știu dacă are traducere.

F. L. : Nu, să [...] se făcea toate, se pregătea de cașrut ăsta, se făcea [...] Hamețul era strâns și ars, și [ăăă] mațotul era, nu era așa cum era acuma, cu adus în cutii din Izrael. Se făceau aicia în România. Și

se lua mațotul cu kilogramul, erau niște saci făcuți din rogojini, special făcuți pentru asta, și tata o luat câte o rogojină dintre astea, și atâta pot să spun, că atâta pasca aveam nevoie, că era înaltă, și la început se lua deasupra că omul trebuia, de răsturnată așa, ca să poți să scoți din [...] Făină de mațot se bătea, era un, cum se spune șteisl pe românește?

R: Știu.

F. L. : Știi cum să [...]

X: Da. Se bate [...]

F. L. : Așa. Băteam pasca, ăăă, și făceam făină de mațot, asta, trecea prin sită, și aia ce era mai groasă, se, se făcea pentru, se făcea cu un ou, și se făcea pentru supă, în loc de, în loc de tăiței. Că nu se mânca cu [...]

X: De Paști.

F. L. : De Paști cu tăiței. Și mama făcea lotkes, cartofi, fierbea câte un, câte o [...]

X: Ceaun de cartofi.

F. L. : Un ceaun de cartofi. Făcea mălai de cartofi, și, și totul se mânca de, nici n-ai știut să pomenească să nu se, să se mănânce pâine sau alte mâncăruri. Numai specifice, toate erau mâncăruri specifice de Paști.

R: Se ținea **sederul**?

F. L. : **sederul**, [ăăă]. Și pot să spun să la noi sederul era foarte frumos. Din cauză că eram foarte mulți, și aveam o masă lungă de vreo doi metru jumate, sau trei metri, și toți stăteam în jurul mesei. Mama și tata stătea în fruntea mesei, unde erau mațotul pus în, cum se cheamă?

X: afikoimen

F. L. : Așa, în ceva special, știi cum, [ăăă] în ăsta, și făceam sederul, și noi copiii, care vroiam să se termine cât mai repede. Și pot să spun, faptul că eram mulți în curte la noi, eram 14 locatari, erau vreo două familii, care nu aveau copii. Era bucuria lor să steie, să audă **sederul** de la noi. Și pe urmă așa cum era Paștele deosebit, așa era și **Purimul** deosebit. Mama începea, începea să bată nuci tot cu vreo două săptămâni înainte, când se bătea vreo o mie de nuci, nu cu [...]

X: Ei, o mie puțin, io bat o mie de nuci.

F. L. : Așa. Așa nuci, și se pregătea toate copturile, pentru, pentru Purim. Și atunci pentru ștrudel, nu te duceai la magazin să cumperi foi subțiri, făceai foile subțiri singur. Era, aia era una dintre marele specialități al, al mamelor noastre. Vă spun, ca acest ștrudel să iese deosebit. Și toate, făcea, adică ăstea era obligatoriu, humântașn și ștrudel era obligatoriu. Restul fiecare gospodină, după cum era ea de gospodină și ăstea, făcea încă 4-5 feluri de, de copturi. Și [ăăă], atunci se obișnuia ca în familie să se trimită unu la altul șolhămunes se chema atunci, nu știu cum se poate, pot să explic pe românește.

X: Io traduc: Schimb de Pirem.

F. L. : Așa. Și noi copiii, mergem cu tăvi, erau toți speciali așa, și mama pregătea tava, și duceai asta, și pe urmă ruda respectivă trimitea înapoi din [ăăă..]

[Se supravorbesc, nu se înțelege]

F. L. : Și noi copii eram bucuroși, pe atunci, când mergeai cu Piremul, dacă te duceai la familia respectivă îți mai dădea și vreo doi, trei lei, așa Pirem geld, cum se chema așa, bani de Purim. Și asta era bucuria [...] Pe urmă toți ne-am căsătorit, și la căsătorie o început să mai vie și ălălalte forme, nurorile trebuia să aducă [...]

X: La soacră [...]

F. L. : La soacră unele cadouri. Șorț și nu știu mai era, ceva mai specific, [ăăă]

X: Sărbătoarele.

F. L. : Sărbătoarele. Și [...]

R: Și de Purim se, ieșeați pe stradă mascați, sau [...]

F. L. : Nu, noi tineretul ne mascam. Noi tineretul ne mascam, romii știau că la noi este Purimul și veneau cu muzica. În tot cartierul suna foarte multă muzică. Erau foarte multe echipe de astea de romi, cu [...] cum se spune farfăș ăștia, la tromboane mari, și cu tobe. Și era, era cam, ăsta era veselia atunci

din cartierul evreiesc. Și pe urmă era sărbătoarea di bișvot când mergeam noi pe teșhle. Care se mergea la baie, avea un bazin unde te duceai, și-ți scuturai păcatele, din [...]

X: buzunar.

F. L. : Și mai aruncați câte un bănuț. Și asta de Yom Kipur sau de Roș Hașana

R: Și asta era de început, [nu se înțelege clar, se supravorbesc]

F. L. : Nu, de. Țăă, di teșleh nu e, după ti bișvot, că știu că aruncam cu berlăh la fete.

X: În timpul sărbătorilor de toamnă.

F. L. : Da. De Roș Hașana

X, R: Roșăsună

F. L. : Și atunci, noi băieții era un [țăă], nu știu cum se cheamă pe românește, erau niște astea, care se agățau dacă aruncați, sare [...]

R: Scaiet, scaiete.

X: Scaiet.

F. L. : Scaiet, așa. Și noi băieții aveam grijă de fete să le bă [...], să le aruncăm.

X: Și fetele aveau grijă să-și puie basma pe cap, că băieții nu mai puteau să se pieptene după aia ce băgau în cap.

F. L. : Asta era distracția noastră de copii.

X: De copilărie, sigur că da.

F. L. : Io pot să spun, deci eram nouă copii. Când vin acum în case unde sunt copii și câte jucării, sunt în camera copiilor, nici nu le-am văzut în casă. Noi făceam singuri jucării din petece, băieții care mai jucau mingi dintr-o, făceam o minge din cârpă. În rest mâncă [...] țurca cu lopata, cu ăsta. În restul, de jucării de cumpărat nici n-am auzit, uite sunt la vârsta asta și, bine acumă jucării sunt slava domnului și pentru nepoții cumpăr jucării. Dar noi ca copii n-am avut nici un fel de jucării cumpărată de, din oraș. Eram, eram copii foarte necăjiți. Eram bucuroși să avem, și de sărbători, marea bucurie era de Paști și de sărbători de toamnă, când ni se cumpărau haine noi. Și după aia, bineînțeles, dacă era și parnusa respectivă, tata venea cu, cu o birjă atâta cumpăra pentru toți copii. Și începând, ghetuțe, ciorapi, cămașă, hăinuțe, și toate pentru, pentru toate vârstele diferite și pot să spun, când îmbrăcam primele [țăă] ghetuțe noi, săptămâni întregi le [...] cu cremă le făceam ca la asta și dădeam și pe talpă cu cremă, să nu le murdărim, așa de bucuroși eram de aceste hăinuțe cumpărate de sărbători. Da nu exista, de paști sau de sărbă...

X: Nu știu cum o lăsat în farfurie, și [...]

R: [nu se înțelege clar]

F. L. : Nu exista, nu exista de Paști sau de sărbători nu exista să nu ne înnoim. Dacă nu, în anii care erau mai grei de la aia mai mari, mama avea grijă, avea mașină de cusut, de încă atunci într-o casă nu exista aproape să nu fie o mașină de cusut și mamele noastre erau educate de acasă să știe să tragă la mașină, să-i repare, mai îi aranja astea de la aia mari pentru ăștia mai mici, ca să însemne că ne înnoim de, de sărbători. Dacă nu reușea să cumpere pentru toți, cumpăra numai pentru aia mai mari, și de la aia mai mari se putea face pentru aia mai mici. Este? Spun minciuni?

X: Cine o spus minciuni?

R: Ce făceau părinții când reușeau să aibă puțin timp liber?

X: Ei.

R: Dacă ieșeau undeva?

X: Mai, mai târziu [...] Nu, de plecat nu se pleca. Da mai târziu, cum să-ți spun? Obişnuia ca sâmbătă să mai iese la o grădină de vară, dar [...]

F. L. : Era o cârciumă, unde [țăă]

X: Cârciume evreiești.

F. L. : Unde evreii mai ieșeau sâmbătă seara. Și-și luau mâncare de acasă, și de acolo de la cârciumă se cumpăra numai băuturi. Nu luai și mâncare de la cârciumă. Și asta era distracția. Altă distracție nu era.

Noi copii când ne-am făcut mai mari, dacă reușeam să avem doi trei lei, direct la cinematograful, să vedem trei filme cu Stan și Bran, cu Tom Mix, sau cu Pat și Patachon.

X: Pat și Patachon.

F. L. : Și asta era toată distracția. Și atunci la cinematograful rulau în continuu filmele, nu era pauză între [ăăă] și dacă te duceai, ne luam, dacă mai aveam și ceva bani, luam o pungă cu semințe, și stăteam de două ori, câteodată de două ori să vedem filmul respectiv. Asta era toată distracția. Altă distracție n-am avut.

R: Mergeați și la teatrul idiș?

F. L. : Poftim?

R: Și la teatrul idiș?

F. L. : Ei, la teatrul idiș, da. Și la teatru idiș, pot să spun, faptul că io am avut un frate care era funcționar la un magazin nu departe de ...

X: De Pomul Verde.

F. L. : De Pomul Verde. Și am un frate în privința asta, cânta evreiește, făcea muzica evreiască, și atunci la Pomul Verde nu aveau chiar toți angajați [ăăă]

X: figuranți

F. L. : [nu se înțelege clar] figuranți, sau chiar care să te ajute la, la tablouri, că atunci se schimba tablourile. Cu cât piesă avea mai multe tablouri. Ce înseamnă tablouri. Adică schimba aspectul de pe scenă și atunci avea nevoie de ...

X: Decorul.

F. L. : Decorul. Și cum am devenit și noi puțin mai mari, și cum eram și noi copii [ăăă], io er [...] în special io cu fratele ăla și io eram copii de tâmplari, și aveam gratis pentru toată familia la teatru. Și nu era să nu vedem o piesă de câteva dată, nu o dată. În special teatrul era foarte adorat atunci, pe vremea aia de cât de familiile evreiești, ca astăzi. Nu era nici radio, nici semn prin televiziunea aproape uneori nici nu exista pe vremea aia. Dar în cartierele evreiești nici un radio nu o existat, o singură familie, două dacă [...]

X: Da. Pe timpul războiului o luat.

F. L. : Nu, da nu vorbim în [...] dar nici înainte de război, și înainte de război era radio?

X: Înainte n-ai avut posibilități, dar după aceea n-ai avut voie să ai radio.

F. L. : Bine, în timpul războiului n-am avut voie să avem radio. Dar înainte de război n-o existat radio, nu? Totul era numai, spun, sâmbătă seara era o plăcere tata să mai citească vreun ziar dintre astea să ne citească vreo povestire a lui **Solom Aleihem**, sau [...] și noi copii ne mai zbenguim la groapă cu nuci, cu nasturi, cu [...] fel de fel de jucării dintre astea inofensive.

R: Erau rude, cu care părinții țineau legătura mai des?

F. L. : N-o existat. Legăturile de rudenie erau mult mai strânse ca acum. Foarte, foarte strânse. Și mai toți, și mama avea [...]

X: În general în cartiere stăteau, și aproape unii de alții.

F. L. : Nu stătea unu în Haifa și unu la Beer-Șeva. Eram toți în Iași. Noi toți copii am crescut în Iași, și am făcut școală în Iași. Primul meu [ăăă], prima mea ieșire din oraș era cu trenul morți. Până atunci n-am mers cu trenul. Eram toți așa, ca în, ca o cloșcă cu [...]

X: În general, toată populația trăia în cartiere. Dacă ai stat jos la Podul de Fier, pe acolo unde stați voi, pe așa, adică nu acum, unde ați stat înainte la Podul de Fier, dacă mergeau până în Cucu, Cuza Vodă era de acum ceva [se supravorbesc, nu se înțelege]

F. L. : Nu, noi, tinerii când eram mai mari, am început să ne plimbăm pe Lăpușneanu.

X: Bine, asta era de acum tinerii de, aia mai mari. Dar copilăria toată s-a [...]

F. L. : Și chiar și înainte de război mi se pare că ne plimbam pe Lăpușneanu.

X: Copilăria s-a trăit în cartier.

F. L. : Mai ales că noi am avut copilăria noastră de evrei, eram oarecum [...] Intrase deja ura asta antievreiască și ne păzeam să ieșim din [...]

X: 38 [...]

F. L. : 38, din 36 o început și din mai dinainte.

X: Cuza-Goga.

F. L. : Și atunci trăiam în special.

Legionarii, Zelea-Codreanu.

F. L. : Faptul că am învățat și meseria lui tata, atelierul lui tata era la terminarea casei, puțin mai [...] avea atelierul. Aproape săptămâni întregi nu ieșeam, drumul meu era, mă sculam dimineață și intram în atelier, din atelier ieșeam și veneam, veneam acasă. Pentru că nu se lucra numai 8 ore. Se lucra 10 ore, 12 ore, 14 ore depinde cât o, cât era de lucru și căutai să prinzi cât mai mult în sezonul ăsta de, de lucru. Și nu aveai timp, să, în cursul săptămânii. Spun, noroc la evrei, că șabatul se păstrează și șabatul era într-adevăr liber, și puteam să ieșim altfel, și de șabat se lucra. Dacă nu era, nu era, să obiceiul la evrei, ca șabatul să fie păstrat așa cum trebuie. Și io spun, tata o reușit să nu lucreze de șabat toată viața lui, trecând prin toate regimurile astea de teroare, și chiar în, după aia am fost, lucram, am lucrat la CFR, și el avea convenție cu șefii. Ori vreți să vin să lucrez duminică, ori dacă nu, io lucrez cinci zile pe săptămână. Sâmbătă de șabat io nu lucrez. Poți să-mi dai [...] Și o reușit să nu lucreze de șabat până la terminarea vieții. Ei bine, noi ulterior, am mai lucrat și de șabat, nu pot să spun, că io n-am lucrat de șabat.

R: Vreau să vă întreb despre copilărie, dacă înainte de a merge la școală dacă ați mers cumva la grădiniță, sau [...]?

F. L. : Ce grădiniță?

X: La Heder.

F.L.: La heder am fost. La heder am mers. Nu exista un, un băiat să, de, de evreu, să nu fie înscris la heder. Grădiniță n-o existat pe vremea aia.

X: Nici n-o existat grădinițe.

F.L.: Grădinițele au venit mai târziu, cu [...] Nu existau grădinițe. Și mulți copii eram, nu toți eram prea bucuroși de heder, că rabinii ăștia, care erau profesori la astea, erau unii, erau foarte asprii. Erau, copiii erau ținuți în frâu, cum se spune la cancihi pe românește?

X: Bici.

F. L. : Un fel de [...]

X: Biciușcă

F. L.: un fel de biciușcă cu mai multe [...]

X: Curele.

F. L: Curele, și te, și tă, te bătea destul de bine, că dacă nu veneai, sau nu erai atent. Și atunci parcă fugeam de la heder. Dar, asta era așa. Și la școală, la școala primară la noi, eu fiind tâmplar aveam misiunea de la profesor, să le aduc niște linii, se bătea la palmă, câte 10 linii la palmă. Tu ai apucat asta, n-ai apucat-o.

X: Nu, n-o mai [...]

F. L. : Dar la noi la școală, la școala primară, eu am făcut școala primară la școala românească la Vasile Adamache, și profesorul ăsta, tot, ba că nu eram cu unghiile tăiate, ba că aveam mâinile murdare, gata, trebuia să întindem palma, si dacă nu era cu lecția făcută, și așa, asta era sistemul de învățământ.

R: Și următoarele clase ați făcut la o școală evreiască?

F. L. : Poftim?

R: Următoarele clase după școală [...]

F. L. : După aia am uitat, am uitat că am dat școala peste gard.

X: Patru clase primare [...]

F. L. : Așa, și am mai făcut, în perioada socialistă am mai făcut câteva clase la seral. Dar restul [...] În, în viață am pornit cu cele 4 clase primare.

R: Și [...]

F. L. : Și aceste 4 clase nu erau obligatorii. Noroc că tata, dându-și seama că el n-o, nu avut nici un fel de școală și a vrut, măcar ca copii lui să aibă aceste 4 clase primare. Și măi, fetiță n-am să uit, și spun, profesorul nostru, că atunci făceai cu profesorul, un singur profesor din clasa întâia până în clasa a patra.

R: Și acuma.

F. L. : Și când am, înainte de am terminat școala, când s-o apropiat de terminat școala, și ne, acest profesor, cu toate că era destul de sever, am mâncat multe linii pe la palmă de la dânsul, totuși, i-am rămas recunoscător, pentru că ne-a învățat după ce terminăm aceste 4 clase primare, care o spus, mai mult decât ăă pri ... niște cunoștințe elementare cu care să pornim în viață. Adică cele patru reguli de aritmetică, până la 100, că atunci [nu se înțelege clar] la milioane, scădere, înmulțire, împărțire și așa și așa mai departe. Scris și citit, chiar dacă nu cu [ăăă] gramatică completă dar măcar ca să știm să scriem și să citim. Și pe urmă o spus că dacă, el știe din experiență, că majoritatea copiilor care termină cele patru clase primare, vor intra ucenici la meserii. Însă ne-o sfătuit, că, să citim, că pe atuncea apărea foarte multe, mici cărțițele, sau cum se chema, fascicule.

X: Fascicule.

F. L. : Cu diferite povestiri interesante. Să nu lăsăm, orice găsim să citim, măcar să nu uităm să [...] Că el o știut, că dacă noi intrăm la meserii, [ăăă] baza va fi meseria, și vom uita să citim, să scriem. Și pot să spun, că io i-am urmărit, i-am urmat acest sfat, și astăzi, eu citesc tot ce-mi cade în mână, citesc. Ca să nu rămân în urmă oarecum cu, să pot să fiu în rând cu oamenii mai, mai intelectuali, sau mai, când vin în societate să nu fiu chiar prost, să mă fac de râs.

X: Redus mintal.

R: Ați avut parte cumva și de manifestări antisemitice din timpul școlii, din partea profesorilor, sau colegiilor?

F. L. : Nu, atuncea pot să spun, că eram la școală românească, dar majoritatea eram evrei.

X: Curentul.

F. L.: Da, majoritatea copiilor din școală eram evrei, pentru că era în cartier evreiesc această școală și era școală românească, dar majoritatea eram evrei.

R: Dar profesorii?

F. L. : Ei, profesorii, atuncea, nu, nu mai țin minte, poate mai erau poate, dar nu, nu că dacă era prin asta trebuia să ne scoată pe toți din școală. Atâta țin minte, că nu eram obligați să stăm la religie, la [ăăă] și atuncea era și ore de religie, unde venea preotul și predă religia. Noi evrei nu eram obligați să stăm la aceste lecții de religii.

R: Ați avut materii preferate, mă rog, erați la școală primară, dar dacă era ceva care vă plăcea.

F. L. : Da.

R: Io știu, matematica [...]

F. L. : Io la școala primară, io spun, eram oarecum copii foarte așa zis, io știu, nu înapoiati mintal, nu pu ... eram de fapt copiii, se putea lăuda părinții noștri cu copii foarte reușiți, și în cuminenie și ca oameni și ca dragoste pentru părinți. Io n-am știut ce înseamnă să nu ascult pe mama, sau să nu ajut pe mama, sau să ies din cuvântul lui tata. Și pot să spun, că multe sfaturi, care mi le-o dat tata, le mai țin minte și acuma și o fot o conduită în viața mea aceste sfaturi, care au fost foarte [...] care indiferent de generația au fost valabile și sunt valabile. Io le spun astăzi și la nepoții mei, că sunt valabile și acuma aceste sfaturi care mi le-au dat atunci, cum se spune, sfaturi de conduită în viață. Că altceva nu putea să ne [...] Io spun, că noi, terminând școala, ne-o absorbit meseria, ucenicia, unde ucenicia nu era ușoară. Trebuia-i să faci șmotru și la patroană, când se ducea la piață, trebuia să te duci cu dânsa, să-i ții coșul. Ă, câteodată copilul, asta trebuia să te duci cu copilul, unde vroia el să se ducă. Plus că patronul nu te ierta deloc. Spunea că dacă tu vrei să înveți meserie io nu te angajez pe tine să te învăț meserie. Io te învăț meserie, dar io tre să și am avantaje din partea ta. Și am să pun ceva, că asta poate aici așa. Prietenii erau tot din cartier, tot, pe vreme când eram ucenici, toți eram ucenici, când de... am devenit mai mare prieteni ieșeam cu toții împreună tot sâmbătă la plimbare, sau la cinema. Pe urmă

când ne-am făcut mai mare am mai început să mai adauge și prieteni fete, și plimbarea noastră era prin oraș [...] Io pot să spun, că strada Lăpușneanu când mergeam noi în oraș, ne plimbam pe Lăpușneanu, dacă nu măsuram de 20 de ori îi puțin spus. Este sau nu?

X: Ei, asta era plimbarea.

F. L. : Și dacă stăteam mai bine cu banii, eram în, noi plecam, fata cu care ne plimbam și asta și intram la o cofetărie să mâncăm o prăjitură, că atunci nu era nici baruri, nici astea, să bem coniac, sau bere, sau, se știa, că dacă mergi cu o fată, cel mult mergi să servești o prăjitură.

R: Aveați vreun hobby, ceva, ceva care vă plăcea să faceți?

F. L. : N-aveam timp de, de prostiile astea cu hobby și astea. Voi nu știți, acumă vă spun, tineretul de astăzi nu știe ce înseamnă tinerețea noastră. Cum, cum o decurs tinerețea noastră. Numai vă spun în muncă, ore de muncă, că nu era, ca acumă, până la 18 ani nu aveai voie să dai, să dai copilul la muncă sau asta. Și noi am terminat școala primară în 30, stai nu, în, dacă aveam în 23, la 7 ani, în 30 am mers la școală, în 34 am terminat școala. Ultima vacanță n-am mai făcut-o. Am mers direct la meserii. Și de atunci au fost ani, numai, numai de muncă. Pot să spun, io nu știu în viața mea dacă io am crezut vreo zi de muncă nelucrată, decât numai de șabat sau de sărbători respective. În rest n-am știut ce înseamnă să nu lucrezi. Și chiar, când am ieșit la pensie tot n-am putut să stau, să mă astâmpăr, și să nu [...] nu numai că n-am putut să mă astâmpăr, că nevoile [...] pensia-i mică și trebuia să mai, să mai ajut.

R: Ați luat parte la vreo activitate politică, sau [...]

F. L. : Nu, nu

R: [...] sau sportivă?

F. L. : Nu, nu. Numai activitate, numai politică sionistă am dus după război.

R: Ți îmi putești povesti mai mult despre asta?

F. L. : Da, despre asta pot să spun, io am, am intrat la tinerețe, la o Borohovia, care era o organizație muncitorească și după aia [...]

R: În ce an?

F. L. : Poftim?

R: În ce an?

F. L. : Imediat după 44, parcă așa, 45 am intrat în mi se pare, după aia s-a organizat kibutzim asta [44] niște kibutzim pentru ahșara pentru pregătirea tineretului pentru Izrael. Atunci am fost și io, am intrat și io în mișcarea asta, unde am fost hahalutz și am lucrat în diferite kibutzim. Până în 47 până când s-a desființat și am intrat la CFR și de la CFR am ieșit la pensie. Dar până în 47 eram halutz, am lucrat în diferite kibutzim care a vrut să obișnuiască tineretul cu munca care ne așteaptă când vom pleca în Izrael.

R: Și mai erau și alte activități?

F. L. : În kibutzim? Da, era. Sâmbăta ivritul și munca. Adică căutam, că atunci nu eram întreținuți, **Jointul** încă nu exista atunci să ajute. Și noi câștigul nostru, din, de pe urma muncii care o prestam, ne întrețineam în aceste kibutzim.

R: În copilărie cu care frate ați petrecut cel mai mult timp? Era un frate cu care că înțelegeați mai bine, sau [...]

F. L. : Noi, atâta pot să mă laud, și poate e incredibil, dar adevărat, între acești nouă copii în care am fost nu ne-am certat. Nici n-am avut motive să ne certăm, n-am avut fiecare camera noastră, jucăria noastră, sau să puie unu mâna pe ele și să ne certăm, și am reușit pot să spun, și [...]

X: Nici o vreme.

F. L. : Da. Și pot să spun, că eram, eram educat într-atâta, într-o conviețuire pașnică, și chiar dacă și eu m-am căsătorit, am 56 de ani de căsnicie, eu nu i-am spus lui nevastă-mă dute până în colo. E incredibil, dar adevărat. Gata, am ajuns și la [...]

X: În sfârșit.

F. L. : Nu, nu la sfârșit, dar mai ai [...]

R: Ce?

F. L. : Ea vrea să știe mai mult decât știu io.

R: Ce școală au frecventat frații, tot așa?

F. L. : Tot, tot frate am, cel mai mic frate de acum școala românească era aproape interzisă pentru copii evrei și fratele meu a învățat la școală evreiască la Junimea, așa se chema, care era întreținut de către un mare bogătaş Vachtel era școala chiar însemna școala Junimii Vachtel

R: Și ce, ce ocupație a avut?

F. L. : Cine?

R: Fratele, după aia.

F. L. : Toți frații au mers la meserii. Ori funcționar de magazin, singurul frate mai mare contabil, era, pe atunci era buchholter așa se chema pe nemțește și acuma, pe engleză se spune buchholter el o învățat mai multă școală și pe urmă o mai făcut și la seral înainte ăsta, și singurul frate care o ieșit din sfera meseriilor. Restul toate surorile, două surori le-am avut croitorese, o altă soră era șepcăriță, făcea [...]

X: Șepci.

F. L. : Șepci. Ăă doi frați am avut funcționari de magazin, și restul la meserii.

R: Aveau familii mari și ei la rândul lor?

F. L. : La rândul lor toți s-au căsătorit. Nu, familii mari, toți nouă copii n-am făcut nouă, nu s-o, fiecare, mai toți frații au avut copii. Doi frați care, nici io, și încă un fratele ăsta mare n-am avut copii. Restul câte unu, doi, și atât. Dar toți au avut copii, toți frații, dar câte doi, atât. N-o mai avut, n-o mai reușit să se recree [... ăă] reproducă așa cum am fost la noi acasă câte cinci, șase, opt, zece. Și nevasta-me se trage tot dintr-o casă cu cinci copii. Atunci majoritatea caselor evreiești erau plin de copii. Era io știu neîmplinită o familie evreiască fără, fără copii. Când era Purimul, se mânca dulcuri, și de Simhes Toire se mergea la șil și era cu mere, cu stegulețe.

R: Și de Hanuca?

F. L. : Poftim?

R: Și de Hanuca?

F. L. : Ei, de hanuca era mai puțin, era mai mult ăă din [ăă] noi specific evreiesc, adică mâncarea [...] făcea atunea din Hanuca mâncăruri mai specifice, și dacă erau unchii mai bine, mai aduceau ceva honiche geld, adică mai dădea aceste mici cadouri în bani.

X: Da, da, dar specificul să știi că în Izrael nu e varenichis de Hanuca.

F. L. : Aici la noi, la noi aproape nu a existat o de Hanuca să nu se facă.

X: Dar la Izrael gogoșe, gogoșele.

R: Și cu ce regularitate mergeați la sinagogă când erați copil?

F. L. : Când mergeam la, când eram copii aproape nu a existat. Tata mai ales era bucuros că are șase flăcăi, ălălalt, și el stătea în bancă chiar în fund, lângă, unde, unde hazn făcea slujba, cum se chemă?

X: Ei bine, pe românește [...]

F. L. : Și mai luam niște taburete de acasă ca să avem să putem sta. Mai ales de sărbători n-o existat să nu ne ieie pe toți la [...] bine noi mai fugeam de la șil, nu pot să spun că eram chiar atât de [...]

R: Dar mergeați zi de zi, sau numai [...]

F. L. : Poftim?

R: Mergeați zi de zi, sau numai vineri?

F. L. : Nu, numai de sărbători, numai sâmbătă și [...]

X: Vineri nu.

F. L. : Zi de zi nu aveam timp, nici tata nu se ducea zi de zi la sinagogă, pentru că la meserie dacă nu te scoli dimineață și începi lucrul dimineață de șase, la șase, sau cel târziu la șase jumate și lucrezi până seara. Nu aveai timp în cursul săptămânii să te duci la șil. Numai, numai vineri seara și sâmbătă. Tata vineri seara, în schimb tata pot să jur că n-o lipsit de la șil vineri seara sau sâm... și sâmbăta.

R: Ați făcut bar-mițva?

F. L. : Bar-mițva cum să nu? Și s-a, în, la un băiat să nu se facă bar-mițva sau să nu fiu circumcis.

R: Și puteți povesti mai mult despre asta, au venit toate rudele?

F. L. : Ei.

R: Că bănuiesc că [...]

F. L. : La bar-mițva sigur, era sărbătoare [ăăă], trebuiai să înveți și câteva cuvinte să, să le spui, chiar dacă nu cunoșteai așa de bine ce trebuiai să spui la [...]

X: Trebuia să înveți.

F. L. : Trebuia să înveți.

X: Să te pregătești.

F. L. : Să nu faci pe tata de râs.

X: Nu, dar erau rugăciuni speciale, și ți se dădea o normă, care să te cheme la [...]

F. L. : La Tora, mi se pare că pe atunci cheamă și la Tora. Pot să spun că am uitat de atunci, o trecut mult de atunci.

X: Însă, trebuia să-și ieie angajamentul, că o să facă în fiecare zi să-și puie tfiln, cum se chema în românește [...]

F. L. : Și [...]

R: Filacterii.

X: Filacterii, da.

F. L. : Și plus de asta îți luai angajamentul că ieși din, ăăă ca și cum devii major.

X: Treci în rândul bărbaților.

F. L. : Treci în rândul bărbaților și răspunzi de faptele tale și [...] să devii un bun evreu.

X: Da.

R: Ă, înainte de a, de a izbucni războiul, ați avut parte de manifestări antisemite în cartier?

F. L. : Să spun. [...]

R: Pe stradă când ieșeați?

F. L. : Manifestații antisemite erau, dar faptul că noi trăiam în special în cartier evreiesc nu le simțeam așa de, că nu prea aveam legături, n-am avut prieteni creștini, și n-am avut, decât după 44, când am lucrat la CFR și am lucrat numai cu creștini, dar până atuncea io u știam, n-am avut prieteni creștini, numai evrei. Numai între noi ne jucam, nu ieșeam, mergeam la petreceri, la nunți împreună, dar n-am [...]. Așa cam, dar antisemitismul se simțea, plutea în aer.

R: Și, adică cum se simțea?

F. L. : Ei, cum [...]

R: Mă rog, când ieșeați din cartier.

F. L. : Dacă ai învățat despre antisemitism, nu știi cum se manifestă? Din jidani, de cutare, de unele vorbe la adresa jidaniilor, era presa antisemită, care [ăăă]

X: Porunca Vremii.

F. L. : Porunca Vremii, Sfarmă Piatră și pot să spun, că am vândut și într-un timp înainte de război am vândut și ziare. Era un timp, unde nu era deloc de lucru și am reușit să fiu vânzător de ziare la un chioșc. Și atunci eram obligat, ca toate ziarele astea antisemite, Porunca Vremii și astea să le afișez în, în față. Și toate erau cu caricaturi, cu evrei cu nasul coroiat, și cu fel de fel de [...] dar ăsta a fost viața.

R: Cum au influențat legile antievreiești viața familiei?

F. L. : Domne, de influențat ne influența, dar faptul că noi eram la meserii, pe noi la meserii ne-a influențat mai puțin, pentru că noi ne lucram meseria noastră, și în special, și tot pentru evrei, în majoritatea lucram. Și io după ce am învățat meseria care m-o dat și la un maestru mai străin un an doi, și pe urmă am [...] În rest am lucrat împreună cu tata și tata avea o groază de clienți dintr-ăștia care aveau camere de închiriat, și atuncea erau [ăăă] boieri, ăștia oameni mai cu stare care aveau ceva [ăăă] case de închiriat, adică apartamente de închiriat cum s-ar spune. Și mai aveam de lucru pentru ei, și n-aveam nici o legătură extra evreiască în afară să aveam de a face cu [...]. Că doar după 23 august am început io mi-am lucrat la CFR, eram singurul evreu cu o sută de, de creștini, și totuși pot să spun, bine, e și felul meu de a fi așa, poate spune și nevasta mea, să confirme [...] am trăit foarte bine cu ei,

poate dedesubt, stând în spatele meu poate, sau dacă mai spun aruncau și ei vreo vorbă care mă călca pe bătăture, mă făceam că nu aud. Că asta că nu mă doare și am trăit în bună înțelegere cu ei până la pensie și chiar și după ieșirea la pensie m-am ținut foarte bine cu toți. Începând de la portar, până la șefii mei ierarhici. N-am fost [ăăă] și faptul că am, am fost un muncitor [ăăă] obișnuit cu munca, și nu știam ce-i aia chiulul, am fost întotdeauna binevăzut și totdeauna apreciat și de colegii de muncă și de către șefii mei ierarhici.

R: În perioada războiului ați purtat steaua galbenă?

F. L. : Da. N-a existat cineva, un evreu pe vremea aia la o anumită vârstă, cum eram noi de acum, și steaua galbenă pot să-ți arăt și acum o am.

X: Perioadă [...]

F. L. : De culoare închisă ca să dea, ca să se vadă galbenul. Nu se porți tot o haină galbenă și să pui [...]

X: Da, haina. Steaua galbenă era pe fond negru.

F. L. : Lui nevasta mea i-au omorât în pogrom, și io am un frate mort în pogrom.

X: Și vecinii mei tot.

F. L. : Și o bună parte din vecini.

X: Majoritatea la noi. Începând din Cucu și până la Podul de Fier, din casă-n casă bărbații evrei au fost scoși și duși [...]

F. L. : Și o bună parte nu s-o mai întors. Îți spun, deci de câte ori dau interviuri, îți spun că, deși au trecut 65 de ani de zile, dar groaza de pe fața mamei mele tot n-o pot să uit, când ne-o scos, și cea mai, și ea a fost cea mai fericită mamă, că din șapte bărbați cât ne-o scos din casă ne-am întors șase, care o fost o minune, o nouă minune a lui, din **Maglavit**, cum era atuncia, că era o minune de [...] unu din [nu se înțelege clar] vorba cu Dumnezeu și spunea că e minunea din [nu se înțelege clar]. Când vorbeai de minune spunea că e a doua minune de la Maglavit.

R: Și ceilalți frații s-au pierdut tot în trenuri, sau [...]

F. L. : Nu știu unde s-a pierdut.

R: Nu știți [...]

F. L. : Aș da și acuma o recompensă să-mi spuie unde este ca să ...dar noi mergem de obicei, când se face comemorarea, io cu nevasta mea mergem la toate aceste trei cimitire la care comunitatea ne pune la dispoziție mijloace de transport, începând cu Păcurarul, Iașiul, Pod Iloaie, și Târgu Frumos. Pe rând prezentăm poate ...că nici ea nu știe unde-i înmormântat tatăl ei, nici io nu știu unde-i înmormântat fratele meu.

R: Ă, după trenuri ați fost obligat ca să depuneți muncă forțată?

F. L. : Păi da sigur. Dă, tot noi ne-am îngropat morții, și nu pot să descriu, am mai povestit și la alții, și mă [...] întoarce complet pe dos, nu pot să spun scenele acelea pe care le-am trăit noi în vagoane dinastia. Nu se poate, nu știu dacă vor regiza, vor lua vreodată misiunea asta să regizeze filmul ăsta cu aceste vagoane. Să stai împreună cu morții, excrementele de pe tine, făceai pe tine, împreună cu morții am făcut scaune din morți, bănci. Le-am întins pe asta și am stat pe ei, am călcat pe ei și, și nu vreau să, aproape după ce am citit despre Auschwitz și astea, am zis, Doamne aia au fost aproape mai fericiți ca noi. Ei măcar au intrat în camera de cazare, de gazare și în câteva minute erau morți. Noi am stat în, în aceste camere de gazare care sau în aceste vagoane s-o transformat în camere de gazare și muream așa în picioare. Unu acuma, unu mai târziu cu zece minute, unu mai și nici [ăăă] pot să spun nici speranță de a mai fi, a rămâne în viață n-a mai fost. Și chiar după ce am coborât de acum din vagoane, și ne-am îngropat morții și astea, tot nu mai, n-o fost nici o speranță că vom, vom mai puteam, vom mai ajunge înapoi acasă și voi putea să vorbesc acuma la 83 de ani, să mai vorbesc cu tine. Eram, pierdusem orice speranță, că nu știai ce-ți va aduce a doua zi. Oricine putea să te omoare, oricine, nimenea n-avea nici un fel de răspundere în acei câțiva ani de, de holocaust, că vei rămâne în viață. Și am mai fost și în detașamente de muncă, nu am fost numai în vagoane.

R: Puteți povesti despre asta, despre munca [nu se înțelege clar]?

F. L. : Ți-am povestit și despre asta. Io propriu zis, pe mine, noi am venit înapoi din lagărele de la, unde am fost reținuți după vagoanele morții, când ne-o adus înapoi acasă. Pe noi ne-o adus la sfârșitul lui noiembrie, tot în 41 ne-o adus. În mai 42, am fost pe stradă, și o fost o razie, nu știu dacă știi ce înseamnă razie, ăsta [ăăă] poliția legitimează oamenii de pe stradă pe atuncea ăsta, și m-o luat de pe stradă, m-o legitimat, și cum era, io în timpul vagoanelor n-am avut decât 18, decât 17 ani jumate, după aia împlinisem de acum 18 ani, și sergentul o spus, domnule, ai fost la, la recrutare? Și am spus că nu. Ei atunci, treci cu mine , și m-o luat direct, m-o luat cu el, m-o băgat în beciul unui [ăăă] circum, circumscripii de poliție. Atuncea erau circumscripții polițesti pe cartiere și chiar pe, pe Elene doamnă, când iese acuma în față hotelului Europa este o grădină, vizavi este o curte, și acolo erau circumscripții de poliții, m-o băgat la beci, am stat toată noaptea între unu cu delicvenți, care pentru mine era ceva colosal, încă, păi io până atuncea nici nu avusem ce face cu poliția. Dimineața a trebuit să duc acasă hărdăul cu mizerie, că în, în beciul ăla, nu ieșea, nu ieșeau la Wc-u. Acolo era un hărdău, unde se făcea toate nevoile și de dimineață trebuia să te duci la groapa aia unde să-l verși. Și după aia cam, dis de dimineață, m-o încolonat și m-o dus direct la cercul de recrutare, m-au recrutat, m-au făc [...] ne-o făcut așa zis vizită medicală, m-o măsurat și trimis direct în gara Socola și din nou îmbarcat vagoane și trimis în Basarabia. Io am făcut munca în trei, io am făcut în două detașamente. Prima dată am fost în Basarabia, pe lângă Cetatea Albă este un orașel Șaba și acolo ne-a repartizat la o carieră de piatră, unde scoteam piatră și încărcam în vagoane. Și după aia, după un an și ceva care am stat la, în Basarabia, ne-o transferat la Predeal ca să facem o șosea acolo strategică, de defrișat copaci și astea. Și acolo am stat, în Predeal am stat până în 44, când, când s-o deschis porțile lagărului și am reușit să ajung înapoi acasă.

R: Și ceilalți frați, au fost și ei în detașament?

F. L. : Da. Frații mei au fost, din, din frații mei trei au fost în detașament. ăsta mai mic n-o fost, nici ăsta mare n-o fost în detașament, nu știu cum o scăpat. Numai io cu fra [...] cu doi frați mai mari ca mine am fost în detașament.

R: Dar ați fost împreună, sau fiecare [...]

F. L. : Nu, separat. Nu. Eram și vârste mai. Da să spun, pe mine m-o luat și m-o dus direct fără măcar, tot iarăși mama, iarăși n-o știut vreo luni de zile de, de mine unde sunt. De abia după aia ne-o împărțit, erau niște cărți poștale militare, ne-o dat câte o căr ... o carte poștală, ca să scriem acasă, că suntem în viață.

R: Și în tot timpul ăsta ați ținut legătura cu familia, așa prin cărțile astea poștale?

F. L. : N-am avut legături foarte [...] N-am avut legături nici cu cu acasă, am muncit de dimineață tot până de dimineață până noapte. Păduchii ne mâncau de numai puteam scăpa de ei.

X: Păi așa de [nu se înțelege clar]

F. L. : Pot să spun, că [...]

X: Razele fiind la cuptoare, nu erau ca să la oamenii ca să omoare păduchii.

F. L. : Nu existau nici un fel de condiții [ăăă] sanitare. Dormeam pe jos, într-un fost grajd. Hainele care le purtam ziua le puneam sub noi, ca să putem dormi noaptea. Și pot să spun măi fetițo, că mămăliga care ne servea seara, dacă rămânea o bucată o puneam sub cap, și dimineața dădeai păduchii jos de pe dânsa și o mâncai dimineața. Îți spun, au fost niște condiții groaznice. Și de spălat, nu știu, veneau o dată pe lună dacă nu mă înșel, dar nu mai țin minte exact, erau trenuri baie, care tot voi nu ați mai, nu le-ați mai apucat, care erau tra [...] aduse de o locomotivă, erau vagoane cu dușuri și cu etuve pentru a dezinfecța hainele cu, prin apă foarte fierbinte să fie omorâți păduchii. Și treceai pe la această etuvă, îți dai seama [nu se înțelege clar], îți făceai pachet din hainele pe care le purtai, le băga la etuve, tu te duceai la camera de duș, nu mai țin minte dacă de spălam cu o bucată de piatră, sau aveam săpun. N-aș putea să spun, nu țin minte să ne fi dat săpun. Și după aia treceam din nou, ne luam pachetul de haine de la etuvă și le îmbrăcam hainele care erau așa calde, dar nu reușeau să, să omoare păduchii. Nu știu era, [ăăă] emanam din corpul nostru așa o transpirație producătoare de păduchi, de care nu puteai să scapi. Am scăpat de păduchi în [...] după acasă, când am venit acasă și o început să vie ceva ajutoare

americane, și din ajutoarele alea americane o venit și praful ăla DDT, ai auzit de el? Și cu praful ăla DDT ne-o curățat de, că altfel nu reușeam nici, pe atunci singurul mijloc de DDT era petrolul lampant. Puteai să dai cu petrol, poate nu ai reușit. Atuncea copii erau spălați, nu erau dați cu șampon, sau ăstea. Erau dați cu o leacă de gaz, și pieptănat cu [...]

X: Și acuma.

F. L. : Cu pieptenul des.

X: Și acuma în grădinițe și în școli.

F. L. : Și așa am, pot să spun când am venit acasă, cât eram io de înalt și slab, de, orice doctor putea să facă experiență pe mine fără să se uite nici la

X: Aparare.

F. L. : Aparare. Vedeai, toate oasele mele erau la suprafață, și toate organele mele se vedeau prin, prin pielea mea uscată, care era pe atunci. Pot să spun, că noi, noi am dormit acolo pe niște ca [...] paturi de lemne suprapuse care erau scândurile erau puse așa, nu de-a lungul. Și erau scânduri, una mai înaltă, una mai joasă, și pot să spun, că semnele de pe spate, de la aceste scânduri, o durat luni de zile de până ce mi-o trecut semnele de la spate. Și așa am rămas în viață, am venit acasă, tot schimbat oarecum și, și lucrurile, am devenit înapoi oameni, deci condamnăm sistemul socialist, dar pentru noi pentru evrei așa de mahala, ne-o scos din mahalale, am intrat, ne-am, am reușit să ocupăm locuri de muncă unde era [ăăă] ne primeai salariul, zi-mi, lunar. Și cu alte context, alte condiții de muncă, și faptul că ne-o dat această bucatăică de casă care pot să spun că din locul unde am stat io fără Wc, fără apă caldă și fără ăsta, când mi-o dat cheile și am venit aici și cum eram noi la etajul patru, blocurile asta nu existau. Și în casă era foarte curat, atunci când era [...] o fost filmate înainte de construcții unde o dat în condiții foarte bune și [...]

X : Studenții au făcut apartamentele astea la lucrarea de diplomă și a venit să le filmeze, și atunci a trebuit să facă curățenie. O fost norocul nostru că ne-am [...]

F. L. : Și pot să spun că [...]

X: Și geamurile șterse.

F. L. : Când ne-o dat cheile și am intrat, cred că marele dacă ați fi fost cu 11 buze, mai era [nu se înțelege clar] că am sărutat pereții când o venit atunci. Era așa de luminos, era [...]

X: Cald.

F. L. : Cald, și asta. Și toată iarna era apă caldă și, și Wc-ul asta, deși am lucrat în construcții, și am lucrat la case mai [...]

X: Săraca Anișoara, Dumnezeu s-o odihnească, și ea săraca o visat să aibă un Wc și o baie.

F. L. : Pot spun că nu puteam să-mi închipui, că aici stau și aici îi Wc-ul, și pot să beau ceaiul în WC așa de curată. Și mulțumesc pentru Dumnezeu, și în ziua de azi pot să beau ceaiul în, nevasta mea se ocupă de baie în mod special.

R: Cum v-au primit vecinii după ce v-ați mutat?

F. L. : Poftim?

R: Cum v-au primit vecinii și cum ați găsit orașul după ce v-ați întors?

X: Foarte bine.

F. L. : Bine, atunci tot, atunci, când am venit noi, Iașiul o fost complet evacuat de toate autoritățile de stat. N-o existat nici o autoritate. Nici pompieri, nici primării, nici nimic n-o existat, nici poliție, nimica n-o existat în oraș. Și o bună parte din creștini, care erau legați de autoritățile astea de ă ... au trebuit să evacueze și Iașiul era după 23 august pur pur evreiesc numai, numai evrei au fost. Pe urmă au început să vie înapoi [ăăă]

X: Da

F. L. : Și populația.

X: Au început plecările și au plecat din România patru sute de mii de evrei, așa că o rămas de numărât pe degete.

R: Mi-ați povestit [...]

F. L. : Și nu mă întrebi de ce am rămas.

R: Asta vroiam să vă întreb. Pentru că ați spus ca ați activat în organizația sionistă și totuși ați rămas.

X: Am încercat.

F. L. : Eu nu vreau să aduc acum unele critici, pe care atuncea nici organele astea, organizații, cei care au condus organizații sioniste, faptul că erau diferite partide din diferite organizații, se mai certau ăia mari între noi, între ei, și care noi astea mai mici [ăăă] nu puteam înțelege de ce se ceartă, că noi, dorința noastră era să emigrăm, nu știam ce înseamnă partid dreapta, partid muncitoresc, partid cutare. Nu eram, adică educat că trebe, când venim în Izrael trebuie să schimbăm complet mentalitatea evreului de muncă. Păi stea la noi, în organizația asta, faptul că eram organizație muncitorească, spuneau că venind în Izrael tre să întoarcem piramida, nu cu vârful în jos, cum [ăăă] a meseriilor și astea. Trebuie să întoarcem munca [ăăă] cu piramida [...]

X: În orice caz, noi am dorit să plecăm. Și ne-am pregătit pentru plecare, și cinci ani ne-au chinuit și tot ne-au respins. Vecina mi-o a avut răbdare și tot o făcut memorii, și i-a venit plecarea după opt ani. Dar noi după cinci ani n-am mai încercat, n-am mai avut răbdare să facem memorii și am spus, gata. Țștia cinci ani, în care tot am așteptam să plecăm, tot am muncit, și am pregătit și ne-am făcut numai lucruri, care se pot lua. Adică așternut, în fine, tacâmuri. Și până la urmă, am spus, gata, nu mai putem sta ca niște cerșetori. Și am început să...

F. L.: Cât îi ceasul?

R: Țăăă

X: ne aranjăm în casă [...]

F. L. : La șapte 25 îmi dai o pauză?

IC_A_005

F. L. : Adică n-am decis propriu zis să rămân. Evenimentele au, au făcut ulterior să rămân, nu că aș fi vrut să rămân. Că io, tinerețea mea, am fost un activist sionist cum s-ar spune, am în tineretul **sionist** pe vremea aia. Am organizat **bohovia** [după cum se aude] dacă ai auzit.

X: Nu. Nici nu știe ea, n-o fost pe timpul ei.

F. L. : Și [ăăă] am fost îndrumat pentru a pleca și doi ani de **ahșara** de [...]

R: De pregătire.

F. L. : De pregătire. Unde am fost, în câteva kibutzim, din, io eram constructor de kibutzim. Am fost la [ăăă]

X: Fălticeni.

F. L.: Târgu Neamț, la Botoșani, la, pe urmă la Piatra Neamț.

X: Galați.

F. L. : Ce spui?

X: La Galați.

F. L. : La Galați, am fost, io am fost într-o echipă de, de construcții a kibutzimilor și ca după aia, ultimul chibuț al meu, să fie în Târgu Neamț și de acolo o venit desființarea chibuțimelor și am fost obligați să plecăm. Deci eram pus pe o tură de alyia, cum se făcea atuncea. Din kibutzim se alegea tineretul care pleca, și pot să spun, că în chibuț ne-am luat atuncea și de, pe viitoarea mea nevastă. Era vorba să ne căsătorim în chibuț și de acolo să plecăm împreună. Ei, timpul o evoluat într-un, într-un alt fel, am stat în kibutz, [ăăă] trebuia să plecăm și pe urmă nu știu care o fost cauza, că cadourile pe care noi am fost puse au fost refăcute și noi n-am plecat și o venit atuncea securitatea, și o spus, chibuțimele se desființează, ori mergeți acasă ori vă luăm noi, noi cu, cu adică, vă luăm la noi. Ei sigur că am plecat acasă, și pot să spun că am plecat acasă cu o pătură de la kibutz și un cearceaf, și asta a fost toată zestrea cu care am plecat din chibuț. Și cu asta am ajuns acasă, și ne-am apucat de treabă. Am, am mai vrut să plecăm, că toți frații mei au plecat. Pe atunci mai se mai plecau. O bună parte a plecat prin trecerea graniței clandestin prin Ungaria, și am condus și un frate de al meu până în, până la Oradea

unde era vorba să plecăm amândoi. Până la urmă, io eram foarte legat de părinți. Io am fost atât de legat de părinți, că ajutam cât de posibil și pe tata în meserie, și pe mama în toate treburile gospodărești. Și atunci am spus lui fratele ăsta cu care io l-am condus la Oradea, i-am spus, măi Lică io mă întorc acasă, tu du-te sănătos și am să vin dacă o să pot am să vin cu, cu părinții. Și el o plecat, bineînțeles că o trecut și o plecat în Israel, și io m-am întors înapoi la Iași. Am început să, să lucrez și [ăăă] ne-am căsătorit după aia în 48 m-am, ne-am căsătorit.

R: Și puteți să povestiți despre nuntă? O fost o nuntă tradițională?

F. L. : O nuntă tradițională evreiască, cu [...]

X: Cu hipe-kidișe.

F. L. : Cu hipe, cu tot. În plus am și **chisibă** dacă vrei să ți-o arăt. O fost totul așa [...]

X: Știe s-o citească.

R: Poate știu.

X: E în ivrit. Ai învățat ceva să citești ivrit?

R: Da da.

F. L. : Adică nu ivrit, în evreiește, cum, cum [ăăă]

X: Idiș. atunci era [...]

F. L. : Cum se scria, cum scria, cu rabin, nu exista o nuntă fără să faci hipe și cu tot dichisul, de mers la baia rituală, femeile să meargă la baia, mireasa să meargă la baia rituală, și viața a urmat mai pe urmă în doi. Am muncit de la lingură și furculiță, și am adunat acest minim confort, pe care-l am acuma. Fără ajutorul propriu zis a nimănui.

X: Așa. După.

F. L. : [nu se înțelege clar] n-o a avut nici o ladă de zestre, măcar pregătită.

R: Îmi puteți povesti câte ceva despre locul de muncă al soției?

X: Ei.

F. L. : Soția n-o avut loc de muncă. Doar știi, soția era [...]

R: Ce ocupație avea?

F. L. : Era acasă, mai, mai ne ajuta, ea se pricepea un pic la croitorie, mai făcea câte, mai scurta o fustă, mai făcea o bluză, sau, și cu asta, asta o fost, restul eram io aducătorul [ăăă] în familie.

R: Și îmi puteți atunci povesti câte ceva despre locul dumneavoastră de muncă, despre relațiile cu colegii.

F. L. : Da, io am lucrat după 44, atunci când am venit acasă din lagăr, la dif, în, la diferiți patroni care aveau atelier, până ne-am hotărât io cu, adică tata și-o refăcut atelierul după 44, și am început să lucrez împreună cu tata meseria, până în 47, când m-am încadrat la CFR. S-o desființat, o venit dispoziție de, a desființarea atelierelor particulare și o început co, prin cooperativizarea și noi am vrut să intrăm în cooperativă și ne-am, atunci noi mai lucram la CFR și înainte, că CFR-ul nu avea ateliere lui propriu și mai dădea afară lucru. Că atunci tot o fost distrus la CFR, toate găurile au fost distruse, a fost mare nevoie de, de oameni care lucrau în construcții, și cum eram noi în tâmplărie, totul era înainte făcut din lemn, și ne-am găsit locuri de muncă, și tata încă o fost la CFR înainte de a pleca în Izrael și io am rămas, am intrat în 47 și am ieșit în 83 la pensie, din același loc de muncă.

R: Care erau relațiile cu colegii de muncă?

F. L. : Foarte bune.

R: Ați avut probleme din cauza originii evreiești vreodată.

F.L. : Nu.

X: Nu, n-a avut probleme.

F. L. : Ă, dacă, poate dacă, bine acuma am să-ți spun, eram, eram și io unu dintre ăsta care nici nu toleram, care pot ă spun în cei 57, 58 de ani acuma care avem de la căsnicie încă nu i-am spus nimica lui nevastă-mea, nu i-am spus măcar dute până-n colo. Și nu am știut cei aia nici ceartă în casă, io nu știu ce înseamnă ceartă. Cu frații mei, care am fost nouă copii, nouă frați, nu ne-am certat. Și cu mine cineva dacă vrea să certe nu reușește, nu reușește. Și atunci io cu, cu, deci am fost singurul evreu în,

în toate echipa mea din, erau 120 de oameni în cadrul secției unde lucram io. Eram cel mai bine văzut, pot să spun. Ă, fotografia mea de fruntaș în construcție, n-o coborât niciodată din panoul de onoare. Și am vrut tocmai ca să întorc oarecum mentalitatea cu evreii chiulangii sau nu vor să muncească. Ei întotdeauna în echipa cu care am lucrat toți o vrut să lucreze cu mine, că o știut, că dacă lucrează cu mine, io lucram totdeauna mai ordonat, mai bine, și vor câștiga mai bine decât în altă echipă. Așa că io în privința asta n-am avut probleme, poate dacă aveam poate mă îndemna mai mult să plec.

R: A trebuit să semnați vreun jurământ de loialitate la locul de muncă?

F. L. : Nu, nu. Atuncia, la încadrare se ținea autobiografie. Și cum autobiografia mea o fost bună, pe atuncia dacă erai muncitor, adică de un, eram din tată muncitor și un muncitor, așa că auto [...] autobiografia era bună.

X: Originea [...]

F. L. : Originea muncitorească era bună. Și, păi cum ne-am, [ăăă] oarecum, era mai bine doar adică locul ăsta de muncă unde am lucrat față de atelierele astea primitive la care se lucra înainte și asta, intrând la CFR era mai organizat, aveam baie, aveam oarecum echipament de protecție, salariul era asigurat, pe care la patron nu era întotdeauna asigurat, și pot să pun că prin CFR am plecat în primul meu concediu în 51 împreună cu nevasta mea la Sinaia. Pentru noi o fost o noutate. Am auzit că există Sinaia, Mamaia, Tataia, sau alte locuri de, de odihnă, pe care noi pe atuncia nici nu ne-am gândit că le vom vedea. Și pot să spun, că părinții mei au plecat în Izrael fără să, fără să știe [ăăă] să fi fost ieșit odată la munte sau la mare sau asta. O văzut marea, pe atunci se pleca cu vaporul în Izrael, atunci o văzut marea, până atunci el n-o văzut marea. Și noi, am văzut marea prin, primele [...]

X: Concedii.

F. L. : Trimitere în concedii de către sindicat am văzut marea. Și-ți spun, și când am văzut io prima oară marea, o fost o minune pentru mine, când am văzut imensitatea asta care nici n-am, am învățat ceva la, în clasele primare despre mări și oceane și sau asta, dar de văzut cu ochii n-am văzut. Și de atuncia am început a aplica în fiecare an în concediu, unde ne-am simțit foarte bine.

R: Ă, îmi puteți spune câte ceva despre părinți, dacă au lo locuit cu dumneavoastră înainte de război, sau [...]?

F. L. : Ce o făcut?

R: Dacă părinții, cum au locuit părinții după război?

F. L. : Păi, după război întâi am locuit cu toții împreună. Toți copii care până la, ne-am căsătorit, am stat cu părinții. După ce fiecare s-a căsătorit, o plecat, și părinții au plecat fără să plecăm cu toții de acasă. Ei au plecat în în ă Izrael, și noi ne-am văzut fiecare de unu de casa noastră, s-o desființat familia propriu zisă, așa cum eram legat. Noi am stat toți împreună. Io, primul meu ie, prima mea ieșire din Iași o fost vagoanele morții, până atunci io n-am plecat cu trenul. Stăteam toți în jurul orașului, așa era obișnu, obișnuința. Nu ca acuma copii is plecați, nu. Unu cutarelor, sau un. Eram toți în jurul ca ăla, ca un cloște cu pui.

R: În perioada comunistă ați fost și în străinătate, ați fost plecați?

F. L. : N-am fost în străinătate. În perioada comunistă am fost numai în Izrael. În perioada comunistă eu am reușit să fiu cam de 18 ori am plecat ca turist în Izrael. Dintre care, printre puține am reușit să plec cu prima, cu primul avionul care o plecat din România, cu turiști din România am fost în primul avion când [...]

X: În 69.

F. L. : Când [ăăă] s-o luat luat legăturile turistice cu Izraelul și io atuncia părinții mei erau plecați cam de 18 ani până atuncia, și ne-am revăzut numai cu tata. Pe mama n-am apucat să.

R: [Ăăă].

F. L. : Și de atunci am plecat din doi ani, din trei, așa cu, pe atunci pașaportul aveai voie să pleci în străinătate odată la doi ani sau la trei ani. Bineînțeles dacă aveai note bune, unde puteai să pleci. Altfel nu-ți dădea pașaport.

R: Ă, și cum păstrați legătura cu familia?

F. L. : Legătura cu familia [...]

R: Vorbeați la telefon, prin scrisori?

F. L. : Atunci telefon n-o existat. Numai prin scrisori. De ce la noi se spune, era un cântec cu **papirene kinder** [după cum se aude], adică copii de hârtie. Copii care erau [...]

X: Fotografii.

F. L. : Hm?

X: Fotografii.

F. L. : Ca atuncea copii erau că, care au plecat în străinătate, părinții nu-i mai vedeau.

[Se supravorbesc, nu se înțelege clar]

F. L. : Tată-l meu a avut un frate în America,

X: Asta a fost cu mulți ani în urmă.

F. L. : Și l-a revăzut-o după 50 de ani, după ce tata o plecat în Izrael, o venit fratele din America, după 50 de ani, deci pare.

X: Soră.

F. L. : Telenovelă. După 50 de ani s-o văzut cu fratele. Mama o avut trei frați plecați în Anglia, și o murit și nu i-o mai văzut. Nu mai vorbesc de bunicii mei, că nu s-o mai gândit să vadă, să-și vadă copii. A, acuma încă mai este acest noroc. Că doar copii care pleacă în străinătate mai este, mai vin copii, se mai vorbește la telefon, acuma o ajuns internetul, care ți-l aduce acasă cum s-ar spune, pot să-l vezi, poți să stai de vorbă cu el. Dar înainte pleca, deci o plecat, nu se mai știa. Să, înainte toți care au plecat în Izrael, legăturile noastre de familie au rămas poșta. Numai scrisorile. Scrisori și fotografii.

R: Ce fel de prieteni aveai? Din ce fel de cerc erau, erau evrei, erau creștini?

F. L. : Numai evrei.

R: Chiar și [...]

F. L. : La noi nu a existat [ăăă]. Bine cu, cu, cu creștinii nu eram prieteni cum s-ar spune. Adică [...]

X: Legături am avut.

F. L. : Legături așa de de lucru sau de asta, dar prietenie numai cu evrei. Noi aveam un grup întreg. Ea avea fete, noi băieți, ne întâlneam cu toții. Asta era viața de atuncea.

R: Și unde mergeați?

F. L. : Unde mergeam?

R: Când vă întâlneai.

F. L. : A, toate plimbările noastre erau pe Lăpușneanu odată.

X: Se măsura Lăpușneanu sus și-n jos.

F. L. : Și restul, sâmbătă duminică se mai mergea la ștrand, adică numai sâmbătă, dă dă, duminică, sâmbătă.

X: Numai vara.

F. L. : Și vara. Duminică, așa în asta, ne adunam acasă, stăteam în casă, și nu exista nici discoteci, nici baruri de noapte, așa că [...]

X: Nici televizor.

F. L. : Nici televizor, nici radio, nici telefon, era, era ca [nu se înțelege clar] liniște, puteai să stai de vorbă în cercuri [nu se înțelege clar].

X: Și să mănânci semințe.

F. L. : Noi tinerii, eh, da bine, ca tinerii. Ne mai ciuguleam, ne mai vorbeam, ne mai sărutam, asta era viața.

R: După război cum ați păstrat sărbătorile evreiești? Cum erau ținute?

F. L. : Toate sărbătorile evreiești în special la noi acasă, ăăă pe vremea noastră, sărbătorile evreiești erau pregătite de [...]

X: Specificu sărbătorii.

F. L. : Că, cu tot specificu fiecărui sărbători în parte. În special la ieșirea, la venirea sărbătorilor de Pesah [ăăă] în casă trebuia să se facă o curățenie deosebită, întâi că stăteam, eram nouă copii, și cu tata,

mama 11 în cele două camere, și asta, stăteam cam înghesuiți. Când o venit primăvara, se făcea o curățenie deosebită, se văruiau pereții, se făcea de Pesah. Totul [...]

X: Nou, curat.

F. L. : Totul trebuia schimbat. Și dacă era oarecum posibilități materiale, [ăăă], ni se cumpăra și hăinuțe noi, ghetuțe noi, ca să putem [...] Și pe atunci pasca nu se făcea, nu venea în pachete cum vine acum. Nu erau [ăăă] făb, ă fabrici speciale care lucrau în special pentru Paști. În care pasca era vrac, nu era, și se făcea niște saci, niște coșuri din [ăăă]

X: Rogojină.

F. L. : De rogojină, dacă știi ce înseamnă rogojină. Și tata lua, mergea la o rogojină cu pască, și totul era pus, se făcea totul de Pesah. Se dădea jos vasele din, aveam o ladă în pod, unde se dădea jos toată [ăăă]

X: Vesela.

F. L. : Toată vesela, și tot ce era special pentru Paști, era dat jos din pod, și tot ce era de de hamet, se puneau de o parte.

R: Și așa [...]

F. L. : Și la, pentru noi copii era o bucurie, era o schimbare. Până nici făină de pască nu era. Făină de pască se făcea cu, [ăăă] cum se cheamă șteisl.

X: Pe românește?

F. L. : Se bătea. Era făcut din lemn, și cu ăsta de metal, și puneai pasca în în vasul ăla de lemn, și băteai și făceai pască. ă, pe urmă treceai prin sită, făina aia mai mică făceai, cum se făcea cum se face de Paști lotkes, dacă știi ce înseamnă.

X: Ei, cum nu știi ce înseamnă, lotkes?

F. L. : Ei, poate o uitat.

X: ei nu, da la ei tot erau [...]

F. L. : Da la ei, făcea la bunica, sau [...] Și din, ce rămânea mai gros, se făcea pentru ca supă. La tăiței, sau așa cum asta, și se mânca la supă.

R: Dar m-ar interesa dacă aceleași tradiții s-au păstrat.

F. L. : Pofțim?

R: Mă interesează dacă aceleași tradiții s-au păstrat și după război.

F. L. : L-am păstrat tot timpul, și vă spun și acuma, io pot să spun [...]

[bate ceasul]

F. L. : Iarăși bate ceasul. Io pot să spun, că n-am mâncat pâine în viața mea din copilărie și pot să spun, că în casa mea, în cele opt zile de Paști, și deci io sunt mare mâncător de pâine, pentru că fiind copii, atâtea copii în casă la noi, în casă o fost baza mâncării o fost pâinea. Și mai era o zicătoare în casele evreiești unde erau mulți copii. Să mănânci o bucățică de carne mică și să o bucată de pâine mare. Se făcea, era [nu se înțelege clar]. Și [ăăă] până în ziua de astăzi, io îi mare mâncător de pâine. Și toate, și cu toate astea, cele opt zile de Paști, parcă nici nu, nici nu cunosc pâinea. Și pot să spun, cam în [...]

X: Și tocmai mănânci carne.

R: Da.

X: Ea e numai cu carne.

F. L. : Am, am mâncat împreună cu creștinii și dă, de sărbători. Io îmi luam, pentru că nu veneam acasă la masă, io îmi luam pasca, și io mâncam pasca, ei mâncau pâine, parcă nici nu mă dera [...] nici nu mă pasiona, nu, parcă nici nu știam ce înseamnă pâine. Și soția acasă, și până în ziua de astăzi. Pregătim Paștele oarecum cu obiceiurile din copilărie. Din, adică din casele noastre, de la, obiceiurile de acasă, de la părinți. Și nu numai Paștele. Io de Yom Kipur, încă de când eram copii așa, am fost învățați să postim de Yom Kipur, și nici și până în ziua de astăzi, deși nu sunt mare credincios, recunosc, nu prea îs mare **habotnic**, dar de Yom Kipur io în toată, indiferent de situația în care am fost, am fost [...]

R: [Ăăă].

F. L. : Numai vorbesc, așa nu mă prea duc la sinagogă, dar de sărbători mă duc.

X: În general. La noi obiceiurile din copilărie s-au păstrat. Cu sărbătorile, cu tot.

F. L. : Și mâncarea se schimbă, și, chiar și de, de șabat. Io spun, de șabbat, dacă [nu se înțelege clar] cum mănânc supă dă, să spunem când tăiem, era la soihet se tăia o pasăre, și noi amândoi nu suntem mari mâncători așa, și o pasăre ține asta, și pot să mănânc și în cursul săptămânii o supă de pasăre sau asta. Dar vineri seara și sâmbătă parcă ar, parcă are alt gust. Și eram obișnuit sâmbătă să fie pusă o față de masă. Era complet schimbată, că încă de acasă, ă, tata, Dumnezeu să-l odihnească unde este, spunea, că sâmbăta la evrei trebuie să fie cu totul altfel. Sfârșitul de săptămână, care să știi că sfârșitul săptămânii atunci era vineri seara [ăăă] trebuie să fie cu totul altfel, decât, decât cursul săptămânii. Pentru că altfel merge, intră în cealaltă săptămână automat, așa de oarecum o pauză între aceste două [...] Și sâmbătă era ziua de odihnă oarecum. Noi n-am știut ce înseamnă odihnă că eram din copilărie eram trimiși la muncă, și șabatul era într-adevăr o sărbătoare. Până, după în perioada comunistă când mi-am început să lucrăm la CFR, sâmbăta numai putea să fie ținută, și am lucrat, și lucram și sâmbăta. Și atunci, trebuia să transformi duminica oarecum în zi de, dar nu, nu semăna cu sâmbăta.

R: Apropo de mâncare. Aveți vreo mâncare tradițională favorită, sau ceva mai special?

F. L. : Da, mâncarea evreiască, care se pregătea de sărbători. Nu exista fără supă, fie de pasăre, fie de carne. Ceva, dacă era pește. Ceva compot făcut, [ăăă] cum se spune kigl pe românește?

X: Budincă.

F. L. : O budincă de sâmbătă, și pot să spun, că și la noi acasă, fără o budincă de sâmbătă care era tradițional la, la evrei, era cam după posibilitățile materiale. Dacă veneai sâmbăta și găseai o budincă mai specială mai asta, știai, că oarecum situația materială este bună. Din orice mama trebuia să pregătească ceva, pentru sâmbătă, să fie o budincă de sâmbătă.

X: Dulce.

F. L. : Un dulce. Bine. De acea sunt ăstea, niște chestii evreiești, care nu le pot traduce în românește. Restul, tata făcea **chidiș**, trebuia să fie pentru chidiș, era mai bine era mai mult, era un program [nu se înțelege clar] dacă nu era numai o jumate, dacă nu era numai pentru un pahar să facă chidiș, și așa mergea. Dar fără chidiș vineri seara nu, nu exista. Tata se ducea la șil în fiecare vineri seara și sâmbătă. Când eram copii ne mai lua și pe noi. Când eram copii mici ne-o dat la heder, că nu exista un copil mic să nu fie trimis la [...] Știi ce înseamnă heder.

R: Da.

F. L. : Să învățăm **slova** asta religioasă, până ne-o intrat, la unii o intrat în cap mai mult, la unii mai puțin. Dar eram, nu existat momentul să nu ne ducă la, să nu fie, înainte de a merge la școală am mers la heder. Io am făcut, adică în, la început ceilalți frați au făcut în școală evreiască. Io de acum m-am dus în școală românească. Erau școli patronate de, de bogătașii evrei, și era o școală numai pentru copii evrei. Unde se învăța românește, dar și și-n evreiește.

X: La Junimea.

F. L. : La Junimea, la Vachter. Erau școli, care se chemau după cei care patronau această, aceste școli. Dar io am mers de acum la o școală românească.

R: Acuma să trec la partea cu viața în socialism. Erați membru de partid, a fost cumva, dacă da [...]

F. L. : Io membru de partid n-am fost, nici n-am dorit-o. Și nici n-aș fi putut să fiu pentru bună parte dacă toți frații mei aproape erau plecați în străinătate, io eram simplu membru de sindicat, îmi plăteam cotizația la timp și asta era [ăăă] toate politica pe care am făcut-o. În schimb pot să spun, că eram unu din cei mai buni, nu exista sindicatul să facă vreo manifestare, sau ceva, să fim trimiși undeva la odihnă, sau asta ca io să nu fiu pe listă. Cu toate că eram evreu. Și să, la început oarecum credeam să socialismul va fi oarecum [ăăă] ceva mai bine pentru evrei, pentru că nu mai exista această diferență de, de religie. Și însăși propaganda la început era printr-o bună înțelegere, adică oameni indiferent de nație, sau de, de etnie, să fie, să fie socotit om. Pot să spun, că faptul că n-am avut probleme cu, cu colegii, credeam că e mai bine așa decât, decât altfel. Dar după aia s-o stricat. O, o început, tot o cu propaganda antisemită, și cu asta și ne-am dat seama că e o utopie.

X: Pe tine nu te-o mai atins, că tu erai deja pensionar.

R: Ați participat la sărbători socialiste?

F. L. : Poftim?

R: Ați participat la sărbători socialiste, defilări, sau cum se făcea.

F. L. : Nu, defilări erai obligat să să vii. În zile de 1 mai, [...]

X: 23 august.

F. L. : 23 august. La început mai era și 7 noiembrie, pentru că se sărbătorea și ziua revoluției sovietice, dar ca simple muncitori așa, nu eram nici în frunte, nici cu lozinci în mână [se supravorbesc, nu se înțelege]. Era acolo, și erai obligat să vii, trebuia de multe ori să semnezi când vii a doua zi la la manifestație, să nu fii, să nu lipsești. Dar io să spun, cam la început, primul 1 mai liber, pe care l-am petru, care am fost după 23 august, oarecum mi-a plăcut. Deja la iarbă verde, o fost [ăăă], ne-am dus, nu știu, ce, cum să spun că după ce am ieșit io, noi din, din holocaust, eram parcă altfel de oameni, și ne-am văzut înapoi, adică numai eram oameni. Și dacă după 23 august oarecum ca evrei m-am simțit din nou om, era la mine o minune. Pentru noi înainte nu mai erai, în timpul holocaustului ca evreu nu mai erai nimic. În special că io am avut acest ghinion, să fiu și în vagoanele morții în timpul pogromului, am scăpat cu viață și am venit acasă și nici n-am stat câteva luni acasă, și pe urmă m-o trimis la muncă obligatorie, și m-o prins în lagăr de muncă 23 august, m-o prins în lagăr de muncă. Când o venit 23 august, când s-o deschis porțile, și cei care ne-au păzit au dispărut, nu ne-a venit a crede, că putem, putem ieși iarăși. Suntem liberi cum s-ar spune. Și am avut speranța că va fi mai bine, că va, se va naște o lume mai bună, dar [...] dar lumea e tot rea, și devine și din ce în ce și mai rea.

X: Și mai egoistă.

F. L. : Și faptul că eram muncitor, oarecum nu mă deranja oarecum toate restricțiile socialiste care pe cei mai bogați, sau mai cu, cu proprietăți, cu asta să-i lezeze, pe mine, mie nu mi-o luat nimica. N-am avut țigle, și nu mi-o luat nimica, și păi oarecum munceam și sub vechiul regim, am, după cu noul regim tot, tot am muncit. Nu mi-au spus în noul regim, băi tu ai lucrat destul, naibii sub vechea orânduire. Acuma hai, ia-ți o mapă-n mână și plimbă-te pe Lăpușneanu. Am muncit tot aceeași meserie, am lucrat așa și mi-am văzut de munca mea, și asta era, eram, atâta, oarecum la început mi s-a părut că era mai bine, pentru că era asigurat locul de muncă, că înainte voi [...] Tu n-ai apucat ce înseamnă șomajul, acel toate meseriile noastre, în special, care lucram în construcții, iarna era sezon mort. Nimeni nu lucra. Și atuncea, în timpul verii eram obligați să lucram câte 12 ore, 14 ore, ca să putem aduna, dacă eram mulțumiți că exista de lucru pentru această perioadă de sezon mort, ca să ai cu ce să [...] Și pot să spun, că la noi acasă pregătirile de iarnă erau atât de, nu de obișnuite, ci aproape obligatorie, pentru că mama trebuia să pregătească tot ce se putea conserva pentru iarnă. Ca în timpul iernii, când tata nu prea avea de lucru și nu era parnă [ăăă] sau parnasa pe ivrit, trebuia [ăăă] mâncat tot ce ai putut. De la magiun, usturoi, nuci, ceapă, cartofi, tot ce se putea pregăti pentru iarnă, și cu asta te furaja toată iarna, până când vinea din nou primăvara, și începea din nou să fie lucru. Altfel n-aveai ce mânca. Știi că atunci n-o existat nici alocații pentru copii, nici indemnizații de șomaj, nimica. N-aveai de lucru, erai, erai un om mort.

X: Nici pensii n-a fost.

F. L. : Nici pensii, nimic. Nu exista aceste [ăăă] ajutoare sociale care sunt acum. Așa minime cum sunt, dar sunt oarecum. Dar înainte nu era nimica, dacă era alocații pentru copii, poate aproape puteam trăi din alocația de copii, din nouă copii, poate din alocația asta adunată puteam trăi, dar nu era nimic. Trebuia pregătit lemne pentru iarnă, și nu avea nici încălzire centrală, nici apă, n-am avut nici apă [ăăă]

X: Curentă.

F. L. : Curentă în casă. Nici lumină electrică. Am învățat la lampă, am învățat meseria la lampă. De abia am ieșit la lumina electrică după 23 august. Așa că, perioada socialismul la început, părea puțin mai luminoasă, dar [...] asta o fost, oarecum la început, toate greutățile, și pot să spun [...]

X: După 23 august totuși a fost o mare schimbare. În sensul că, majoritatea oamenilor, din mahalale... s-au făcut confecțiile, s-au făcut cooperativele, au ieșit la muncă, au trebuit să se spele, au trebuit să se îmbrace, oamenii din mahala vorbesc, din cartierele alea.

F. L. : Din [ăăă]

X: Din ghetouri.

F. L. : Nu din ghetouri, din cartiere evreiești. Unde era, noi nu eram bogați, dacă ne uitam în urmă, erau și mai săraci ca noi. Erau unii săracii care n-aveau nimica, nici de îmbrăcat, și nici de încălzit, și era vai de capul lor. Era pe atunci tot comunitatea care mai dădea, io știu, un coș cu lemne, sau [...]

X: Ei.

F. L. : O cantină. Ăă, cum e acum, cantinele astea pentru săraci și era cantina Ghelțer [după cum se aude]. Se mai ducea și o oală de mâncare de la cantina Ghelțer. Erau vremuri grele măi copii. Nici nu vă puteți închipui [ăăă], în perioadele astea în care trăit noi, cu toate că, îți spun, nu eram bogat, dar oarecum io știu, cât de cât eram, dar erau timpuri foarte grele. Și de aceea, după 23 de august, când m-am putut, să ieșim o leacă de mahala, nu mai vorbesc atunci când, când ne-o scos și ne-o dat aceste case, în care stăm acum în ele. Deci nu sunt la un nivel cine știe ce, dar totuși io pot să spun, când am intrat aicia, când ne-o dat cheia.

X: Apartamentul.

F. L. : Apartament. Și am venit și am luat-o. Eu am văzut-o de înainte, dar ea n-a mai văzut-o, și am venit și am îți spun, pot să spun, că am sărutat pereții. Unde, baia aicia, unde la noi Wc-ul era în io știu, ca de aicia la celălalt bloc.

X: Da ce, ea nu știe cum a fost la Anișoara.

F. L. : Ei, totuși era parcă mai [...]

X: Ei, ce era.

[se supravorbesc, nu se prea înțelege]

F. L. : Pot să spun, că mama pregătea pentru noi, pentru copii, în, în, aveam o cămară care era din bucătărie se putea intra în cămară, câte o căldărușă pentru treburile mici să le faci, că noaptea era zăpada asta, și gerul, dar cumva trebuia să te duci, să, să tragi toate bulendrele pe tine ca să te duci până la. Până și hârtia igienică era o noutate la noi după 23 august. Nu se știa cei aia hârtie igienică. Luați bucăți de ziar și [...]

X: În orice caz, după 23 august, când s-au făcut confecțiile, când s-au făcut cooperativele, când majoritatea oamenilor si-au găsit un loc de muncă, și trece luna și leafa merge, și s-a dat și posibilitatea în rate, și ai putut să primești [...]

F. L. : La început au fost cartele.

X: Sigur. Cartele pentru îmbrăcăminte, cartele pentru alimente, și când ai avut loc de muncă și ai avut salariul, oricât, ai putut să te ridici. Poa să spune lumea cea spune, dar io spun ale mele. Adică prin ce am trecut, și ce am simțit, mi-am dat seama că s-a schimbat mult în viața oamenilor. Și după aceea, cam prin 49, 50, au început emigrările și atunci majoritatea evreilor, s-au ridicat, îți închipui, că au plecat patru sute de mii din România. Și au plecat în Izrael, și acolo tot o fost pentru ei o schimbare grozavă când au văzut ce viață au dus aicia, și ce viață au reușit să ducă acolo, a fost ca de la o zi la alta

F. L. : Și io spun, când am intrat aicia, și am avut căldură, și lumină și apă, și [...]

X: Și baie.

F. L. : Și baia, a fost o minune, cu toate că în țările, adică noi socialiștii ni se părea că asta este idealul, totuși, țările capitaliste o înaintat cu un pas mai rapid decât noi.

X: Da.

F. L. : Dar, să nu uităm, că de multe ori, că tranziția în care trecem acum de la so, de la socialism la capitalism, nu-i ușoară, dar de la capitalism la socialism tot n-o fost ușor. O fost imediat după război, n-o fost nimica, totul o fost distrus, și nici pâine n-o fost. Nu știi ce înseamnă pâine pe cartelă, sau pâine amestecată, și cu cartofi, și cu porumb, și cu nu mai știa din ce să facă .

X: Da, din cotul măturii.

F. L. : Până când o început oarecum să se facă oleacă de recoltă și asta, [ăăă], să mâncăm o pâine mai omenească, și, și să refacă oarecum, toate orașele erau distruse. Eu când am intrat la CFR, tot CFR-ul era distrus. Nici o gară nu era întreagă. Tot ce era lemn, în garile astea de prin toate stațiile mai mici, totul era scos, și în timpul războiului tot o fost pus pe foc. Trenurile nu nu circulau, garile erau pustii, și lumea se repezea. Mai scoate un geam, tăia unde a fost ridicat din dușumele, și făcea foc, și asta, până o început să miște un pic, să se organizeze. Întâi, după război o fost haos, până s-o, era oarecum, în special noi aici la Iași am fost ocupați de ruși, până rușii au predat oarecum din mână toate autoritățile locale. Până și poliții, și astea, totul o fost, n-o fost nimica. Iașiul o fost complet evacuat. Dacă ferească Dumnezeu, s-ar fi aprins un cartier, nu era pompieri, era evacuat armata, poliția, totul era numai noi care am rămas eram vraiește, liberi. Nu aveam nici o autoritate pe capul nostru.

R: Acum aș vrea să trec la perioada revoluție, în 89, și ce părere aveți? Credeți că schimbarea de regim a avut mai degrabă un efect negativ sau unul pozitiv?

F. L. : Pentru noi, Io ți-am spus. Faptul că am muncit, eram muncitor. Pe mine aproape nu mă interesează cine este la conducere. Pe mine mă interesează să am de lucru, să vie la sfârșitul lunii să-mi deie salariul, să pot să-mi întrețin familia, și să trăiesc puțin mai omenește. Asta o fost. Ă, de fapt când o fost revoluția, zilele astea de revoluție, noi n-am fost în România, am fost în Izrael. Pleca, că am plecat în [...]

X: Șase luni am stat în Izrael.

F. L. : Că n-am putut să ne întoarcem, și încă nu mergeau avioanele la început.

X: Am plecat înainte de Crăciun, noi am plecat în noiembrie, revoluția a fost în decembrie. Și ne-am întors în martie. Așa că pentru noi revoluția [...]

F. L. : Bine, însăși revoluția io știu

X: N-a fost nimic.

F. L. : Io știu, și ce o adus. Dar totul se transformă în [...] pentru noi evreii, noi oarecum eram mai apărați în timpul sistemului socialist, cât eram [...]

X: [se supravorbesc, nu se înțelege clar]

F. L. : Mai ales că după revoluție, când am văzut din nou ziarele astea antisemite, pe care io l-am cunoscut înainte de război, cum era Porunca Vremii sau Sfarmă Piatră că am mai vândut și ziare înainte de război, când n-am avut de lucru și am vândut ziare. Și toate ziarele le-am trecut, și când am citit acolo, și dacă, în perioada socialistă nu s-a putut spune că s-o eliminat antisemitismul, dar era oarecum [ăăă]ilegal, cum s-ar spune. În ziare nu putea să apară, pe urmă dai de, pe sfârșite au început apară, adică ziarele astea, România Mare o apărut mi se pare după revoluție, nu știu.

Poftim?

R: După.

F. L. : După. O început să apară iarăși ziare, fiecare antisemit putea să scrie tot ce o vrut. Reviste, și și la televiziune câteodată, și așa că nu mi s-o părut [ăăă]. Pe mine ca evreu simplu, nu mi s-o părut, prea, prea bună toată schimbarea, dar nu depinde de noi și nu-i cum vrem noi. Suntem 22 de milioane de oameni în țară și se spune că mergem la alegeri liberi și asta, dar tot nu conducem noi nici alegerile, nici asta. Pe noi, ăștia, cum s-ar spune, io știu cum să spun, clasa noastră de jos.

X: Gloata.

F. L. : Păi, să, ne asta, să ne dea de lucru, să avem de lucru și să ne putem întreține familiile și acolo unde sunt copii, să avem să întreținem copii, ca să [...] În rest nu tindem nici spre vile, nici spre, io știu, avioane personale, sau [...]

X: Da. Sau iahturi.

F. L. : Sau iahturi, să ne cumpărăm io știu insule și așa mai departe. Și io spun, prin de toate [...]

X: Încă ceva. Depinde de vârstă. Când ești tânăr, te tentează, și ai alte feluri de nevoie, de obiceiuri, de nu știu ce.

F. L. : La noi ne-a prins și tranziția asta, după când eram bătrâni acuma.

X: Acuma prea târziu pentru toate astea.

F. L. : Ca să ne schimbăm felul de viață.

X: Așa ca noi acum, suntem mulțumiți. Să trăim în curățenie și să avem tot ce ne trebuie. Altceva, sănătate, mai mult nu ne trebuie.

F. L. : Și io spun, chiar pensiile astea, io spun bătrânii astea mai, bătrânii noștri n-au știut ce înseamnă pensie, sau asta. Așa mică cum este nici nu știi cum îi de bună când bate la ușă, trece luna și-ți bate poștașul la ușă, îți aduce acasă. Sigur că am fi dorit să fie mai, mai bună, ca să poți, să, să. Mulțumim lui Dumnezeu. Dacă n-ai nevoie de doctor, și dinastea, cineva mai [...] Și pot să spun, trebuie să recunosc. Am avut mare ajutor și de la frații mei care au plecat. Ă, de câte ori am plecat, nu veneam niciodată cu mâna goală. Și haine. Pot să spun, că haine n-am mai cumpărat de, de 20 de ani, sau mai mult de 20 de ani. N-am mai cumpărat nimica. Totul era de la ei. Și alte cadouri, și chiar și numerar, și în bani, nu ne lăsa deloc. Mai ales, ă, nu vreau să, nu-mi place să mă laud, dar eram unu din cei mai bun copii din casă. Și toți frații erau legați de mine, că de multe ori, erau, ă, erau supărați nevestele unor frați, cum de se vorbește de Leizer cu atâta, de parcă ar fi. Eram, nu știu cum.

X: Erai iubit în familie. Asta este.

F. L.: Și când veneam acolo, se băteau asupra, între ei, că doar unde să plecăm mai întâi. Sau cine să ne primească mai întâi.

R: Vreau să vă întreb ceva referitor la, la tradiții. După revoluție, cum ați păstrat aceleași tradiții?

F. L. : Același tradiții. Noi nu ne-am schimbat deloc. Ți-am mai spus. Că, pe noi nu ne, nu ne interesează prea mult. Uite citesc acum, mă interesează că liberalii îs la putere sau îi PD –ul la putere. Nu ne, atâta ne rugăm să fie liniște și pace.

X: Să ne lase în pace.

F. L. : Și să ne lase pe noi în pace să ne vedem de, de bătrânețea noastră, cât mai avem de trăit, să nu, să nu zboare, să nu vie iarăși avioane de asupra noastră. Și na, ne interesează și chiar și evoluția situației din Izrael, și din celelalte țări. Io sunt un om așa, mă impresionează orice eveniment [ăăă]

X: Adevărul este [...]

F. L. : Orice tragedie care se petrece în lume parcă [...]

X: Adevărul este, că pentru noi războiul a fost ceva foarte greu și foarte problematic. Seara trebuie să intrăm în beci, să ne adăpostim.

F. L. : Și beciul era, dacă cădea o bombiță cât o cutie de chibrituri [...]

X: Ei.

F. L. : Era fă, era, dar, ni se părea că e mai bine.

X: Când ieșeam dimineața, când se lumina de zi, și ieșeam, din beciurile alea, și vedem că mai suntem în viață, și că nu ne-a atins nimic, și să auzim că la Podul de Fier a căzut o bombă, în Păcurari a căzut o bombă [...]

F. L. : La Hală, la [nu se înțelege clar] verde a căzut o bombă.

X: La depozitul de gaz o căzut o bombă. C-o murit cutare, c-o murit cutare. Erai mulțumit că ai scăpat cu viață, și pe urmă la ora 9, că până la ora 9 n-ai putut să ieși din casă. Puteai să te duci până la brutărie, cu cartela de pâine, și-ți dădea rația de pâine. Nu cumpărai câtă pâine ai vrut, sau [...]

F. L. : Sau de cât ai avut nevoie.

X: Și-ți luai rația de pâine și dacă dădea Dumnezeu, că mai puteai să mai ai ceva bani, și să mai cipești câte ceva la pâinea aceea, erai foarte mulțumit. Și primul lucru, care îți spun, că erai mulțumit, că erai în viață. Că nimenea nu știe ce o să fie a doua zi. Și asta nu a fost o zi, a fost atâția ani.

F. L. : Și io spun, în toți anii acestea din Holocaust, am trăit cu moartea, în mijlocul morții, cum s-ar spune. N-ai știut peste o oră ce o să fie cu tine, sau că mai [...]

X: Și era mizerie mare.

F. L. : Ai avut speranță, că te-ai [...]

X: N-ai avut o bucățică de săpun cu ce să te speli. O venit păduchii, și toată lumea nu avea cu să se spele, nu putea să se ducă la baie. Până a dat Dumnezeu, și nu știu cine a descoperit DDT-ul. Era un praf, nu știu dacă ai auzit, așa, și cu acest DDT ai reușit puțin să te curăți de păduchi. Țsta este.

F. L. : Io-ți spun, [ăăă]

X: Și nu te dădeai cu deodorant, te dădeai cu gaz, cu gaz, cu gaz lampant, dacă l-aveai.

F. L. : Păi până după război, și nu după război, când la noi săpunurile astea de față și asta au intervenit ceva mai târziu. Era un singur săpun, cu ăla era și săpun de rufe, și săpun de [...]

X: Era săpunul Cheia, nu știi dacă ai auzit de el.

R: Da, l-am prins și eu.

X: Era de acuma săpun de lux, că așa, aveai numai săpun de rufe. Și ăla foarte greu îl găseai, și tot la cartelă.

F. L. : Și-ți spun, și noroc că era și băile publice înainte, și noi am avut așa să [...]

X: Onoare.

F. L. : Onoare, că stăteam chiar vecini cu baia, și tata lucra pentru stăpânul băii, că avea mai multe [ăăă] apartamente pentru băiatu, el avea și el mulți copii, și la fiecare o făcut o bucatăică de casă, și tata o făcut tâmplăria la ei, și aveam intrare la baie. Tata lua băieții la sfârșit de săptămână, în special vinerea.

X: Vinerea.

F. L. : Vinerea. Tata lua băieții la baie, și mama lua fetele la baie. Și restul făceam baie în casă. Făcea o oală, două cu apă și o baie, erau bălii de lemn, poate ai apucat, poate la bunica o baie de lemn și acolo ne făcea baie. Ne schimba, cu ce aveam, dar nu exista sfârșit de săptămână să nu faci baie.

X: Bine.

F. L. : Dar nu făceai una două, intrai în baie să faci duș.

X: Da. Și cu săpun de toaletă.

F. L. : Săpun de toaletă și deodoranturi, și [...]

X: **Fani Grinberg.**

F. L. : Da.

X: Care e, stătea de acuma la bloc, și erau de acu bine, și Sorin era de acuma inginer și nu se îndura să se spele pe picioare cu săpunul de lux, și pune la picioare săpunul Cheia, și numai pe corp se spăla cu un săpun mai bun. Și așa o făcut dispoziția în casă, pentru toți. Nu numai pentru dânsa.

F. L. : Și încă ceva. În perioada socialistă [...]

X: Și ea era secretară la procuratură, nu era o [nu se înțelege clar]

F. L. : Pentru noi, evrei, după 23 august, era [...]

X: A fost vremuri foarte grele.

F. L. : Și în special, în oarecum, ce mi-o plăcut în sistemul socialist a fost obli, obligația asta de a învăța la școală. Înainte nu, învățământul nu era obligatoriu înainte de 23 august. Dacă părinții vroiau să te dea la școală te dădea, dacă nu [...] Și noi când am ieșit din, din război, după 23 august, aproape în toată țara, erau aproape 50 la sută erau analfabeți. Și să spun, am mulțumit de o mie de ori părinților că ne-au dat măcar la școală, că am învățat, că noi am pornit-o în viață cu cele patru clase primare. Și [...]

X: Ai învățat să scrii și să citești. Asta e.

F. L. : Și [ăăă], era încă, era o minune, mama mea nu avea școală, tatăl meu n-o avut școală, și numai vorbesc de bunicii noștri, n-o știut ce înseamnă școală. Decât era școala asta evreiască, adică hederul și atâta tot.

X: Era pentru băieți, nu pentru fete.

F. L. : Da, da fetele în special, mai ales fetele nu erau deloc obligatorie să te duci la școală. Și acele patru clase primare ne-o dat măcar o posibilitate. Și pot să spun că n-am să uit nici cuvintele profesorului, când am terminat cele patru primare, în, în adunarea aia, când o fost serbarea de terminarea acelor patru clase primare ne-o spus, măi copii, aveți grijă să nu uitați să citiți. Io, noi ne-am străduit în acești patru ani, să vă învățăm să citiți, să scrieți, și cele patru reguli minime ale ar, ale aritmeticii: scădere, înmulțire, adunare, și și scădere. Și aste atunci era până la o sută, nu era cu, cu milioane și astea. Și chiar ne-o îndrumat, ne-o sfătuit, să citim tot ce ne cade în mână. Și pe atunci apăreau foarte

multe fascicule, asta cu aventuri, și asta, și noi copii eram dornici să le citim. Și cu asta, ca să nu uiți să citești. Pentru că sistemul de lucru înainte, înainte de când, de socialism, înainte de război, la noi, în special, la noi în cartierele evreiești, io în atelierul ăsta în care am lucrat, aici am dormit, la capătul casei era atelierul. Săptămâni întregi nu vedeam [ăăă] strada cum s-ar spune. N-am mers nici cu, aproape nici cu tramvaiul, cu ăsta. Și trăiai într-un mediu unde n-aveai cum să te dezvolti. De aceea, io-ți spun, când am intrat la CFR, pentru mie mi s-o luminat. Eram altfel, era altfel de lucru, altfel de oameni, am avut treabă cu ingineri, cu arhitecți, cu asta, și fără să vrei, trebuiai să dai după [ăăă] să citești, să te pre, să te mai mai pregătești, ca să poți face față. Dar înainte, și erau oameni, lucrai cu oameni și mai înapoiăți decât mine. Și [...] așa că, oarecum,

X: S-o schimbat.

F. L. : Bine s-o schimbat însăși toată viața, totul o progresat. O intervenit radioul, când pe urmă, întâi o fost o mare minune cu radioul. Uite io când mi-am cumpărat acest radio cu pick-up, eram în cartier, dacă, când dădeam drumul la pick-up, și mai ales că erau câteva discuri cu anumite cântece. Era cu filmul Vagabondul, și cu altele care, nu le-ai fredonat mult, dacă dădeam drumul, se aduna toată curtea.

X: Toată strada venea să asculte muzica.

F. L. : De Purim, când se făcea de Purim, asta și dădeam drumul la pick-up, era, era a doua minune de la **Maglavit**. Și după aia, am reușit să am și televizor printre primii, [ăăă] care am avut televizor în cartier, și nu mă întreba ce era și la televizor, când dă, stăteai pe jos, n-aveam unde să-i mai pun vecinii.

X: Am avut două camere și erau vagon, și în toată lungimea, și ușile care despărțeau camerele. Și în fundul camerelor stătea televizorul și începeau de scăunelul mici de la televizor, până la ușa de intrare. Și era casa cam 30 de oameni.

R: Și asta cam prin ce an?

X: Poftim?

R: În ce an?

F. L. : Cam în 55, 56, în 56 a fost primu [ăăă] mi se pare primele emisiuni în televiziune. Întâi am văzut la București, la [...]

X: Da. Era Simelia în clasele primare. Ia să vedem [...]

F. L. : Da, în 57 mi se pare, dacă nu mai am primul carnet de la televiziune, 56 a început televiziunea la noi în România, și atunci a adus ceva [...]

X: Toată strada, adevărul este că noi am stat în Cucu și toată strada, dintr-un capăt până la Podul de Fier, celălalt capăt, erau numai evrei. Nu era nici un creștin în toată strada.

F. L. : Și toți eram, [...]

X: Și toți eram prieteni. Adică cunoscuți, prietene, mă primești și pe mine la televizor, mă primești și pe mine, mă primești? Cum să nu, poftim. Și era casa plină.

F. L. : Era casa plină. La sfârșit de săptămână și după aia, cine o visat atunci să visezi să ai televizor cu color, și să stai cu telecomanda.

X: Ce color? era televizor alb negru.

F. L. : Noi suntem înapoiăți încă. Ei cu, cu internetul, și cu calculatoarele și cu astea.

X: Păi, de asta am spus. Lumea merge totuși prin progres. Poate că pe noi acum nu ne mai interesează.

F. L. : Când am adus [...]

X: Când vine nepotul meu să mă vadă și scoate calculatorul, și îmi arată, uite tanti ți-am făcut o poză.

F. L. : Nu, pe, nu cu, cu cu telefon.

X: Cu celular.

F. L. : Cu celular, cu telefonul.

X: Da, da, da. În Izrael se spune pe-le-fon. Și deschide telefonul, și îmi arată că m-a pozat. Zice, da de unde, de când.

F. L. : Sau când am fost chiar la prima masă la Miki când a avut el, o adus camera de luat vederi. Și noi habar n-am avut, că el [...]

X: Filma tot timpul.

F. L. : El filmează.

X: Și o avut adus din Anglia, și-o adus o cameră, și noi nici n-am știut, și nici n-am uitat. Camera era cum să spun, bu, bine pusă la punct. Și înregistra, și ora, și poza, și totul. Pe urmă ți-o arătat [...]

F. L. : Ți-o redat imediat [...]

X: Ți-o arătat tot filmul ce o făcut el, măcar și ce ai vorbit, și cât era ceasul și tot.

F. L. : Da, și atuncea pentru noi a fost [...]

X: La noi, astea toate au fost noutăți.

F. L. : Nu numai astea. Io [...]

X: Acuma numai sunt noutăți. Acuma îi ceva obicei.

F. L. : Când am plecat prima dată, sau a doua. Prima dată am plecat singur în Izrael și am adus un [ăăă]

X: Radio.

F. L. : Un radio cu tranzistor se chema. Un radio mic așa, și era.

X: Vine la mine o vecină [...]

F. L. : [se supravorbesc, nu se înțelege clar] care tot cu cultură, oarecum.

X: Era secretară la tribunal, **Madam** Pistiner, și știi ce-mi spune? Vai, așa o minune un radio, [ăăă] de unde-l are? L-o adus bărbatu-meu acuma din Izrael. Vorbește și românește. Ai văzut?

F. L. : Noi eram, eram foarte înapoiați, ce să-ți spun, am trăit în [...]

X: Și ți-am spus, că era la tribunal o lucrat, nu era. Și zice vorbește și românește?

R: Acuma, revenind acuma la perioada de după revoluție, [ăă], dacă frecvențați anumite cluburi, de la comunitate?

F. L. : Nu, nu nu. Io după revoluție n-am mai fost, am ieșit la pensie în 83. Revoluția a fost în 89, nu m-o mai prins în lucru.

X: [nu se aude clar]

F. L. : În 89. Faptul că eram în Izrael în timpul, când am venit înapoi revoluția era oarecum liniștită toată treaba.

X: [nu se înțelege clar]

F. L. : Și io opt să spun, chiar să când am ieșit la pensie, am mai căutat să mai câștig ceva, am mai lucrat după revoluție, se mai putea lucra pe la patronii ăștia cu, cum s-ar spune la negru. Am mai lucrat și să-ți spun: io n-am știut nici io, nici nevastă-mia ce înseamnă să pierzi o zi lucrătoare fără să faci nimic.

R: Beneficiați de, din partea comunității de anumite ajutoare, mă rog cum se dă.

F. L. : Da. Ei, bine suntem [ăăă]

X: E recent, nu-i, nu e ceva [...]

F. L. : Asta-i mai recent.

R: Păi recent mă refer.

F. L. : Dar comunitatea s-a organizat mai încoace. Când o început să vie ajutoare de la Joint, sigur să am beneficiat de [...] și beneficiem în continuare. Suntem asistați de la comunitate, și ne bucurăm de asistență medicală gratuită, de anumite pachete cu alimente, care se mai dă. Așa că mulțumim lui Dumnezeu putem face față că [...]

X: Ei, de astea au mai luat și buncii ei, au luat.

F. L. : Da.

R: Ăă, mai aveți cunoștințe, prieteni evrei cu care vă, vă mai întâlniți?

F. L. : Acuma prea puțin. Prea puțin prieteni. Sora, încă sora-i aicia, a mai avut un frate aicia, până o murit, deci.

X: Acuma în afară de sărbătorile care se fac la comunitate și suntem invitați și ne întâlnim, cu cunoștințe, cu evrei. Altceva nu mai este pentru noi.

F. L. : Și atât.

X: Ori îmi era casa plină, ori [...]

F. L. : Și aveam fratele ei, care ăsta, sora ei, și nu exista sărbătoare, ca să nu fim cu toți împreună, acuma fratele ei a murit și ăsta, sora are un bărbat foarte bolnav și tot [...]

X: E și în vârstă.

F. L. : Și în vârstă și vine din ce în ce mai rar și ea la noi, și așa că am rămas mai singuri. În tot cartierul asta, în tot asta suntem, uite în bloc suntem singurii evrei, și nu numai de la blocul ăsta. Pot să ieși blocul din capăt până la capăt, până la CUG, și nu știu dacă ai să găsești unu sau doi. Și așa, viața a devenit mai [...]

X: Nici la voi în bloc nu sunt evrei, nu?

R: Nu, era domnul Șifer, dar nu mai este.

X: Cine?

R: Șifer.

X: Ei.

F. L. : Șifer.

X: Era jumate-jumate. [râde]

F. L. : Nu, nu prea sunt, așa că. Și [ăăă] io sunt foarte bine cu toți vecinii din bloc, am avut treabă la toți. Fiecare cum s-a mutat era treabă: ba că nu se închideau geamurile, ba că nu intra dulapul. Trebuia desfăcut și montat în casă. Și tot ce era nevoie, și eram foarte bine cu ei, dar [...] Nu [...]

X: Și vecinii s-au schimbat.

F. L. : Nu, nu prietenie cum ar fi fost cu vecinii, cum o fost vecinii evrei, că noi am stat cu vecinii evrei, știau unde este cheia. Dacă nu cumva îi venea cineva, și noi nu eram acasă și avea nevoie de pâine, descuia și dacă vedea că am mai multă pâine, tăia o bucată de pâine. Era alt, o alt gen de legătură.

X: Alt viață, altă viață.

F. L. : Bine, așa era și [...]

X: Am spus, că la noi în cartier, în Cucu nu erau creștini. Dintr-un capăt în altu, pe ambele trotuare numai vecini evrei. Și așa că noi am trăit, trăit printre evrei.

F. L. : Și na noi, când am stat în Cucu, toți vecinii, care aveau copii, erau în casa noastră. Tanti Voila.

X: Bine, asta-i altceva.

F. L. : Domnișoara Voila era șefa, era primitoarea tuturor. Le mai dădea sfaturi la fete, și la asta de cum să îmbraci, și cum să se spele, și [...]

X: Să se spele după urechi.

F. L. : Și pot să spun, cam io când m-am, mă duc în Izrael am copii foștilor vecini, care ne primesc ca să cum am fi părinții lor, așa de bine. Și vă spun, nu am copii, dar mi-o dat Dumnezeu asemenea nepoți, că nepoții mei sunt acuma mai apropiați decât copii. Că sunt unele familii, care au copii care habar n-au de, nu se pre interesează. La noi nu există. Țărăie telefonul asta tot timpul. Nenea Leizer ce mai faci, cum te simți, ai nevoie de ceva? Imediat, nu există. Unde, dacă pleacă în America, că mai pleacă ei în, bineînțeles și din America dă telefon și asta. Și până acuma, când, nu mai am, am o singură soră în Izrael, din toți șase cât au fost, o rămas o singură soră, și aia-i foarte bătrână. În schimb de la toți sunt nepoți. Și suntem primiți de nepoți, să spune dânsa, parcă suntem copii, părinții lor. Numai știe unde să ne ducă, și unde să ne culce, și ce să ne deie ca să ne simțim, ca să ne simțim bine.

X: O nepoțică îmi spune, când am venit la ea Ronit și Mihal, tanti, io îți rup pașaportul, și numai pleci de aici.

F. L. : Nu, îți spun, am fost [ăăă] ne-am bucurat de o dragoste deosebită din partea lor. Bine și spun, eram oameni care săream în ajutor la toată lumea. Copii, nepoții când veneau la noi erau [...]

X: Erau.

F. L. : Mai fericiți decât acasă. Și io eram și mare jucăuș cu ei, și pe băieții mai luam la mine la atelier. Le făceam puști, săbii [ăăă]

X: Venea Anișoara, și nepoțica mea care acum are 31 de ani, Anișoara citește-mi. Îi plăceau grozav poveștile. Și Anișoara, știi cine-i? Bunica. Se așeza cu dânsa și îi citea povești din cărțile de povești.

F. L. : Nu știu, erau alte legături de copii. Asta bine acum și copii îs cu totul altfel.

X: Altfel, altfel.

F. L. : Ei, bine fiecare generație își are [...]

X: Probleme lor.

F. L. : Problemele lor, și evoluează. Nici noi n-am fost la fel ca părinții noștri, nici [ăăă]

X: Da-mi plăcea, ce bine că ai venit Anișoara. Știi câți ani a avut? 4 ani. ce bine că ai venit. Te rog, citește-mi. Și imediat venea în casă, și lua cartea de povești, și dădea lui Anișoara să-i citească.

F. L. : Când s-o făcut mai mari, și luau vacanță, ei stăteau la București, și dacă nu veneam în ziua în care au vacanță, a doua zi spuneau, uite că am pierdut o zi din vacanță.

X: Ei, asta e.

F. L. : Și-ți spun, o rămas această dragoste între noi și nepoți, parcă, da îți spun tot mai, îți spun, de multe ori întâi copii, să ai copii tăi, și nu întotdeauna relațiile între părinți și copii sunt atât de bune cum îs relațiile noastre cu nepoții. Și asta ne, ne dă oarecum satisfacții, și plăcere cum s-ar spune. Ne bucurăm de [...]

X: Te ținem cu poveștile și [...]

F. L. : Da ce, astea-s povești care [...]

R: Care, am nevoie.

F. L. : Nu-s povești. Îs adevărate.

X: Povestiri adevărate.

F. L. Altceva ce mai vrei să știi?

Descriere poze

Finchelstein Leizer

Reporter: Francisca Solomon

Decembrie 2006

IC_A_006

R: Poza 31.

F. L. : Da. În poza asta de [...] din asta arată unde [...] în detașament de muncă. Noi [ăăă] eram, [ăăă] atașați la un regiment, care se chema regimentul 1, drumuri, și acel, și asta era în Predeal, în detașamentul de muncă din Predeal, unde regimentul a intrat în reparații și noi a trebuit să facem niște tâmplării pentru acest regiment și ni s-o făcut un mic atelier în incinta [ăăă] lagărului, de unde am fost. Și în acest, cu mine a mai lucrat un băiat din Târgu Frumos, încă unul din Iași.

R: Asta din Târgu Frumos e în dreapta.

F. L. : Da. Poftim? Da

R: În Dreapta.

F. L. : Eram, [ăăă] în detașament eram adunați și din jurul Iașiului, evrei din jurul Iașiului, nu numai din Iași. Ăă, în acest, da [...] și mai am lucrat în [...] Cu toate că [...]

R: Și ceilalți doi [nu se înțelege clar]?

F. L. : Da, cu toate că ei nu erau tâmplari, da s-au dat tâmplari, ca să scape de munca aia mai grea, ca să fie, să steie în atelier cu mine, că, [...] cu mine toată lumea se împăca bine și căutam să-i ajut pe toți, chiar dacă nu știa meseria, să steie pe lângă mine.

R: Și ei s-au întors după perioada, după ce [...]?

F. L. : După terminarea, în detașament o murit un singur cetățean, care o fost el bolnav de [ăăă] și o murit, și chiar acolo o fost înmormântat, la Predeal, chiar lângă detașament, în afara detașamentului. I s-o făcut o groapă, și acolo o fost înmormântat. Restul n-o murit nimenea în perioada muncii obligatorii în acest detașament unde am fost io.

R: Și care erau condițiile?

F. L. : Condițiile erau, [tușește] condițiile ca de lagăr. Nici Wc nu o fost, Wc-ul nostru o fost în curte, un șanț, unde dimineață ne făceam toți nevoile unu în spatele ălalalt, fără nici un fel de acoperământ Wc, sau să fim separați unu de altul.

R: Și cine, vă aduceți aminte cine, cum s-a făcut fotografia asta, cine a făcut-o, sau [...]?

F. L. : Cine a făcut? În detașament au fost aduși și ceva evrei de pe lângă Brașov și din Ardeal, care ei, unu din ei o reușit să aibă un aparat de fotografiat la dânsu. Și o făcut aceste fotografii cu un aparat foarte simplu, care făcea poze [ăăă] 6 cu 9. După ce făcea filmul ăsta o reușit el prin cunoștință să-l deie la dezvoltat și să facă fotografiile și să ne dea la toți câte o fotografie care am fost atuncea acolo. Însă să, în detașament s-o trăit în condiții foarte grele, mâncare foarte proastă, nici posibilități de, de baie n-o fost. Baie făceam când venea, ne ducea, aducea un tren. Pe vremea aia existau trenuri baie militare în [nu se înțelege clar] care erau pe front. Să aibă în ce face baie. Era un tren care [ăăă] încălzea apa, de la locomotivă, și avea și depozite de parazitare, unde când intrai la baie, făceai, strângeai hainele, făceai pachet [...]

R: Da, știu.

F. L. : Ți-am spus asta.

R: Ahhă, da.

F. L. : Și restul patulurilor erau suprapuse din lemn, [ăf, ăf] fără nici un fel de așternut, nici dedesubt, nici deasupra. Cu hainele care le purtai cu alea te acopereai și alea aveai și dedesubt. Io pot să spun că scândurile fiind așezate așa, nu erau la același nivel. Și încă când am venit acasă, am avut semnele pe spate, mulți ani, [ăăă] [plânge] multe luni au trecut , [...]când m-am îndrăgostit de dânsa, și am ținut și această fotografie până acuma.

R: Vă aduceți aminte cam în ce an a fost făcut, aproximativ?

F. L. : În ce an? Ia să vedem, dacă noi am făcut nunta în 48, cam în 1944, cam așa ceva, 45, că după 44 încă nu erau, nu se făceau încă fotografii.

X: Și m-am pozat.

F. L. : Dar cred că, io nu cred că tu s-o fi făcut fotografii în timpul războiului pe atuncea.

X: dintr-o pătură vopsită și am cumpărat blăniță la Dvoire.

F. L. : Prietenii mei [...]

X: Ieșiți la plimbare.

F. L. : Și ieșea la plimbare, ca, altă plă [...ăăă] altă, atuncea nu te duceai mai nicăieri. Ieșeai sâmbătă la plimbare și [...]

X: Pe stradă la plimbare.

F. L. : Și făceai vreo zece ture dus și întors.

R: Vă mai aduceți minte pe ce stradă era?

F. L. : Asta pe strada Lăpușneanu cred.

R: Aha. Văd că scrie că e în 48 făcută.

X: Ți-am spus, era în timpul războiului. Că dacă e făcută [...]

F. L. : Nu, asta e de după război.

X: Nu, da mi-am făcut [...] că dacă e dintr-o pătură vopsită, și blănița.

F. L. : De după război erau numai, [...]

X: Vezi, nici n-am știut cine e aicia,

R: Ceilalți?

F. L. : Elisha cu [...]

X: Îi Beca cu Puiu, tu, eu și David.

F. L. : Ăhăm.
R: Și-mi poți spune în ordine care sunt?
X: O mică amintire, din clipe fericite, din 48.
R: Da, dar să spunei în ordine, numele de la fiecare, de la dreapta la stânga, de la stânga la dreapta.
X: Puiu, Beca, Lazăr, Voila, David.
R: Și ceilalți erau prieteni, sau ?
F. L. : Toți eram prieteni.
X: Prieteni. Îi frateți-o cu nevastă, și eu cu bărbatu-mio și un prieten David. El stă în Izrael, ne-am văzut cu el când am fost în Izrael.
F. L. : Da, e primul de la, acum nu știu, sau îi de la Mina, sau îi [ăăă ...]
X: Nu-i de la Mina, Mina are băieți.
F. L. : Și asta de la Moishe, de la, cred că de la **Fanica**.
R: Și părinții?
F. L. : Astea-s părinții mei, cu primul nepoțel. De la, un, de la un frate.
R: Și cum îl chema pe frate?
F. L. : Pe frate chema Moishe.
X: Moishe[râde].
F. L. : Și asta, pe fetiță o chema Fanni.
X: Fanica. Vai de capul ei și de viața ei ce o ajuns.
F. L. : Acuma îi și ea bătrână, îi în Izrael, într-un spital de nerecuperabili, nu știu ce boală are.
R: Și cam în ce an a fost făcută poza?
F. L. : Poza cam în ce an poa să fie? Moishe era căsătorit înainte de război. Înainte de pogrom.
X: Fanica are acum 65 de ani.
F. L. : Da.
X: Înseamnă că-i născută înainte cu 65 de ani.
F. L.: Da, că ea e acum foarte micuță, cred că e la un an, sau nu știu dacă [...]
R: Și-i făcută în Iași?
F. L.: Da, în Iași, în Iași.
R: În vreo grădină, ceva, sau ...?
F. L. : Cred că, În grădină, în grădina din, de la, din, de la Națională cred, pe la Teatrul Național că stăteau chiar acolo, vizavi. Fratele meu cel mai, cel mai mic, mezinul [...]
R: Acum poza 26.
F. L. : Mezinul, asta, fratele mai mic ca mine, și el o fost rihtiuitor de meserie, și aici e fotografiat atunci când o început să lucreze la mașina de [...]
X: rihtuit
R: Cum îl chema pe frate?
F. L. : Fratele chema Hari.
R: **Hari**.
X: Zaharia.
F. L. : Zaharia. Or să creadă că a fost creștin.
X: Nu.
R: Nu, dar se zice că e un nume biblic.
F. L. : Noi îi spuneam **Lică**.
X: Lică.
R: Poza 25.
F. L. : Da.
R: Da.
F. L. : Aicia suntem încă tot înainte de război, cu doi prieteni din cartier, tot evrei, de ai noștri. Ce vârstă am, de vârsta noastră cred că, aicia io știu, cred că aveam 15 [...]

X: Asta-i Maier. Da asta cinei?
F. L. : Țsta-i tot un prieten de al nostru.
F. L. : Din [ăă], am uitat cum îl chema. Tot un prieten de al nostru.
X: Din 37.
F. L. : Da. Din 37.
R: Asta mi-am notat. Deci [...]
F. L. : Asta îl chema Meier, pe idiș.
X: Ei, Maier, Maier.
F. L. : Maier. Pune și pe asta, pe Iancu.
R: Da. Și aicia?
F. L. : Aicia îi Leizer.
R: Așa. Deci în stânga.
F. L. : Da. În rest când eram copii, din același cartier toți, [...]
R: Și cu ce ocazie?
F. L. : Ei, cu ce ocazie? Io știu?
X: S-au întâlnit, au ieșit la plimbare. Cum te întâlnești cu prietenii.
F. L. : Io știu cu ce ocazie ne-am fotografiat atuncea? Atuncea ca să-ți faci o poză, nu era cum e acuma, toată lumea cu aparat de fotografiat sau cu astaea.
X: Erau ăia pe stradă la minut.
F. L. : Aicia în [nu se înțelege clar]
X: Izrael, sigur.
R: Și asta-i poza 23.
X: 23.
R: Și în ce an?
F. L. : Într-o vizită în Izrael, cred că [...]
X: Din primii ani.
F. L. : Cred că când am plecat toată cu costumul ăsta negru.
X: Primul, păi de aia ți-am spus.
F. L. : Prima [...]
X: Prima vizită a fost în 69.
R: Deci, cam în omienoăsute [...]
F. L. : În 1969, cu prima excursie, care s-o făcut din România în Izrael.
R: Și aicia în ce oraș sunteți, sau nu știți?
F. L. : În ce oraș? În Haifa.
R: În Haifa?
X: [nu se înțelege clar]
F. L. : Da, e din ăla Haifa, în [...]
R: Poza 22. Aicea cu ce ocazie a fost făcută, și cam în ce an?
X: Asta? Cred că-i la noi în casă. Mi se pare, nu, nu.
R: Este o masă mare.
X: Îi la un restaurant, la o petrecere, tu știi la cine o fost nunta asta?
F. L. : Nu, păi spune [...]
X: Cum o chemat-o? Rotmann, Denisa Rotmann, la nunta ei. Dar în ce an o fost, numai țin minte.
R: Aproximativ, în anii [...]
X: Denisa [...]
R: 80, 70?
X: stai să-ți spun. Ea sāraca nici nu mai este, Denisa o murit foarte tînăără, s-a cāsătorit cu unu din Dorohoi. Dar în ce an o fost nunta?
F. L. : Păi spune și tu, cred că [...]

X: Nu, aproximativ, nu trebuie să spunei anul exact. Dacă îs anii 70, 80.
X: Ea are acuma, dacă are, o fi avut acuma 50 de ani, Denisa. Cred că înainte cu 30 de ani.
R: Deci minus 30 de ani.
F. L. : Socotești tu pe acolo, acasă.
R: Da. Deci poza 21.
F. L. : Da, cu ocazia unui vizite tot din Izrael.
X: Da, da.
F. L. : Care [nu se înțelege clar].
X: Da, au venit musafiri la noi.
R: Și cam în ce an?
F. L. : Cred că prin 70, 75, cam așa.
X: 75, 76. Nu uit de tabloul ăsta chinezesc.
F. L. : Da, ăhă. Și [...]
X: lampadarul
F. L. : Și tabloul ăsta.
X: Uite cana...ăsta de recameul [...]
F. L. : recameul care nu mai e, nu-l mai avem. Este la fratele meu mai mare după mine.
R: Care, pe care-l cheamă [...]
F. L. : Care amândoi nu mai sunt.
R: Da, da numele.
F. L. : Ăăă, când o fost nunta [...]
X: Leon și **Liuba** din 44.
R: Și puteți povesti ceva despre nuntă, sau [...] așa.
F. L. : O fost o nuntă evreiască, cum era de atuncea, nu era cu atâta **fast** ca acuma, că la nunțile înainte era strict familie, nu era adunat două, trei sute de persoane la o nuntă, cum e acuma.
X: Da, erau oameni obișnuiți, și au făcut o nuntă obișnuită.
F. L. : O nuntă obișnuită, însă în schimb o nuntă pur evreiască, cu rabin...
X: Ei, [...]
F. L.: Cu, cu tot ce [...]
X: Amândoi nu mai sunt.
R: Dar ei au rămas în Iași?
F. L. : Da, au rămas în Iași, și după aia [...]
X: Au plecat.
F. L. : Pe urmă au plecat în 47.
R: În Israel.
F. L.: Când s-o plecat atuncea, cu primele plecări din organizațiile sioniste. 47, 48, cam așa ceva.
X: Da, păi când noi [...]
R: Deci poza 17 sora cea mai mare.
F. L. : Da, și s-o căsătorit înainte de război.
X: cine o făcut desenul acesta?
F. L. : Io știu.
X: Asta are o fiică aproape de 70 de ani. Ea are 95 de ani.
R: Și cum o cheamă?
X: **Liza**.
F. L. : **Lea**.
X: **Lea**.
F. L. : Îi numele pe idiș.
X: Da.
F. L. : Lea, și Marcel.

X: Lea și Mothe, și Liza. Ea are acum 95 de ani.
R: Și cam în ce an [nu se înțelege clar] aproximativ?
F. L. : Aproximativ, dacă are nouăzeci și ceva de ani, s-a căsătorit la vreo 25, așa media căsătoriilor pe atunci [...]. Nu?
X: Păi, da, cam 25, pentru că Braha are 70 de ani, fiica ei.
F. L. : Bărbatul ei numai este, numai dânsa mai este și are [...]
X: O singură fiică.
R: Și toți au plecat în Israel?
F. L. : Da, da.
X: Da, păi tot îi acolo.
F. L. : Uite și aicea cu fiica lor.
R: [nu se înțelege clar] poza 14. Sunt tot ei?
F. L. : Da. E tot, iute e Marcel, Liza și cu fiica lor.
X: Da, și cu Braha, unicul copil.
R: Și cu ce, ce ocazie?
X: Nu știu.
F. L. : Nu [...] Scrie ceva?
X: Da, uite, că din 46. Cu drag oferim această fotografie părinților noștri. Familia Faizel [nu se înțelege clar].
R: Și asta a fost făcută în Iași, sau [...]?
X: Da.
F. L. : În Iași, în Iași.
X: În Iași, și au plecat mai târziu.
R: Și cu ce s-au ocupat?
F. L. : Și au plecat [...]
X: Au avut băcănie, adică macolet, nu acolo.
R: A, acolo?
F. L. : Ei o plecat clandestin, prin, prin Ungaria, cum se pleca atunci fără pașaport.
R: Deci tot cu organizație sionistă?
F. L. : Nu, nu, nu.
X: Nu, au fugit clandestin.
F. L. : Atunci s-o trecea granița, era o perioadă când trecea granița Ungaria-Austria și din Austria te lua în primire organizații sioniste din Izrael și unde te ducea mai departe, Jointul cu organizații sioniste.
R: Și au plecat cu toți.
F. L. : Plecat care, printre ei au fost, printre ei au fost internați și în Cipru. Știi, Cipru era [...]
X: Nu le-o dat intrare în Izrael, și atunci așteptau în Cipru, până [...]
F. L. : Un an sau doi, nu știu cât o stat.
X: Până când îi duce în Izrael.
F. L. : Ai notat?
R: Da. Aicia-i la [...]
F. L. : Aicia-i cred că ne cunoaștem noi doi.
R: Da. Nu, totuși povestiți despre nuntă.
F. L. : Păi o fost o nuntă totuși frumoasă.
X: Uite, aici când ne-am căsătorit în 49.
F. L. : Da? Si io tot țin minte 48.
X: Da, îi opt, sau nouă, cei aicia?
R: Io am văzut nouă, dar [...]
X: Nouă, și io tot nouă am văzut.
F. L. : Înseamnă că suntem deabia tineri căsătoriți dacă [...]

X: Da.

F. L.: O fost o nuntă obișnuită evreiască, făcută chiar în curte unde o stat sora ei. Sora ei o stat pe strada [...]

X: Sfântu Teodor.

F. L. : Sfântu Teodor, și o avut o curte mare, era vara, spuneai ca în august, nu?

X: Da.

F. L. : Era vara, și tot așa, strict familiară, mamele au făcut [ăăă] mâncarea.

X: Erau văduve.

F. L. : Da, și mai era și o văduvă, care era special, care venea și făcea mâncare pentru nunți. Și fără muzică, fără tambalău.

X: Nu, [nu se înțelege clar] gătit.

F. L. : Da?

X: Sigur. Ei au făcut mâncarea.

R: Poza 24.

X: De mult, de mult is oale și surcele. Asta este sora lui tată-l meu, cu soțul. Asta-i tanti Ana, cu nenea Marcu.

F. L. : Scrie acolo.

R: Și cam în ce an, așa aproximativ?

X: Eu țin minte, că ea o fost omorât în pogrom [...]

R: În Iași.

X: Așa, că era paralizată. Și el o plecat în Izrael, dar nu mai știu ce s-o ales de el.

R: Au avut copii?

X: Da, doi băieți. **Mendel și Avram.**

R: Și, și au plecat cu băieții, sau [...]?

X: Da, da, da.

F. L.: Da noi n-am mai avut legături cu ei după ce au plecat.

X: N-am mai avut. Ei o plecat în Izrael, fata lui Mendel s-a căsătorit cu nepotul lui Moishe Beider. Ai, legături vechi, de vechi. În orice caz, **progromul** a fost în 49.

F. L. : 49.

R: Unde?

F. L. : Aaa, în 41.

X: 41. Și ea deja atunci o fost omorâtă de **pogrom** în 41. Și pe urmă el cu băieții au plecat în Izrael.

F. L. : Deci îi făcută poza înainte de 41.

X: Păi dacă s-au căsătorit înainte de 48, sigur că da.

[se supravorbesc, nu se înțelege]

F. L. : Cam prin treizeci și ...

X: În 41 a avut deja doi băieți mari.

F. L. : Da, înseamnă cam prin 30, în anul 1930, cam așa ceva.

R: [nu se înțelege clar, se supravorbesc]

X: În orice caz, eu încă nu eram născută. Era mai devreme când ei s-au căsătorit.

F. L. : Da.

X: Când părinții meu s-au căsătorit, ei erau de acum căsătoriți și [nu se înțelege clar, se supravorbesc]

F. L. : Deci, cam în 1920, cam așa ...

X: Cam așa ceva.

R: Și cu ce s-au ocupat în Iași?

X: Ea era casnică, și el era voiajor comercial.

R: Ahhă. Și asta ce însemna? Călătorea?

F. L. : Călătorea și aducea [...]

X: Marfă.

F. L. De la anumite fabrici, eșantioane de marfă care după aia, care dacă reușea să găsească clienți, se ducea și aducea și marfa. Asta era o, una din meseriile evreiești pe vremea aceea onorabilă, așa spus.

R: Poza 20.

X: Ai, astea-s neamuri foarte îndepărtate, nici n-am știut de fotografia asta. Nepoții lui Leon Bocler, Leon, și Lona, Sabina și Neluț.

R: Cum îl cheamă? Sabina și Neluț?

X: Astea-s copii. Și pentru unchiu Leibu și Lona.

F. L. : Poți să faci telenovelă din ei.

X: Da. Vechii de tot.

R: Și cam în ce an?

X : E, hei. În orice caz, cam tot în 40, înainte de 40.

R: 35?

X: Cam [...]

F. L. : Cam 35, așa, când [ăăă] scrie 40, nu mai era, [ăăă] să-ți faci fotografie atunci.

X: Da.

R: Și ce s-au întâmplat cu ei? Au plecat în Izrael, și, sau [...]

X: Cu ei? Da, da, o plecat în Izrael. Da, Sabina o plecat în Izrael cu frate-so.

R: Și au fost făcută tot în Iași poza?

X: Da, cred că din Iași.

F. L. : Fotografia e făcută în Iași.

X: Da, cred că da.

F. L. : Băi, când vezi fotografiile astea, când erau tineri, așa [...]

X: Astea au stat vecini cu bunicii tăi din Aron Vodă.

R: Poza 18?

X: Asta nu știu cine sunt.

R: S-ar putea să fie niște cunoștințe, neamuri?

X: Nu știu. Cred că-s neamuri, dar nu știu cine sunt.

F. L. : Spune neamuri foarte îndepărtat, care, când noi eram copii când [ăăă...]

R: Probabil, așa un an aproximativ, ar fi [nu se înțelege clar], în anii 20, 30?

F. L. : Ia vezi, se vede ceva aici?

R: Nu.

X: Nu. Cred că e o ștampilă de la fotograf.

R: Da, e ceva de la un ziar.

F. L. : Tot așa din 30, 35.

X: Cred că de mai înainte, cred că din 20, 25, cam așa ceva. Nu știu cine sunt, ca să spun drept. A uite, pe Nene Berl. Astă-i fratele lui mama mea.

F. L. : Berl serjant.

X: Nu, e soldat, nu știu dacă o ajuns [...]. Și ăsta o murit foarte tânăr.

R: Da ce s-a întâmplat?

X: În timpul armatei s-o îmbolnăvit și o murit.

R: Și a avut familie?

X: Da, da, dar familia în 40 a plecat în Basarabia. Nevasta și cu cinci copii.

R: Și ce s-o întâmplat cu ei?

X: Nu știu, că s-o pierdut urma când au plecat în Basarabia.

R: Și poza, aproximativ un an?

X: Aproximativ în urmă, cu vreo 75 de ani.

R: A făcut armată în Iași?

F. L. : Cred [...]

X: Cred, nu știu, nu l-am apucat pe unchiul ăsta. Asta-i fratele lui Simca.

R: Poza 15? Adică [...]
X: Asta-i poza din 930.
R: Da, aicia scrie că-i amintire din cătănie, din București.
X: Cine?
R: E o amintire din [...]
X: Da, **Leon**, ăsta o fost doctor. ăsta o murit în 60, ăsta în 70.
R: Și ăsta ce fel de neam era?
X: Fratele lui cumnatul meu. Nu știu cum să-ți spun. Fratele lui Simca. O fost doctor. Uite, o avut grade.
F. L. : Ei doctorii, aveau grade, erau [...]
X: Da.
R: Și a plecat și el în Israel, sau [...]?
X: Da, da.
F. L. : El o plecat încă înainte de război în Izrael mi se pare.
X: Cam în 33 a plecat.
R: Și cum a reușit așa, sau [...]?
F. L. : Și acolo tot doctor o fost.
X: A reușit foarte bine acolo.
F. L. : Acolo o [...]
X: El o venit în Izrael, încă nu erau policlinici, încă nu erau spitale, și el o fost un doctor extraordinar, și a pus baza primului spital de policlinică din Izrael. Și io când am venit acolo [...]
F. L. : Din Palestina, cum se chema atunci, nu se chema atunci.
R: În ce oraș?
F. L. : În [ăăă ...]
X: Holon.
F. L. : Nu, Tel Aviv.
X: Cine?
F. L. : O stat doctorul.
X: Doctorul Leon?
F. L. : Da, în Tel Aviv o stat.
X: Când am fost noi la **Erna**, în Tel Aviv?
F. L. : Da, în Tel Aviv o fost.
X: El [...]
F. L. : Stătea în centru [...]
X: El a murit în 70, când am venit io în Izrael, a murit amândoi frați, unu după altul, în 8 zile. Erau doi frați medici, însă [...]
F. L. : El au fost, un, de să care o pus bazele asistenței medicale de stat așa zis în Izrael.
X: În Izrael, da.
R: Și numele de familie era, Leon [...]?
F. L. : [ăăă]
X: Cine?
F. L. : [ăăă], **Bercovici**.
X: Bercovici, da. Uite asta nu știu cine îi.
F. L. : Ai deschis o meghile întreagă.
X: Din cauza ta. I-ai dat multe poze, da asta nu știu îi, în costum național.
R: Poate tot prieteni de familie?
F. L. : Uite, tot în Iași, 1940.
R: Io n-am văzut anul.
F. L. : Nu știu ce-i aicia, ce scrie aicia, nu-i anul.

R: Nu, acolo-i un număr. Scrie foto, curții regale, **vaistria** [nu se înțelege clar], si [...]
F. L.: Tot înainte, mult înainte de război cred că [...]
X: Cred că tot cam prin 25, dar, nu, nu știu cine este.
F. L. : Nici nu a mai existat fotograf așa cu [nu se înțelege clar] fotografie, atelierul de fotografie.
R: Poza 12?
X: Tu știi cine-i ăsta?
F. L. : Dacă ai să-mi spui, am să știu.
R: Asta o murit în America, fratele lui tatăl meu, nene Moishe.
F. L.: Gata, știu acum.
R: Și cum a ajuns în America?
X: A fugit că n-o vrut să facă armată în 917.
R: Deci, în 1917 o fugit în America?
X: Da, că n-o vrut săse ducă în armată.
R: Și acolo cum s-a descurcat, sau [...]?
X: Bine, bine. S-a căsătorit acolo, a avut [...] Acuma, noi nu l-am cunoscut, îți închipui, 917, când a plecat în America și acum am cunoscut un fecior de a lui, care din America o venit în Izrael.
R: Deci poza-i făcută în America?
X: Da. Da. Cred că din America, nene Moishe. Uite, soră-mea cu Simca, soțul ei s-a căsătorit în 45.
F. L. : Da?
X: Noi am venit după ei.
R: Deci aicia [...]
X: 25, a treia, 45. Uite, Aura, dragii mei lui mami, surori și frați, Aura și Simca. Sora mea cea mai mare și cu bărbatu-so. Și ăsta doctorul, care a murit, a fost fratele lui.
R: Și pe el cum îl chema?
X: Simca.
R: Simca. Tot doctor?
F. L. : Și pe ea, Șifra.
X: Nu, șef contabil. Expert contabil.
F. L. : Și pe sora ei o chema Șifra.
X: Aura.
F. L.: Nu Aura, Aura îi [...]
X: Ei, ei [...]
F. L. : Îi românizat.
X: Romanizat.
R: Și-i făcută în Iași, sau [...]?
X: Da, da, da, în Iași. Sora mea e plecată de 20 de ani din, din România.
F. L. : Ea e în Izrael acum.
X: Sora mea are o fiică de 58 de ani. Și fiica e bunică. Asta e tot sora lui tată-l meu.
R: Poza 10?
X: Asta mi se pare, că tanti Fani.
F. L. : Tanti Feighe.
X: Da. Nu, nu, Fani o chema. Nu o chema niciodată altfel.
R: Și cu ce ocazie e făcută, sau tot [...]?
X: Ti-am spus, când tată-l meu s-a căsătorit, surorile lui erau deja de mult măritate la casele lor.
R: Și cam în ce an?
X: Tată-l meu s-a căsătorit în 22, și ei erau de acum căsătorite. Înseamnă cam din 20, nu?
F. L. : Da.
R: Bun, da.
X: 1920. Asta tot nu știu cine e. Cred că tot din partea familiei lui Simca.

R: Poza 9?
X: Neamuri îndepărtate, dar nu mai știu nici cine sunt.
R: Anul aproximativ?
X: Poftim?
R: Anul aproximativ?
X: [rade] Nici n-am idee.
F. L. : Spune ...
X: Pune 30. Uite-o pe Bety.
F. L. : Și ea cu coroană?
X: Da sigur că da.
R: Poza 7?
F. L. : Ce clasă era?
X: Cred că în clasa a șasea sau a cincea, cam așa ceva. Uite era străjer.
R: Și cam în ce an, atunci?
X: Ce an? Cam în 36.
R: Era o școală românească, sau [...]?
X: Da, da, da. La Alexandru Lambrior.
F. L. : Și nevasta mea tot aceeași școală o învățat.
X: Toți am învățat. Adică fetele.
F. L. : Că era școală de fete, și școală de băieți. Atunci nu era [...]
R: Era cu ocazia terminării școlii?
X: Da, da. Cu, c-am fost premiate.
F. L. : Cu ocazia terminării anului.
X: Uite-mă și pe mine, tot așa.
R: Deci poza 6?
F. L. : Cu ocazia serbării probabil de sfârșit de an, când se dădea și [...]
X: Da, da, da sigur că da.
F. L. : Coroanele.
X: Uite aici m-o pozat la Select.
R: Select era un [...]
X: În 37.
R: Dar era un studio fotografic evreiesc?
X: Da, da.
F. L. : Da. Și era un atelier fotografic [...]
X: Mare, mare. Era un mare atelier de fotograf Select, știi cum îl chema? El se bâlbâia, era puțin mut, și tot cartierul îl știa de stimer fotograf, dar era un fotograf mare, binevăzut în țară.
F. L. : Bine, la noi în oraș.
X: În cartier. În cartier.
F. L. : În oraș.
R: Ahhă.
F. L. : Pe atuncea erau câteva ateliere în care făceau fotografii de nuntă și de toate ocaziile.
X: Da, da.
F. L. : Că n-avea lumea aparate fotografice.
X: Da cine o avut, cine fotografia?
F. L. : Asta a fost tot pe când [ăăă] o fost premiantă nevasta mea.
X: Da.
R: Deci în 37.
X: Da.
F. L. : Dacă avea ocazie, era acum inginer, sau cine [...]

X: Dacă nu se dădeau afară evreii din școlile românești [...]
R: Și aicia ați fost tot la școală românească?
X: Da.
F. L. : Tot, tot școala Lambrior.
X: La Lambrior.
R: Poza 5?
X: Eram vecini cu școala. Aicia nu știu cine-i, tot cred că din partea lui Simca.
F. L. : Școala este și acuma.
X: Uite și asta-i e o fetiță premiată. Nu-i cu coroană, dar premiată, îi cu premiu.
R: Un an aproximativ?
X: Nici nu știu cine sunt. Nici de când.
F. L. : Cam, copiii mici, atuncea când erau.
R: Poza 4?
X: Uite, tanti Fani, cu tanti Ana. Astea-s surorile lui tată-l meu.
R: Deci în dreapta. Și aici?
X: [nu se înțelege clar] tanti Ana, și tanti Fani. Asta-i tanti Fani, asta-i tanti Ana.
R: Și cu ce ocazie, sau tot așa?
X: Tot nu știu. Nici n-am apucat când s-au pozat ei. Cred că înainte de s-au căsătorii. Ar fi 915? Aici cu copii.
F. L. : Noi suntem de ieșeni, ieșeni și toate familiile astea erau din Iași.
X: Da, da
F. L. : Iași avea cincizeci de mii de evrei.
R: Și poza 3 și 2?
F. L. : În ce an s-o fotografiat toate astea [nu se înțelege clar].
[se supravorbesc, nu se înțelege clar]
F. L. : N-aș putea să spun.
X: Niște stixuri să-ți dau?
R: Nu, mulțumesc. Eu am terminat.
X: Ce ai terminat? Ei, mănâncă și niște stixuri, asta nu-i mâncare. Spune, ce face mama?
F. L. : [nu se înțelege clar].
R: Și cam în ce an e făcută poza asta?
F. L. : Tot înainte de război e făcută. Înainte de război, că după război era **toată albă**. Pentru că pe noi când ne-o scos pe toți, și ne-o dat din casă și eu m-am întors acasă [nu se înțelege clar].
R: Presupun cam tot în anii 30?
X: 35 pune. Că războiul, adică conform fotografiei [...]
F. L. : Nu, da era de acum ăăă, eram de acum copii mari, adică [...]
X: Păi sigur că erați mari, dacă ați fost în [...]
R: Și cu ce ocazie a fost făcută?
F. L. : Asta n-aș putea să-ți spun.
X: Ia și gustă stixuri.
R: Mulțumesc.